

74.58
E 23

ЕВРІКА - II

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ
2001

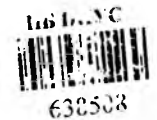
Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський університет імені Василя Стефаника

ЕВРІКА - II

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ
"Плай"
2001

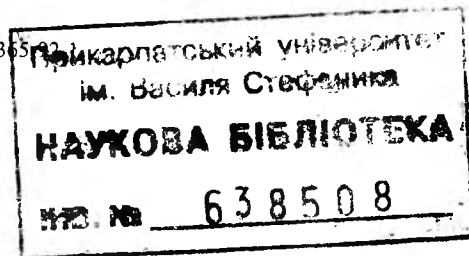
Евріка - II. – Збірник студентських наукових праць. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 149 с.

У збірнику висвітлені результати студентських наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, економіки, історії, філософії, онтології, політології, релігієзнавства, культурології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, природничих наук, фізичного виховання і спорту.

Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету
Рекомендовано до друку Вченою радою Прикарпатського університету імені Василя Стефаника.

Редакційна рада: *Остафійчук Б.К.* – голова, д-р фіз.-мат. наук, проф., *Басай В.Д.* – канд. юрид. наук, доц., *Биліця Я.Т.* – канд. філол. наук, доц., *Грицюк Б.А.* – канд. пед. наук, проф., *Грецьук В.В.* – д-р філол. наук, проф., *Кугутяк М.В.* – д-р істор. наук, д-р філос., проф., *Кульчицька О.О.* – канд. філол. наук, доц., *Луць В.В.* – д-р юрид. наук, проф., *Орбан-Лембрик Л.Е.* – д-р психол. наук, проф., *Ступарик Б.М.* – член-кор. АПН України, д-р пед. наук, проф., *Толошняк Н.А.* – канд. мистецтв., доц., *Ткачук І.Г.* – д-р екон. наук, проф., *Фреєк Д.М.* – д-р хім. наук, проф., *Шийчук О.В.* – д-р хім. наук, проф., *Шуляр О.М.* – канд. пед. наук, доц.

ISBN 966-73651-02-1

Адреса редакції:
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
Прикарпатський університет ім. Василя Стефаника.
© Видавництво "Плай", 2001. тел. 59-60-29. 59-60-51.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ФІЛОСОФІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО.

ПАТОПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Олексій Бурлачук,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – *Миколайський М.В.*,
доктор медичних наук, професор.

Статистичні публікації Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я яскраво ілюструють факт зростання і поширення самогубств в світі. Суїцид, свідомо відмова від життя, серед причин смерті виходить на четверте місце після серцево-судинних і онкологічних захворювань [1, с.123].

Сутність людського розвитку, людських взаємовідносин незмінно пов'язана з неминучістю виникнення різного роду протистоянь, конфліктів. Сучасні умови підвищення динаміки соціального життя, інтенсифікації міжособистісних контактів, та ускладнення людських взаємин ставлять специфічні вимоги до психологічної врівноваженості особистості, чинять вплив на її психічний стан. Одним з аспектів дослідження цієї складної соціальної, психологічної, медичної, словом, багатопланової проблеми, спрямованої на збереження людського життя, є вивчення ролі особистісних властивостей в динаміці розвитку аутоагресивної поведінки. Проблема своєчасного попередження такої поведінки набуває все більшої актуальності в зв'язку з тим, що на протязі останніх років прослідковується постійне зростання частоти самогубств у молодому віці. Таку тенденцію ілюструють дані, представлені в таблиці 1. Тому завдання представленої роботи полягатиме у встановленні можливого зв'язку між самогубством і рівнем вираження особистісних властивостей суїцидентів молодого працездатного віку.

Об'єктом даного дослідження являються 236 випадків аутоагресивної поведінки (з них 104 – завершені самогубства) за даними реанімаційного відділу Івано-Франківської психіатричної лікарні та Обласного психоневрологічного диспансеру за 1999-2000 роки.

Таблиця 1. Динаміка суїцидів за 1999-2000 роки в залежності від віку на момент самогубства (суїцидальної спроби).

Обстежені	п	до 20		21-30		31-40		41-50		51-60		61-70		71-80	
		абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Самогубства	102	5	5,1	16	15,6	18	17,6	27	26,4	25	24,5	6	5,8	1	0,9
спроби	132	27	28,1	45	35,2	22	16,6	16	12,2	7	5,3	3	1,5	2	0,7

При порівнянні даних, одержаних при дослідженні рівня вираженості особистісних властивостей, на основі шкал методики ММРІ, студентів (34 особи) і суїцидентів (30 осіб) віком від 19 до 24 років, виявилось: найбільш виражені властивості обох груп описуються істеричними і психо-

Віктор Герула,
 III курс, історичний факультет.
 Науковий керівник – *Возняк С.М.*,
 доктор філософських наук, професор.

патичними комплексами. Перші характеризуються неврологічними захисними реакціями конверсійного типу, використанням симптомів соматичних захворювань, як засобу уникнення відповідальності, прагненням здаватися більш значущими, зверненням на себе надмірної уваги, поверхневостю почуттів. Другі – низькою здатністю до утворення компенсаторних механізмів, соціальною дезадаптацією, агресивністю, конфліктністю, образливістю, нестійкістю настрою і почуттів.

На фоні даних таблиці 2, проведене дослідження дозволяє нам говорити про те, що молодь, особливо жіночої статі, входить в суїцидонебезпечну групу ризику, в 2,3 рази частіше ніж чоловіки вдаючись до суїцидальних спроб.

Таблиця 2. Динаміка суїцидів за 1999-2000 роки в залежності від статі.

Групи обстежених	n	Чоловіки		Жінки	
		абс	%	абс	%
Самогубства	104	94	90,4	10	9,6
Спроби	132	40	30,3	92	69,7

Таким чином, можна говорити про те, що соціально-психологічне навантаження при сприятливому патопсихологічному підґрунті формує аутоагресивні тенденції, котрі проявляються в думках, намірах, погрозах, що необхідно враховувати при створенні нових підходів в профілактичній роботі з попередження небезпечних для життя форм поведінки.

1. Чуева А.В. Психологические особенности больных с суицидальными тенденциями // Український вісник психоневрології. – Харків, 1996. – Т.4. – Вип.1. – С. 123-128.
2. Хайкин В.Л. Реабилитация подростков с суицидальным поведением. // Сравнительно-возрастные исследования в суицидологии. – Т. 18. – С. 47-51.
3. Амбрумова А.Г. Соціальна дезадаптація і суїцид // 36. наук. пр. – Т.19-20. – С.47-49.
4. Амбрумова А.Г. Возрастные аспекты суицидального поведения // Сравнительно – возрастные исследования в суицидологии. – Т. 18. – С. 4-27.
5. Амбрумова А.Г., Тихоненко В.А. Диагностика суицидального поведения: Метод. рекомендации. – М.: Б.н., 1980. – 31с.

Вивчення творчої спадщини Михайла Грушевського в галузі історико-соціологічних досліджень є досить актуальним питанням сьогодення. Воно обумовлено, перш за все, закономірними претензіями емпіричного позитивізму на абсолютну гегемонію в царині сучасної української наукової методології. Цей напрям в історіософії сповідував М. Грушевський, який надзвичайно актуалізувався після краху марксистсько-ленінського історичного матеріалізму.

На початку ХХ ст. серед українських істориків назріла потреба оформлення якісно нового підходу у вивченні давнього періоду історії України, а також у систематизації та аналізі накопичених українською історіографією фактів і явищ із соціального життя. До організації такого методу взявся “патріарх української історичної науки” М. Грушевський, творчістю котрого до наукового обігу було введено безліч соціологічних термінів та соціальних фактів.

Історико-соціологічна концепція М. Грушевського сформувалася під впливом трьох факторів. Основним серед них було застосування предметного поля паризької соціологічної школи: наслідування Е. Дюркгейма, переосмислення наукових систем О. Конта, Л. Леві-Брюлля, а також етнології Морган і Вундта.

Він вдало поєднав європейський досвід емпіричного позитивізму з українською народницькою історіософською традицією Максимовича, Костомарова, Драгоманова та власним досвідом дослідника, котрий виробився при опрацюванні величезного фактажу соціальних явищ перших трьох томів “Історії України-Руси”. Саме вмілий підхід і органічне поєднання цих джерел дали підстави дослідникам твердити про існування у творчому доробку Грушевського історико-соціологічного методу.

М. Грушевський сформувався як позитивіст-емпірик, характерною рисою якого була надзвичайна обережність перед схематизацією і генералізацією. Про це свідчить розробка двох напрямів у його творчості, де він застосував аналітико-описові методи, ретроспективний метод позитивного аналізу джерельного матеріалу, генетичної еволюції. Зокрема, перший напрям – діяльність по розробці проблематики еволюції первісних соціальних інститутів (генетична соціологія) і другий – розробка проблем теорії держави і народу, історії класового устрою, колективізму (політична соціологія).

Теорія генетичної соціології була оформлена у працях М.Грушевського: “Культурно-національний рух в Україні XVI – XVIII ст.”. Початки громадянства: генетична соціологія, “Історія України-Руси”. Оригінальність

цієї концепції полягала в тому, що він, критично опрацювавши праці західних європейських учених, виробив власний підхід і теоретичну основу еволюції суспільства, обґрунтував неможливість моністичного розуміння історії, некоректності застосування законів у природничому їх розумінні до пізнання складових соціальної реальності. Основний здобуток генетичної соціології – вдосконалення теорії поліфакторності та ідеї “суспільного коливального маятника”, що передбачає невинну конкуренцію і періодичне чергування колективістських та індивідуалістських тенденцій.

Світоглядним орієнтиром М. Грушевського стали традиції народницької історіографії, які лягли в основу його політичної соціології. Рушієм національної історії він вважав український народ. За його переконаннями, етнос стоїть на порядок вище, аніж держава чи особистість, і останні повинні неухильно підпорядковуватись “народній волі”. Це свідчить про безпосередній вплив на українського історика традицій світової соціалістичної думки. Незважаючи на загалом негативне ставлення до держави (хоча допускав існування української держави як найвищої форми національної самоідентифікації), М. Грушевський виробив ряд самобутніх концепцій – становлення класового суспільства, проблема існування слов'янської родоплемінної держави, соціальна роль владних верств.

Тому, історико-соціологічні дослідження М. Грушевського спричинились до другої і останньої в ХХ ст. хвилі захоплення українським емпіро-позитивізмом у вивченні генези суспільства, нації і держави, що виявився через розробку генетичної і політичної соціології, концептуальні проблеми яких актуальні і до сьогодні.

1. Грушевський М. Початки громадянства. – Відень, 1921.
2. Грушевський М. Автобіографія (до 1906) / Винар Л. – Торонто, 1981.
3. Копиленко О. “Українська ідея” М. Грушевського. – К., 1991.
4. Пріцак О. Історіософія і історіографія М. Грушевського. – Київ – Кембрідж, 1991.

ТЕРАПЕВТИЧНА МЕТАФОРА ТА НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНЕ ПРОГРАМУВАННЯ: досвід творчого синтезу

*Леся Гунчак,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Карпенко З.С.,
доктор психологічних наук, професор.*

Світ дитинства у більшості людей асоціюється з чарівною казкою, яку їм розказували чи батьки, чи бабуся з дідусем. Реальні події в уяві дитини переплітаються з вигадкою і набувають свого особливого фантастичного забарвлення. Здається, що таке казка – пригоди неіснуючих Колобка, Котигорошка, гидкого каченяти, кривенької качечки чи царівни жаби. А все ж

вона є необхідним, особливим засобом входження дитини в світ дорослих (соціалізації)...

Казка – вигадана історія, сповнена пригод, де головний герой завжди є переможцем, а добро бере верх над злом. Чи не бажують цього всі люди – позитивно вирішити всі свої проблеми? Ідентифікація під час розповіді з героєм-переможцем дає колосальний терапевтичний ефект – формується почуття компетентності, впевненості, оптимізму, власної значущості, всесильності. Все це необхідне не лише дитині для її нормального розвитку, а й дорослому для його ефективної життєдіяльності.

Особливістю казки є наявність однієї чи кількох метафор. Метафора – це вживання слова в переносному значенні. В основі її утворення лежить подібність якостей одного предмета на якості іншого. Часто вона передає узагальнені суб'єктивні враження про подібність двох явищ, уособлює собою певний смисл, символ. Лише втілюючись у сюжет, в якому в алегоричній формі зображена особистісна проблема і міститься підказка, як її розв'язати, метафора набуває терапевтичного характеру. Причому резерви для розв'язку містяться не десь “там” (поза індивідом), а саме у його внутрішньому світі.

Для створення казки, що буде носити терапевтичну функцію, звернемось за допомогою до нейролінгвістичного програмування. Найпершим кроком психотерапії і комунікації, вважають НЛП-сти, є встановлення особистісного контакту з людиною, оскільки всі люди різні і думають по-різному. Ці відмінності відповідають трьом основним сферам сенсорного досвіду: візуальній, аудіальній, кінестетичній. Але лише одна з трьох репрезентативних систем є домінуючою. Отримання даних про особливості сприймання і опрацювання інформації слугують ключі доступу – специфічна невербальна поведінка, особливо красномовними є рухи очей. Дослідження людської поведінки показали, що патерни окорухових реакцій певним чином пов'язані із внутрішніми процесами, необхідними для актуалізації у свідомості інформації про минулі спогади чи конструювання майбутнього досвіду.

Слід звертати увагу на слова, що позначають процеси (дієслова, прикметники, прислівники), які людина використовує, щоб описати свій внутрішній досвід. Ці слова – предикати – відображають перцептивні відношення між об'єктами і суб'єктом. Для успішного спілкування слова повинні бути співвіднесені з тією моделлю світу, яка є у клієнта.

Слід пам'ятати, що при створенні терапевтичної метафори необхідно враховувати спрямованість, інтереси, захоплення клієнта. Терапевтичну метафору доцільно поєднувати з іншими видами роботи, яку буде виконувати сам клієнт (відповідно до його знань, умінь, бажань, схильностей), для кращого закріплення терапевтичного ефекту. Важливо поступово переходити від впливу на підсвідоме до свідомого вирішення клієнтом своїх проблем.

1. Гриндер Д., Бэндлер Р. Из лягушек в принцы. – Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1993. – 208 с.
2. Марта Ф. Виглсуорт. Вилли и его друзья: руководство по созданию метафор для развития у ребенка чувства собственного достоинства. – Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – 224 с.
3. Трансформация личности: нейролингвистическое программирование. – Одесса: “Хаджибей”, 1995. – 352 с.

КУЛЬТУРА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Петро Йосифів,
IV курс, юридичний факультет.
Науковий керівник – *Зеліско Л.Л.*,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Одним з провідних напрямків державотворчої політики України є турбота про всі етнонаціональні спільноти, що осіли на її теренах.

Сьогодні етнополітична ситуація в Україні, з одного боку, характеризується відсутністю гострих широкомасштабних міжнаціональних конфліктів, що створювали б загрозу національній безпеці, а з іншого – нерівномірним розвитком етносів та тенденцією до загострення стосунків між національними утвореннями. Це, насамперед, зумовлено тим, що в Україні мають прояви наслідки радянської політики “інтернаціоналізації” – голодоморів, депортацій, штучної асиміляції різних етнонаціональних спільнот. Ця проблема ускладнюється ще й тим, що все це проходить вкрай складних і несприятливих економічних, соціальних та політичних умовах, у яких зараз перебуває Україна. Починають посилюватися тенденції до автономізації етнонаціональних спільнот, що може призвести до порушення цілісності нашої держави.

Уникнути цього можна тоді, коли у державі створюються необхідні умови для повноцінного розвитку етнонаціональних спільнот, закріпляться їхні права та свободи у нормативно-правових актах держави. Вони поділяються на дві групи: індивідуальні права; колективні (групові) права.

Етнонаціональні індивідуальні культурні права виступають окремою підгрупою культурних прав, закріплених у Конституції України та інших нормативно-правових актах, які складають необхідну базу для розвитку особистісної етнонаціональної самобутності. Колективні права етнонаціональних спільнот – це закріплені у законодавстві можливості різних етнонаціональних спільнот зберігати та розвивати свої культурні надбання.

Дані права знайшли своє відображення у законодавстві України, зокрема у Законі України “Про мови в УРСР”, Декларації про державний суверенітет,

Законі України “Про освіту”, Законі України “Про громадянство”, Декларації прав національностей України, Основах законодавства України про культуру, Законі України “Про національні меншини” та ряді інших.

Міжнародна спільнота також не обминула своєю увагою проблему етнонаціональних відносин та її культурний аспект. Прийнято ряд нормативно-правових актів, які стосуються даної сфери: Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про соціальні, економічні та культурні права, Декларацію про права осіб, що належать до національних, етнічних, релігійних та мовних меншин, Міжнародної конвенції про боротьбу проти всіх форм расової дискримінації, Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, Конвенції про права дитини, Паризької хартії для нової Європи, європейської Хартії регіональних мов та мов меншин та ряду Європейських конвенцій, які стосуються охорони культурних цінностей, а також документів, які були укладені з участю нашої держави, наприклад, Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією та ряду інших.

Отже, важливим для розвитку будь-якої етнонаціональної спільноти є правове забезпечення їх культурних прав на внутрішньому державному та міжнародному рівнях та створення надійних механізмів їх реалізації. Саме це сприяє зростанню культури міжетнонаціонального спілкування, становленню стабільного економічного, політичного, соціального становища в Україні, а також повноправному її входженню до Європейського співтовариства.

1. Картунов О., Муцький П. Зародження та становлення нової підгалузі права // Право України. – № 8.– 2000.
2. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корещького. – К.: Довіра: Генеза. 1996. – 942с.

ПЕДАГОГІЧНИЙ СТИЛЬ ВИХОВАТЕЛЯ ПРИТУЛКУ ЯК ФАКТОР ПОВЕДІНКИ ВИХОВАНЦІВ

Мирослава Кулеша,
V курс, педагогічний факультет.
Науковий керівник – *Москалець В.П.*,
доктор психологічних наук, професор.

Комфорт дитини в емоційному плані вимагає спеціальних умов, які визначають її побут, її фізичний розвиток, здоров'я, характер її спілкування з оточуючими людьми та особисті успіхи. Стан дитини, що росте в умовах закладів інтернатного типу, як правило, емоційно нестабільний, із нерозвинутою та викривленою потребою в любові та

визнанні. Діти-сироти, а також ті, що позбавлені батьківського піклування, чітко не засвоюють навичок продуктивного спілкування; впевненості в собі, глибокої прив'язаності до людей.

Особливої уваги заслуговує той факт, що у дітей, які живуть в інтернаті на повному державному забезпеченні, з'являється *утриманська позиція* (“нам винні”, “дайте”); своєрідний феномен “*Ми*” (розподіл на “своїх” та “чужих”); простежується відсутність бережливості та низька відповідальність. Рідні часто відкупуваються від таких дітей (деякі мають дорогі речі), але все ж у кожній дитині живе відчуття, що їм “недодали”. Тому лише формальне дисциплінування дітей-сиріт приховує в собі небезпеку відчуження у взаємостосунках “вчитель – учень”, “дорослий – дитина” тощо. Такі діти потребують особливого гуманного та професійного відношення до них. Їм потрібен друг, здатний до розуміння, – та людина, яка допоможе правильно орієнтуватися в житті.

Підсумовуючи результати проведеного нами дослідження, можна стверджувати, що у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, внутрішня душевна самотність при зовнішній потребі у встановленні дружніх контактів призводить до загострення прагнення постійної підтримки, схвалення з боку старших, особливо вчителів. У більшості таких молодших школярів існує помітний страх не відповідати очікуванням оточуючих. І як наслідок – занижена самооцінка, почуття “соціальної образи”, де “всі їм винні”, егоцентризм. При цьому демократичний підхід особистісно-орієнтованого навчання, який бажано застосовувати вчителю школи-інтернату у його педагогічній роботі, є невеликою спробою подолати ці негативні тенденції і повернути таким дітям радість життя.

Дослідження поведінки дітей 1-4 класів обласної школи-інтернату, що у передмісті Івано-Франківська, а також педагогічної діяльності їхніх вчителів показало, що ті педагоги, які не створюють відносини з дітьми “по сімейному типу” (що є дуже небезпечним в даних умовах виховання), в однаковій мірі вимогливі до учнів і поважають їх, “спокійні, не кричать”, мають шанс бути авторитетними для дітей. Більшість учнів вважають себе щасливими, коли їх вчитель добрий (внутрішній рівень) (74%), веселий (12%), ставить оцінку “5” (зовнішній рівень) (14%). Половина дітей твердить, що вчитель думає про них, як про розумних та гарних, а трохи менше – як про поганих учнів; 24% – як про добрих; один учень вважає себе в очах вчительки найкращим.

Цікавою також виявилася поляризація відповідей учнів при завданні продовжити наступне твердження: “Коли я розгублююсь, мій вчитель ...”. Зокрема, у 45% випадків педагог в такій ситуації допомагає учневі, пояснює; у 40% – сварить або викликає іншого учня. Щодо колективу, то порівну розділилися голоси дітей, які вважають свій клас дружнім і таким, де всі сваряться і б'ються; менша половина не любить клас, хоча 85% учням

подобається вчитися в своєму класі. Близько 30% школярів без задоволення відвідують школу і майже 94% дітей вважають себе нещасливими.

Звичайно, такі анкетні дані не показують повної картини всього розмаїття життя і виховання учнів школи-інтернату, зате дають певне уявлення про особливості психологічного стану таких дітей. А останній, як відомо з психології, є вагомим детермінантом будь-якої поведінки людини.

Аналіз педагогічних стилів діяльності вчителів початкових класів школи-інтернату виявив найоптимальнішим *демократичний стиль*, який притаманний педагогам-“натхненникам”, “реалістам”, “теоретикам”, “організаторам” та ін. Вони, згідно досліджень, орієнтовані на підвищення активності учнів, на залучення кожного до вирішення загальних справ. А це є важливим для подолання вироблених роками пасивного “споживацького” світосприймання та низької відповідальності вихованців шкіл-інтернатів. Також було встановлено, що класи тих педагогів, які мали порівняно високий рівень емпатії та низьку конфліктність, відзначалися більшою згуртованістю та вищою успішністю у порівнянні з рештою класних колективів. Тому в майбутньому врахування цих особливостей у діяльності вчителів шкіл-інтернатів приведе, на нашу думку, до часткового підвищення як навчального, так і виховного рівня вихованців.

Таким чином, у даному дослідженні ми спробували хоч якось наблизити свідомість оточуючих до аналізу проблеми сучасного українського сирітства, розкрити її особливості в межах навчально-виховного процесу. Сподіваємось, в майбутньому явища “непотрібності” дітей, які перебувають в особливо складних умовах, будуть зустрічатися якмога рідше і питання їх життя, навчання та оздоровлення вирішуватимуться не тільки на рівні притулків, а й на рівні всієї держави.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ФЕНОМЕНУ ВОРОЖОСТІ У МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ

*Володимир Ліциньський,
II курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Овстянецька Т. П.,
кандидат психологічних наук, доцент.*

В останні роки значно зросла напруженість у стосунках між людьми. Особливо гостро постала тепер проблема прояву ворожості, як специфічної картини світу, в рамках котрої зовнішнім об'єктам приписуються негативні характеристики.

На думку Дж. Барфута [1, с. 59], ворожість – антагоністичне відношення до людей, яке включає афективний, когнітивний та конативний

компонент. Афективний компонент являє собою цілий ряд взаємозв'язаних емоцій, включаючи гнів, роздратування, образу і т. п. Когнітивний компонент містить негативні переконання по відношенню до людської природи в цілому (цинізм) і переконання в недобррозичливості інших по відношенню до самого суб'єкта (ворожі атрибуції, підозрілість, недовіра). Накінець, конативний компонент включає різноманітні форми прояву ворожості в поведінці, часто приховані – агресію, негативізм, небажання співпрацювати, уникання спілкування.

Виходячи з цього тлумачення даного феномену, наше дослідження мало на меті окреслити особливості прояву ворожості у міжособистісних стосунках, а зокрема, виявити особливості суб'єктивного сприйняття оточуючих вороже налаштованими особами, а також специфіку поведінкових проявів ворожості.

У випадку ворожих дій осіб, у котрих відсутні складові ворожості, первинним є фактор ситуації. Ворожі дії вороже налаштованих людей першопричиною мають особливість суб'єктивної картини світу [2, с. 193].

З метою визначення переживання ворожих намірів використувувалась розроблена нами проєктивна методика "Незавершені речення". Для виявлення реальної поведінки був застосований метод експертного оцінювання з метою встановлення зовнішніх проявів ворожості стосовно оточуючих. В якості досліджуваної групи були вибрані учні двох 10-х класів однієї зі шкіл міста.

В отриманих результатах була виявлена специфічна особливість вороже налаштованих людей (21% від вибірки) – їм здались такими ж ворожими 67% оточуючих. Особи, у котрих не відмічалось складових ворожості, вороже налаштованими побачили тільки 29%.

У вороже налаштованих осіб підмічають переважаючі такі особливості як образливість (74%), підозрілість (61%), впертість (56%), дратівливість (50%), критичність до інших (28%).

Так було виявлено, що ворожим суб'єктам властивий постійний стан підозрілості, настороженості, вони постійно шукають джерела небезпеки. Ці особи не просто більш активно реагують на стресові ситуації, а швидше за все провокують і створюють такі ситуації посередництвом специфічної системи переконань і відповідної їм поведінки.

Ворожість між людьми важко долається, так як пов'язані з нею негативні емоційні і мотиваційні установки є дуже стійкими, виникають автоматично і важко контролюються свідомістю [3, с. 613].

Ключем до подолання ворожості у суб'єктивному сприйнятті є терапія, спрямована на вироблення більш зрілого погляду на життя, впевненості в собі, високої самооцінки та збільшення довіри до оточуючих.

1. Ениколопов С.Н., Садовская А.В. Враждебность и проблемы здоровья человека // Журнал неврологии и психиатрии. 2000. – №7. – С. 59-64.

2. Балабанова Л. М. Судебная психология (вопросы определения нормы и отклонений). – Д.: Сталкер, 1998. – 432с.
3. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студентов высш. пед. учебн. заведений: В 3 книгах. - Кн. 1. Общие основы психологии. – 3-е изд. – М.: ВЛАДОС. 1997. – 688с.

ІДЕЯ БОГА У ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Алла Макарова,

*У курс. філософський факультет.
Науковий керівник – Возняк С.М.
доктор філософських наук, професор.*

Особливостями, які зумовили характер традиційних для Київської Русі уявлень про місце та роль Бога в світі, взаємовідносин Творця та людей, риси Божої владі, Божу волю і т. ін., були:

1. Релігійна забарвленість давньоруської філософської думки, або софійний аспект релігійності. На Русі в XI – XIII століттях не існувало класичної філософії зі стрункими логічними системами, специфічним категоріальним апаратом та широким спектром питань, представлених до розгляду. Філософські ідеї цього часу існують лише в контексті нових релігійних уявлень християнства і не можуть розглядатися у відриві від них.

Особливо яскраво така тенденція проявляється у філософській думці XI століття: тоді філософія була фактично служницею богослов'я, а розум слугував лише підмогою у справі віри і осягнення видимого, створеного Богом світу. Філософські елементи у творах Іларіона Київського, Володимира Мономаха, Феодосія Печерського, невідомого автора проповідей, вмішених у "Повісті времінних літ", використовувалися як засіб досягнення головної мети – возвеличення Бога, прославлення його справ та подяка за мужність, яку він проявив у створенні світу.

У наступні століття спостерігається тенденція "вивільнення" філософії з-під влади церковної ідеології, проте релігійна домінанта залишається. У "Молінні" Данила Заточника та "Посланні" Кліма Смолятича виразно звучать екзистенційні мотиви, основною ж темою цього періоду є взаємозв'язки людини з богом у множинності їх виявів.

Таким чином, Бог в тій чи іншій якості є основним об'єктом уваги киеворуських мислителів, він стоїть в центрі їхніх філософських побудов. Присутність ідеї Бога в філософських побудовах є своєрідним центром, який зв'язує воедино релігійні та філософські елементи в їхніх творах.

2. Вибір Київською Руссю християнства у візантійському варіанті спрямував філософські роздуми про сутність Бога шляхом, вже пройденим східними отцями та вчителями Церкви (Григорій Назіанзін, Іван Златоуст,

Тертуліан та ін.). Їхні твори були своєрідними підручниками, на які орієнтувались киеворуські мислителі.

Основними ідеями, які перейняли давньоруські книжки у східного християнства, були: 1) ідея непізнаваності Бога раціональним шляхом. Роль розуму у пізнанні Бога та його істин категорично заперечувалась. Бог може бути пізнаваним лише через містичне одкровення, шляхом мислення. Спілкування з Богом проходить на рівні людського серця; 2) ідея протиставлення світу та церкви; провалля між світом і Богом. Заклики відвернутися від гріховного світу, звідси – ідея аскези (Києво-Печерська лавра, Афонський монастир).

Діячі давньоруської церкви, ревно слугуючи догмам та канонам православ'я і виступаючи проти всілякого інакомислення та ересі, водночас самі висловлювали та підтримували вільнодумні ідеї. До цього сприяли, з одного боку, знаменита любов до свободи, яку відмічав ще Прокопій Кесарійський та прагнення до політичної і церковної незалежності від Візантії, а з другого, посилені впливи язичницьких та античних філософських уявлень. Прагнення творчо працювати зі Святим Письмом, не копіювати, а вивчати його глибини, було характерним для киеворуських мислителів.

Одвічна повага до розуму, що є однією з характерних рис слов'янської ментальності, призвела до того, що престиж філософії на Русі був надзвичайно високим, а філософами називали найшановніших людей. Намагаючись власним розумом досягнути божі істини, вільно коментуючи їх, киеворуські мислителі порушували канони візантійської церкви. Через це між церковниками – греками та слов'янами – виникали суперечки стосовно ролі філософії в досягненні Бога. Подібна суперечка описана в “Посланні” Кліма Смолятича смоленському пресвітеру Хомі. Митрополит стверджує, що роздуми над Святим Письмом не є філософією, а необхідні для адекватного сприйняття та оцінки даної богом істини і “угодні” Богові.

Залишки язичницького світосприйняття у свідомості давніх русичів істотно вплинули на уявлення про Бога. Це твердження про Бога милосердного, милостивого, і гуманного, Бога-людинолюбця. Саме в його любові до людей, а не у гніві, насиланні кар виявляється божя сила. Бог давніх слов'ян набагато ближчий і лагідніший до людей, ніж Бог східного обряду християнства.

В контексті даного уявлення виникає впевненість в тому, що усі люди є Синами Божими. В таких поглядах дослідники вбачають риси адопціанської та аріанської ересей. Вони чітко простежуються у Іларіоновому “Слові про Закон і Благодать”, а також в самій історії прийняття Володимиром християнства (ним був визнаний аріанський символ віри).

Погляди на природу Христа носять також відбитки язичницьких уявлень. На Русі Христа сприймають більше як немовля, а не Бога, як

людину, яка постраждала за свою віру. Непомітно йде переакцентуація з культу Христа на культ Богородиці (символ християнської “берегині”).

1. Історія релігії України: у 10 т. / Редкол.: ... А.Колодний (голова) та ін. – К.: Укр. центр духов. культури, 1996 – 1998. – Т.2: Українське православ'я / За ред. П.Яроцького. – 1997. – 376 с.
2. Возняк С.М., Голянич М.Ю., Робін О.А. Філософська думка України: імена та ідеї. Івано-Франківськ: Обласний ІПО, 1996. – 87 с.
3. Історія релігії України: у 10 т. / Редкол.: ... А.Колодний (голова) та ін. – К.: Укр. центр духов. культури, 1996 – 1998. – Т.1: Дохристиянські вірування; Прийняття християнства / За ред. Б.Ломовика. – 384 с.
4. Введение христианства на Руси / Ин-т философии АН СССР; отв. ред. А.Д.Сухов. – М.: Мысль, 1987. – 302 с.

ОСОБИСТІСНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ НООСФЕРИ В.ВЕРНАДСЬКОГО

Віталій Надурак,

У курс. філософський факультет.

Науковий керівник – Голянич М.Ю.

кандидат філософських наук, доцент.

Ім'я Володимира Івановича Вернадського – одного з найвизначніших науковців ХХ ст. нарешті позбувається численних штампів та перекручень і постає перед нами у всій своїй космічній величч. Своїми ідеями і узагальненнями він належить до тих вчених-мислителів всесвітньої значущості, які настільки випередили час, що лише сьогодні людство починає досягати колосальності їхніх прозрень і передбачень

Особливої актуальності набуває проблема особистісних та етичних аспектів концепції ноосфери В.Вернадського. Його концепція стала вінцем наукової творчості, узагальненням минулого і передбаченням майбутнього. Ноосфера (від гр. “ноос” – розум) – це нова оболонка Землі, що твориться на основі біосфери, яка, переробляючись науковою думкою Homo Sapiens, переходить у свій якісно новий стан.

Значне місце в концепції ноосфери В.Вернадського посідає людство як ціле і кожна людська особистість зокрема, адже вони є невід'ємною частиною біосфери і, активно впливаючи на неї, сприяють розвитку ноосфери. Людина виявляється тим “містком”, через який і завдяки якому відбувається перехід біосфери в ноосферу. Адже, як ми пам'ятаємо, основною силою, що сприяє такому переходу, є наукова думка. А вона, в свою чергу, з'являється у світі тільки завдяки людині, її свідомості, розуму і без неї існувати не може. Таким чином, на думку Вернадського, особистість слід розглядати як явище планетарного масштабу.

З виходом особистості на планетарний рівень пов'язана проблема нової етики – етики ноосфери. Вчений вважав, що до її створення призведе розвиток самої наукової думки: “Границі кладуться новою етикою, як ми далі побачимо, з науковим процесом зв’язаної” [2, с.191]. Ця так звана “нова етика” стосується поведінки вченого та, зрештою, й кожної людини в ноосфері. Слід зазначити, що Вернадський був одним з перших вітчизняних мислителів, які висунули питання про етику науки, та, зокрема, проблему “особистості етики” науковця, проблему відповідальності за свої наукові відкриття. Більш ніж півстоліття тому він писав: “Питання про моральну сторону науки, незалежно від релігійного, державного чи філософського прояву моралі, для вченого стає на порядок дня..., і з ним доведеться все більше і більше рахуватись. Раз виникле в науковому середовищі і незадоволене почуття моральної відповідальності за те, що відбувається, та переконаність вчених у своїх реальних можливостях на можуть зникнути на історичній арені без спроб свого здійснення” [3, с.520]. Наукова думка, яка формує ноосферу, повинна одухотворитись, гуманізуватись, без чого неможливо зняти ту небезпеку, яку наука здатна принести людству, оволодіваючи силами природи, але не маючи при цьому духовної етичної основи.

Майбутнє за людиною, яка стане мірою екологічності, мірою гуманного ставлення до планетної екосистеми та до космосу, яка буде свідомо слідувати принципам етики вседності.

Теорія ноосфери В.Вернадського – це геніальне прозріння, сповна осягати яке ми тільки починаємо. Вона, безперечно, є надзвичайно гуманістичною, оскільки особистість розглядається, як явище планетарного масштабу, в зв’язку з чим на неї накладається нова відповідальність – відповідальність за долю планети і людства. Вона повинна керуватись принципами нової етики – етики вседності, і вже сьогодні це питання виходить на провідні позиції в розвитку людської цивілізації.

1. Барякін В. В.І. Вернадський про ноосферу: Напрями сучасного дослідження // Філософська та соціологічна думка. – 1993. – №3.
2. Вернадський В.И. Размышления натуралиста. Книга 2. Научная мысль как планетное явление. – М. 1987.
3. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М: Наука. 1988.
4. Ярошевский М.Г. В.И Вернадский: личностное начало ноосферы: [Проблемы гуманистической психологии: к 125 летию со дня рождения] //Психологический журнал. – Т.9, №5.

ЕТНОФУНКЦІОНАЛЬНА ГОТОВНІСТЬ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРИКАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Сергій Петрошенко.

IV курс. філософський факультет.

Науковий керівник – *Карпенко З.С.*

доктор психологічних наук. професор.

В сучасних реаліях життя, коли Україна здійснює перехід від планової до ринкової економіки, важливого значення набуває розвиток підприємницької ініціативи і підприємництва серед її громадян. При цьому виникає ряд питань економічного порядку, які зумовлені етнопсихологічними особливостями українців, серед яких найосновнішими є питання оптимальної форми власності і форми господарювання, а також пов’язаний з ними комплекс психологічних проблем.

Зокрема постає питання психологічної сутності підприємства, стилю керівництва, застосування моделей економічного розвитку на українському етнічному ґрунті.

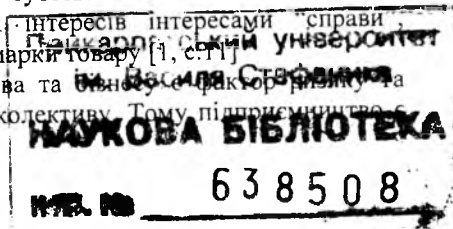
В результаті проведення теоретико-діагностичного дослідження етнофункціональної готовності до підприємницької діяльності нами було виокремлено три глобальні позиції особистості: позиція бізнесмена чи підприємця, у якій особистість виступає суб’єктом діяльності; позиція найманого працівника, при якій особистість виступає в ролі операціонального компоненту виробничої діяльності, забезпечуючи виконання конкретного етапу, ділянки роботи; позиція вільного професіонала, яка передбачає творчу реалізацію особистісного потенціалу [1, с.9].

В нашому випадку найбільший інтерес викликає позиція підприємця як об’єкта нашого дослідження.

Було з’ясовано, що сутність підприємництва полягає у знаходженні та апробації чогось нового, того, що раніше не існувало в структурі виробництва, в певному соціумі чи суспільстві. При цьому особа, включена у підприємницьку діяльність, піддається особливо високому ступеню ризику і одночасно в разі успіху має можливість отримати особливо високий прибуток від неї.

При успіхові тієї чи іншої підприємницької акції вона здатна переростати у стійке, стабільне виробництво. Реалізація цього чинника дає підстави для створення конкретного бізнесу, що будується на ідеї фірми зі своїм специфічним виробництвом, товаром, іміджем та маркою. Саме в ідеї фірми закладено дух і сутність бізнесу, його конкретний зміст і розуміння. При цьому відбуваються суттєві психологічні зміни, що характеризуються заміною приватних інтересів інтересами справи фірми, підтримки відповідного реноме марки товару [1, с.11].

Спільними рисами підприємництва та бізнесу є фактор ризику та пов’язана з ним соціальна лабільність колективу. Тому підприємництво є

рушійним джерелом розвитку фірми і водночас фактором стабільності її існування.

Будь-яка приватновласницька ініціатива передбачає наявність суб'єкта її реалізації. Таким суб'єктом підприємницької діяльності є підприємець, менеджер фірми.

Серед відомих стилів управління для України перспективним є авторитарно-правовий стиль.

Серед трьох відомих моделей економічного розвитку (ліберальна, планова і соціально-ринкова) найперспективнішою для України є соціально-ринкова, яку відстоюють партії соціал-демократичного спрямування [2, с.40-41].

Результати психодіагностичних досліджень підтвердили наявність глибоких проблем у сфері психологічної готовності до підприємництва, а також показали наявність резервів до подальшого її розвитку на Прикарпатті.

1. Швалб Б. М., Данчева О. В. Практична психологія в економіці та бізнесі. – К., 1998.
2. Шморгун О. Н. Україна: шлях відродження (економіка, політика, культура). – К., 1994.

ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНЕ ОСМИСЛЕННЯ ІДЕЇ ПРОТЕСТАНТИЗМУ ОРЕСТОМ НОВИЦЬКИМ

*Ольга Радченко,
V курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Голянич М.Ю.,
кандидат філософських наук, доцент.*

Ім'я Ореста Новицького у наші дні повертається з забуття і привертає увагу сучасних дослідників історії філософії України. Релігійно-філософські ідеї мислителя пройшли апробацію часом, витримали столітню прискіпливу критику опонентів, що розпочалася ще за його життя.

Система поглядів Ореста Новицького являла собою глибоко продуману та розвинену історико-філософську концепцію. Ретранслюємо логіку міркувань мислителя щодо осмислення ним ідеї протестантизму.

Ідея протестантизму передбачала відмову від сліпого підкорення розуму вірі, відкидала догмат непогрішності Папи Римського. З цього приводу Орест Новицький писав: “Філософія по духу своєму протестанська, вільна від церковного авторитету з панівним впливом давньої філософії; за своєю тенденцією – філософія примирення протилежностей, – від Декарта до нашого часу” [1, с.352]. На цьому етапі мислячий дух досягає повної самостійності і волі, здобутими у боротьбі зі схоластиком. Головний предмет філософії залишається незмінним з епохи Середньовіччя. Він, за словами Ореста Новицького, є протилежністю буття

і мислення, розуму і віри, добра і зла, необхідності і свободи. Ці протилежності містять передумови до єдності. Оскільки філософський дух ще не проник в істотний зв'язок мислення з буттям, то прагне до їх одностороннього примирення. На цій основі Орест Новицький виділяє 3 напрями:

- 1) філософський дух виходить з мислення розсудку, щоб дійти до буття. Це метафізика розсудку чи інтелектуалізм від Декарта до Вольфа;
- 2) філософський дух виходить з даного буття і чуттєвого досвіду, щоб дійти до мислення. Це сенсуалізм від Локка до Руссо;
- 3) філософський дух розпочинає з дослідження напих пізнавальних здібностей щодо власне можливості пізнання ними буття. З цієї позиції він шукає єдності мислення і буття. Його представляє ідеалізм від Канта до Гегеля і післягегелівська реакція.

Охарактеризуємо кожен з цих напрямів за Орестом Новицьким.

Перший напрям висвітлює спрямованість людського розсудку на пізнання істини як такої. Віра займає нейтральну позицію: її не заперечують, але й не звертають особливої уваги. На такій позиції стояв Декарт, названий представником “нерозвинутого протиріччя”. Суперечність віри і розуму розкривається наступним чином:

- 1) розсудок цілком заперечує, відкидає віру. Прикладом є реалізм Бенедикта Спінози;
- 2) сприйняття розсудком християнської віри, розвиток християнської містики (філософія Мальбранша);
- 3) розсудок намагається зняти ці протиріччя (ідеалізм Лейбніца, метафізика Вольфа).

Другий напрям – від Локка до Руссо – характеризується зверненням розсудку до чуттєвості. На основі набутого чуттєвого відчуття, сприймання чи уявлення піднятися до осмислення буття. Емпіризм висуває претензії на охоплення Безконечного (Локк, англійська філософія), але виявляється неможливість цього. Осягнене частково подається як остаточна істина (французький матеріалізм). Нарешті, третім етапом даної тріади є звернення філософствуючого духу до внутрішнього світу, до об'єктивного внутрішнього досвіду (шотландська філософія, філософія 18-го ст.).

Третій напрям є особливо цікавим для нас, оскільки німецька класична філософія справила значний вплив на усю філософську думку 19-го ст. загалом і на творчість Ореста Новицького зокрема.

Отже, третій напрям, за періодизацією українського мисленика, триває від Канта і до “нашого часу”, тобто до 2-ї пол. 19-го ст. Філософствуючий дух врешті досягає єдності буття і мислення. Кант обмежує можливості розсудку, який, на його думку, не здатний пізнавати Божественне. Німецький філософ чітко розділяє розсудок і розум. За метафізикою розуму, ідея первинна, а матерія (річ) вторинна. Орест

Новицький зазначав: “хоча метафізика розуму суміщає обидві сторони, але знову суперечливим чином” [1, с.362]. Це означає, що спочатку примирення падає у більшій мірі на сторону суб’єкта (суб’єктивний ідеалізм Канта, Якобі і Фіхте). Далі – на сторону об’єкта (об’єктивний ідеалізм від Шеллінга до Зольгера). Гегель примирює суб’єктивний і об’єктивний ідеалізм в ідеалізм абсолютний. Четвертий момент – післягегелівська філософія з критикою Гегеля.

Підсумовуючи “нову” філософію, Орест Новицький вказував, що вона успадкувала у Середніх віках протилежності мислення і буття, віри і знання, прагнула їх об’єднати. Подібним чином і в суспільному житті, на думку українського філософа, намітилось прагнення подолати загальне і часткове. Усвідомлено високе значення індивіда, того, що особиста свобода найкраще забезпечується суспільним порядком. Таким чином, кожна людина може вільно діяти у рамках закону. Досягнення окремих цілей найкраще укріплюється загальною метою держави. З іншого боку, суспільне життя повинне впроваджуватися свідомо, відповідно до розуму. Примирення загального і часткового досягається через свідому, розумну свободу. Орест Новицький заперечує протестанським священникам, що у Реформації примирилися духовне і світське, церква і держава [1, с.382]. Якщо у Середні віки розум підкорявся вірі, а держави – теократизму Папи, так і в протестанській філософії знання поставлене вище віри, держава – вище церкви. Філософ сподівається на їх рівноправність і примирення, що являє суттєве завдання для філософії ще очікуваного, третього періоду розвитку. Тоді, на думку Ореста Новицького, особистісна свобода, що утверджується у державах на правах розуму, повинна досягнути вищої, християнської свободи духу, яка утверджується на благодаті. Ідея благодаті розроблялася українською філософією ще з часів Київської Русі, знайшла оформлення у праці митрополита Іларіона “Слово про Закон і Благодать” [2].

У новій свободі загальне, закон – це не зовнішнє, а внутрішнє, що приймається духом як його вимога і сутність. Тоді християнське начало свободи, покладене в основу розвитку усього християнського світу, досягне своєї мети, здійсниться.

1. Орест Новицький. Поступовий розвиток давніх філософських учень у зв’язку з розвитком язичницьких вірувань. У 4-х ч. – Ч.4. – К., 1860.
2. Митрополит Іларіон. Слово про Закон і Благодать. “Історія України. Хрестоматія”. - К., 1993.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Наталія Родчин,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – *Коропецька О.М.*,
кандидат психологічних наук, доцент.

Причини виникнення, динаміка розвитку та особливості протікання внутрішньоособистісних конфліктів у підлітковому віці були і залишаються сферою зацікавлення багатьох як зарубіжних (Е.Еріксон, К.Левін, А.Фрейд та ін.), так і вітчизняних (В.Маценко, В.Мерлін, А.Терлецька та ін.) вчених.

Причини виникнення внутрішніх конфліктів у підлітковому віці одні автори вбачають у зовнішніх умовах (М.Дойч, М.Шериф), інші – у внутрішніх протиріччях (Е.Еріксон, К.Хорні, З.Фрейд). Щодо впливу зовнішніх чинників, то Ф.Райс виділяє сім сторін суспільного життя, які найбільш сильно діють на сучасних підлітків: технологічні та соціальні зміни; урбанізація; меркантилізм та бідність; засоби масової інформації; соціальна та емоційна напруженість; негаразди в сім’ї; життєві події та пов’язані з ними стреси. До найбільш стресових подій підлітків відносять: смерть близьких; розлучення батьків; неуспішність у школі; проблеми з правоохоронними органами, з наркотиками, з друзями, зі здоров’ям [1, с.40].

Найгострішим внутрішнім протиріччям підліткового віку є суперечність між ставленням дитини до себе та ставленням до неї інших людей. Орієнтація одночасно на декількох значущих інших робить психологічну ситуацію підлітка внутрішньо конфліктною [2, с.175]. Г.Крайг зазначає, що важливою задачею розвитку у підлітковому віці є формування ідентичності, створення цілісного «Я». Е.Еріксон вважає, що цей процес пройде успішно за умови розв’язання низки внутрішньоособистісних конфліктів:

1. Часова перспектива чи розпливчате відчуття часу. Розв’язавши даний конфлікт підліток навчиться оцінювати та розподіляти свій час.

2. Впевненість у собі чи сором’язливість. Перш ніж виробиться впевненість, підліток проходить через період підвищеної уваги до себе та сором’язливості, у зв’язку зі своєю фізичною зовнішністю та відношеннями у соціумі.

3. Експериментування з різними ролями чи фіксація на одній ролі. Ідентичність формується тільки у тому випадку, коли підліток має можливість “приміряти” на себе різні соціальні ролі. Підлітки, з сильно розвинутими внутрішніми обмеженнями чи з почуттям вини, передчасно фіксуючись на якій-небудь одній ролі, так ніколи по-справжньому і не зрозуміють своєї сутності.

4. Навчання чи параліч трудової діяльності. Розв'язавши даний конфлікт, підліток обирає професійну діяльність у якій прагне і здатен досягнути успіху.

5. Сексуальна поляризація чи бісексуальна орієнтація. Формування однозначної ідентифікації з тією чи іншою статтю є основою для гетеросексуальних інтимних стосунків і чітко визначеної ідентичності.

6. Стосунки лідер/послідовник чи невизначеність авторитету. Розширюючи коло свого спілкування, підліток вчиться або виконувати обов'язки лідера, або слідувати за лідером.

7. Ідеологічна переконаність чи розмитість системи цінностей. Цей конфлікт тісно пов'язаний з усіма іншими, оскільки поведінка залежить від вибраної ідеології. Це процес "пошуку символу віри", адже підлітку важливо у щось вірити чи слідувати певним принципам.

Якщо підліток здатен успішно розв'язати перераховані конфлікти, то у нього формується зріла ідентичність. У деяких підлітків формується негативна ідентичність, яка не відповідає суспільним та культурним цінностям. Наслідками нерозв'язаних внутрішніх конфліктів у підлітків можуть бути антисуспільна поведінка, інфантилізм, депресія, низька самооцінка, вживання наркотиків чи самогубство. Підліток може замінити істинне самовизначення тимчасовою ідентичністю (наприклад, вибравши роль клоуна чи забіяки) чи створити безмістовну ідентичність, яка проявляється у різних дивацтвах. На сучасному етапі найгостріше криза ідентичності проявляється у трьох сферах поведінки підлітків. Це: проблема вибору кар'єри; членство в групі ровесників; вживання алкоголю та наркотиків [3, с.244].

Г.Крайг виокремлює три групи факторів, які допомагають підліткам боротися з перехідними процесами цього періоду. По-перше, хороші стосунки з батьками та однолітками. По-друге, певна сфера компетентності чи майстерності (у спорті, музиці), може забезпечити підліткам основу для реальної впевненості в собі. По-третє, відповідальність за інших може допомогти визначити пріоритети та подолати життєві випробування [4, с.636].

Вивчення внутрішніх конфліктів ускладнюється через брак діагностичного інструментарію. На даний період внутрішньоособистісні конфлікти можуть бути діагностовані шляхом виявлення внутрішніх протиріч між різними сторонами "Я", особистісними мотивами, тенденціями (наприклад, методика Є.Фанталової, проєктивні методики – ТАТ, МАТ, тест Люшера, тест "Неіснуюча тварина", мотиваційний тест Х.Хекхаузена та ін.).

1. Райс Ф. Психологія подросткового и юношеского возраста. – СПб.: Изд-во "Питер", 2000 – 624с.

2. Основи практичної психології / В. Паюк, Т.Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. К.: Либідь, 1999. – 624с.

3. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности /Основные положения. исследования и применение). – СПб.: Изд-во "Питер", 1999. – 608с.

4. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Изд-во "Питер", 2000. – 992с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мар'яна Ткачук.

II курс, філософський факультет.

Науковий керівник – *Овсянецька Л.П.*

кандидат психологічних наук, доцент

Актуальність проблеми розвитку самооцінки, полягає в тому, що вона приймає безпосередню участь у формуванні особистості, а також здійснює прямий вплив на всі аспекти життєдіяльності людини.

Самооцінка – цінність, значущість, якою індивід наділяє себе в цілому і окремі сторони своєї особистості, діяльності, поведінки.

Дану проблему ми розглядаємо на рівні дошкільного віку (3-6 р.), оскільки в даному віковому періоді починає зароджуватися Я-концепція.

Основним новоутворенням дітей дошкільного віку є формування ієрархії мотивів, визначальним серед яких є прагнення до визнання і одобрення зі сторони дорослого, в результаті чого дитина надає велике значення оцінкам зі сторони дорослих.

Даний період характеризується тим, що дитина залежна від батьків як в економічному, фізичному, так і соціальному планах. Низька самооцінка формується, як правило, під впливом таких факторів:

1) Байдухе ставлення до дитини.

2) Перешкода з боку батьків до вияву дитячої активності та самостійності.

3) Прагнення батьків сформувати у дитини здатність до пристосовницької поведінки.

4) Надмірна оцінка з боку батьків.

5) Авторитарний стиль виховання, який призводить до формування у дитини сором'язливості, соціальної пасивності.

6) Ліберальний стиль виховання, оскільки у дитини починає виникати почуття незацікавленості в ній батьків.

7) Систематичні негативні висловлювання щодо здібностей, поведінки чи вмінь дитини.

8) Порівняння дитини з однолітками.

9) Занадто складні завдання, які дитина ще не здатна виконати.

Отже, як ми бачимо, якість взаємовідносин дитини з батьками є вирішальним фактором у формуванні самооцінки. Для того, щоб

сформувати у дитини високу самооцінку, необхідно звертати увагу на наступні моменти:

1) Проявляти зацікавленість дитиною у всіх сферах її життєдіяльності.

2) Необхідно бути надзвичайно обережними з оцінковими судженнями, а при висловлюванні невдоволення акцент потрібно робити на певній дії чи поступку, а не на особистості дитини.

3) Рекомендується використовувати демократичні, але не “вседозволені” методи виховання.

4) Встановлення певної системи розумних правил, в межах яких дитина може проявляти свою самостійність і приймати ті чи інші рішення.

5) Діючи з допомогою системи позитивних підкріплень дорослий може підсилити впевненість дитини у власних здібностях.

6) Дітям необхідно давати завдання з якими вони в силі справитися.

7) Дорослий повинен уважно слухати і без критики сприймати те, чим дитина готова поділитися.

8) Недоцільно порівнювати досягнення одних дітей з досягненнями інших. Більш доцільно порівнювати певний прогрес дитини з тим, як вона виглядала в недалекому минулому.

Висновок: які б не використовувалися методи для підвищення самооцінки, найважливішим моментом є та атмосфера, в якій росте дитина, щастя або нещастя дитини у сім'ї. Саме цей момент можна вважати необхідною умовою формування високої самооцінки і розвитку позитивної я-концепції в цілому.

МОЛОДІЖНО-ХРИСТІЯНСЬКИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧ. ХХ ст.

Юрій Трухан,
IV курс, філософський факультет.
Науковий керівник – *Ковцуняк В.І.*,
кандидат філософських наук, ст. викладач.

Для того щоб розбиратись в наших молодіжно-християнських організаціях, на мою думку, насамперед потрібно з'ясувати: де і як діяли молодіжні організації й товариства? Чим вони займалися?

Молодь Східної Галичини в ХІХ ст. не була пасивним спостерігачем історичних подій, а їх активним учасником. Згадаймо, для прикладу, діяльність молодих перемишлянських священників Івана Снігурського та Івана Могильницького по відношенню по відновленню українського шкільництва та музичної культури, наукову та видавничу діяльність студентів Львівської духовної семінарії УГКЦ. Неможливо обминути

увагою активну діяльність львівського єпископа Григорія Якимовича, який не тільки активно включався в політичні події, що відбувалися в Галичині, а й згуртував інтелігенцію до наукової роботи. Потрібно зазначити, що всі молодіжні об'єднання зробили вклад у формування національної свідомості українців. Крім цього вони виховували дисципліновану, свідому молодь, котра готова була йти на боротьбу за створення незалежної України. Молодіжні товариства мали великий виховний потенціал, який потрібно виховувати і використати в сучасній державі. Тепер давайте розглянемо детальніше діяльність різноманітних християнських організацій, яких в Галичині було чимало.

Найстаршим українським молодіжним товариством, що виникло 1867 році, було товариство “Січ” [1, с.45]. З товариства вийшло багато визначних постатей: А.Вахнянин, І.Горбачовський і інші. “Січ” була осередком, кузницею в якому кристалізувалися політичні погляди української молоді; зародком української Академії; “допомоговою установою”; “розваговим товариством”. У 1871 році цей рух започаткувало студентське товариство у Львові “Дружній лихвар” й організувало проведення перших студентських з'їздів, які відбулися 1880 та 1884 рр. [1, с.46].

Товариство “Ватра”, створене 1 листопада 1893 р., яке пізніше злилося в “Академічну громаду”. Це товариство мало стати осередком наукового і товариського життя. Товариство мало добре розвинуті гуртки, наукові секції: історична, літературна, філософська, суспільна, природнича. В 1881р. почав діяти “Кружок правників” [1, с.49].

Серед релігійних товариств дійсна “Марійська дружина” (для дітей і молоді). Вони видавали журнали, зокрема “Поступ”, “Наш приятель” [2, с.3-6]. “Марійська дружина” ставила ціль: “...Довести своїх членів до глибокої і ніжної любові до Божої Матері, до справжнього уссовершення” [3, с.6]. Щоб стати членом дружини потрібно було: сповідатись і причащатись; спільні збори-виступи на наукові теми; ранішня і вечірня молитва; щоденний іспит совісті і інше [3, с.26]. Діяли різні секції.

Другим масовим товариством був “Сокіл” – заснований 11 лютого 1894 р. Про мету заснування товариства чітко наголошує Енциклопедія українознавства, а саме: “Виховувати в українському народі єдність, народну силу, почуття честі. Це була більш спортивна організація, багато часу присвячували пожежній безпеці, за ініціативою А.Ю.Будзгновського [4, Т.3].

У 1914р. Галичині було 974 соколи [5, с.2940].

Наступна організація – “Пласт”, яка була дуже широко розповсюджена. У порівнянні з іншими вищесказаними товариствами “Пласт” мав цікаву організаційну структуру, ідеали, символи, морально-етичні принципи, гуртки. Мету організації склав О.Тисовський: “всі вони пластуни змагаються до одної великої, чорної цілі, до кращої долі української нації та її гідного місця в колі вільних народів, бути вірним Богові, помагати братам своїм, жити з пластом і дотримуватись його

законів” [6, с.6]. Це була перша організація яка показала ставлення до християнської релігії.

Після заборони “Пласту” (1932р.), УГКЦ організує свято “Українська молодь Христові” (1933р.), яке дало поштовх для створення нової молодіжної організації “Орли”, яке було дуже близьке до “Пласту” за спільною метою та змістом.

Між молодіжними організаціями був тісний зв’язок, який сприяв співпраці сім’ї, школи, батьків, церкви, що забезпечувало послідовність і систематичність у вихованні [6, с.36].

Дослідивши цю тему, можна зробити такий висновок, що молодіжні організації, які існували на період ХІХ – ХХ ст. в Галичині, згуртували всю молодь і інтенсивно виховували її в релігійно-моральному дусі. Кожна організація мала мету, яку досягнути хотіла кожна дитина, це і було стимулом в розвитку дітей. Аналізуючи діяльність організацій, можна сказати, те, що виховувалась молодь так, щоб вона була свідомою, що до свого покликання, могла оцінити загальнолюдські природні цінності, та спричинитися до блага цілої країни.

1. Леник В. Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 р.). – Мюнхен–Львів, 1994.
2. Маркевич Й. Марійські дружини на українських землях /Вісник Марійських дружин. – Львів, 1926. – Ч.1.
3. Назарко І. Катехизм Марійських дружин на основі Гаррассера. – Львів. 1937.
4. Українська загальна енциклопедія. – Львів, 1933.
5. Енциклопедія українознавства. – К., 1994-95 рр.
6. Тисовський О. Життя в Пласті / Упоряд. Корчинський С. – Івано-Франківськ, 1992.

ЕВОЛЮЦІОНІСТСЬКИЙ ТА КУЛЬТУРАЛЬНИЙ ПІДХОДИ В ОПИСІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК

Людмила Шмілик,
У курс, філософський факультет.
Науковий керівник – *Овсянецька Л.П.,*
кандидат психологічних наук, доцент.

Актуальність даної теми полягає у зміні поглядів на роль чоловіків і жінок у суспільстві, в тому числі і на вияв ними агресивної поведінки. Нас не можуть не цікавити питання самореалізації жінок, ускладнення гендерних ролей, урізноманітнення бажаних та допустимих способів поведінки. Поряд із підвищенням загального рівня агресивності, є важливою зміна ставлення до людей, як до представників певної статі,

коли будуть враховуватися не тільки культурні чи індивідуальні особливості, але й статеві. Високий рівень жорстокості та насильства, бездуховності і зневіри вимагає від нас активних дій, включення все більшої кількості жінок у процес розбудови суспільства, зміни гендерних стереотипів.

Прояви агресії відносяться до багатьох ознак, за якими розрізняють поняття “чоловік” і “жінка”, і які проявляються у широкому спектрі патернів поведінки. Культурні очікування і стереотипи, що відносяться до маскуліної чи фемініної поведінки, називаються гендерними ролями.

Загально визнаними є два підходи до проблеми гендера і гендерних особливостей – це еволюціоністський та культуральний. Згідно з першим, вияв агресії, особливо у чоловіків був закладений філогенетично і мав сприяти адаптації, виживанню та збереженню потомства. В первісних суспільствах агресія проявлялася тільки при необхідності. Сім’ї, які опиралися на материнське право, культивували рівність і свободу, співпереживання та негативно ставилися до агресії [1, с.213]. Пізніше, в добу патріархату, відбувається утвердження чоловічих цінностей, а зокрема – агресивної поведінки.

Згідно культурального підходу агресія розвивається шляхом адаптації до оточуючих умов, передається через процес соціалізації. Теорія соціального наuczіння Бандури твердить, що агресивної поведінки ми навчаємось посередництвом спостереження й імітації під впливом заохочень та покарань. Хлопчики приймають агресію, як модель поведінки, якщо розуміють, що вона винагороджується. У дівчаток заохочують протилежну модель поведінки [2, с.501].

Наступаючий тиск західної культури отримав у нас сприятливий ґрунт через індивідуалізм українців, що привело до поширення фемінізму. В Україні жінки протягом останніх десятиріч поступово зайняли провідне місце у бізнесі, серед наукових кадрів, в управлінській структурі, в освітянській сфері, в медицині і спорті. Перевага чоловіків залишається у професіях, що пов’язані з культом фізичної сили, чоловічої агресивності та традицій у релігії.

Результати дослідження особливостей сприйняття агресивної поведінки у чоловіків і жінок свідчать про те, що агресія більш характерна чоловікам у ситуаціях суперництва, відстоювання прав та досягнення результату. Більшість жінок використовує агресію для захисту своїх прав. Ми виділяємо такі детермінанти груп “ризик” агресивно настроєних чоловіків і жінок: фізіологія чоловіка і жінки; клімат і перенаселеність; соціальне наuczіння; референтна група; батьківська модель сім’ї.

1. Э.Фромм. Анатомия человеческой деструктивности. – М., 1998.
2. Д.Майерс. Социальная психология.- Санкт-Петербург, 2000.

ІСТОРІЯ

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Василь Бойчук,
IV курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Федорчак П.С.*,
доктор історичних наук, професор.

В сучасному світі одним з пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України є налагодження тісних, взаємовигідних економічних відносин з Росією. Воно обумовлене багатьма факторами і причинами, серед яких головними є: багатовікові історичні зв'язки між країнами, геополітичне положення України між Росією та Європою, необхідність реформування взаємопов'язаних національних економік двох держав, наявність щільних виробничих, наукових і культурних взаємозв'язків.

У 90-х роках ХХ ст., національні економіки двох країн зіштовхнулися з серйозними труднощами, передумови яких виникли ще в народному господарстві СРСР. Падіння виробництва, інфляція, катастрофічне збідніння населення зумовило посилення політичної та соціальної напруги як в Україні так і в Росії. В цих умовах надзвичайно гостро постала проблема економічного співробітництва між двома країнами.

У вітчизняній та російській періодиці за останній час з'явилася значна кількість публікацій, що стосується українсько-російських економічних взаємин. Однак в основному вони носять науково-популярний характер, або стосуються окремих подій чи фактів, а не дають аналітичного бачення проблеми. Тільки в 1999 р. з'явилася книга "Українсько-російські відносини: економічний аспект", де робиться спроба їх аналізу.

Розвиток українсько – російських взаємин був пов'язаний з рядом проблем, які посилювали напруженість між державами. Це насамперед економічна та ресурсна залежність України від Російської Федерації (РФ), заборгованість України перед нею, намагання РФ підпорядкувати собі військово – промисловий комплекс України, неплатежі російських підприємств українським партнерам, обмеження Росією імпорту української продукції, проникнення у фінансову систему України російських банків поза межами визначеними вітчизняним законодавством тощо.

Разом з тим, Україна прагне до тісної економічної співпраці з РФ у зв'язку з нездатністю нашої держави в повній мірі бути конкурентоспроможною на західному ринку, а тому продуктивними можуть бути взаємозв'язки з Росією з метою подальшої інтеграції в світове співтовариство.

Ефективним, на думку автора, може бути і поглиблення регіонального економічного співробітництва між двома державами, яке почало розвиватися в 90-х роках ХХ ст.

Важливим кроком до рівноправної і взаємовигідної співпраці в економічній сфері було підписання широкомасштабного договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та РФ (31 травня 1997 р.). В ньому передбачено взаємне забезпечення сприятливих економічних фінансових та правових умов для діяльності підприємств та організацій двох країн. Однак до цього часу керівництво РФ не вжило конкретних заходів щодо реалізації цього договору.

Отже, співробітництво України і Росії в економічній сфері є потрібним, перспективним і закономірним. Однак, зараз воно не знаходиться на належному рівні і потребує подальшого вдосконалення договірної бази між державами.

1. Андрійчук В., Титаренко В. Під загрозою сповзання на периферію світового ринку // Політика і час. – 1998. – №2. – С. 22-28.
2. Губський Б. Сусіди. А чи завжди партнери? // Політика і час. – 1997. – №7. – С.10-17.
3. Михно І., Сіренко В. До питання про ефективність міжнародного товарообміну України з країнами СНД // Економіка України. – 1995. – №2. – С. 80-82.
4. Пирожков С., Гунський Б., Бурмістров М., Шестопапов Г. Українсько-російські відносини: економічний аспект. – К., 1999. – 103 с.
5. Соскін О. Неоколоніальна залежність України від Росії: прояви і небезпеки // Економічний часопис. – 2000. – С. 29-32.

ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ МІСТА КАЛУША В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Лілія Вуйцик,
V курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Грабовацький В.В.*,
доктор історичних наук, академік.

Багато випробувань випало на долю калушан в перші повоєнні роки. Скрізь, де ступив фашистський чобіт, залишалися сліди руїн, що вимагало від керівництва міста і мішан неабиякої енергії та вміння.

Незважаючи на великі втрати, в місті розпочалась поступова відбудова народного господарства. Так, в жовтні 1944 р. було запущено в роботу пивзавод, поступово налагоджено телефонний зв'язок із навколишніми селами В 1946 р. розпочалось спорудження газопроводу Калуш-Станіславів, а вже через 2 роки газопровід досяг Дубовиші.

На відбудову міського господарства Калуша держава виділила в 1947 р. понад 330 тис. крб. На ці кошти було відбудовано міську лазню, кілька житлових будинків, водогін, проведено ремонт електрощитків. 138 крб.

витрачено на впорядкування вулиць міста і відбудову тротуарів та мостів. Підприємства Калуша вели боротьбу за розширення асортименту товарів, проходить освоєння нової продукції. Райпромкомбінат відкрив гончарний цех, на повну потужність працювали цехи з виготовлення меблів і бондарних виробів. Підприємства райспоживспілки освоювали виробництво бляхарських і художніх виробів [2]. Фактично перевага віддавалась виготовленню товарів, які були першою необхідністю для населення. І в такий спосіб сприяли наступній відбудові міста. В 30-х роках у місті Калуші відбулись значні зміни. Було механізовано калійний комбінат, побудовано нові житлові будинки, які згодом отримали в народі назву “хрущовки”, було здано в експлуатацію виробниче приміщення МТС тощо. Станом на 1957 р. асигновано на газифікацію міста 980 тис.крб. [1]. Але це лиш одна сторона здобутків калушан. Офіційні документи, а разом з ними і юридичні видання нічого не говорять про стан квартир, які здаються, про те, що в них люди почуваються як у клітці, оскільки квартири невеликі, з малою житловою площею. Промислові об’єкти цілком залежали від рішень керівництва радянської влади, яка ставила перед ними нереальні завдання. Виробництво працювало не на покращення якості, а на кількість товару.

Враховуючи величезне значення для народного господарства продукції Калуського калійного комбінату, Станіславський обком КП(б)У 20 серпня 1945 р. розглянув на засіданні бюро питання про підготовку комбінату до пуску на нову потужність. Для того, щоб поповнити підприємство робочою силою, планувалось відкрити учбово-курсний комбінат на 200 чоловік, для підготовки кваліфікованих кадрів. Одночасно проходили роботи по встановленню хімічної фабрики. А на базі ремонтних майстерень, створених у 1944 р., побудовано “Нафтобурмашремонт”, обладнаний новою технікою. В 1965 р. завод дав продукції на 2 млн.крб., а в 1985 р. – на 21,6 млн.крб.. Завод здійснив капітальний ремонт бурового обладнання для нафтовиків України, Азербайджану, Російської Федерації та інших республік. Колектив заводу виконував замовлення будівництва і експлуатації міжнародних нафтопроводів “Дружба” і газопроводу “Братство”. В травні 1958 р. Пленум ЦККПРС прийняв постанову “Про прискорення розвитку хімічної промисловості і особливо виробництва синтетичних матеріалів і виробів з них для задоволення потреб населення і потреб народного господарства”. Було прийнято рішення про розбудову проектного завдання на будівництво хіміко-металургійного комбінату в Калуші, який міг би комплексно використовувати багаті запаси калійних солей [4].

Будівництво розпочалося в 1959 р., яке вели трести “Хімметалург-будівництво” і “Запахимпромонтаж”, а також ряд спеціальних будівельних підприємств. У встановленні нового хімічного підприємства активно використовували досвід роботи колективу Калуського калійного комбінату, який залишився частиною гіганта-підприємства. Перші роботи

на його будівництві були завершені в 1960 р. і розпочато будівництво об’єктів першого мікрорайону.

Даючи характеристику здобуткам міста на міській сесії народних депутатів у травні 1964 р., Фоменко сказав: “Місто Калуш перетворюється на великий центр хімічної промисловості. В ньому ведеться широке житлове, промислове будівництво, постійно зростає населення” [3].

Таким чином в повоєнний період на Калушині проходив бурхливо і суперечливо. Було проведено суспільну та індустріальну модернізацію краю.

1. Іванов П., Нечипоренко М. Минуте і сучасне Калуського району, його людей // Прикарпатська правда. – 1957. – 1 листопада
2. Калуш сьогодні // Прикарпатська правда. – 1947. – 27 червня
3. Більше дбати про благоустрій // Зоря Прикарпаття. – 1964. – 5 травня
4. “Хлорвинил” вчора, сьогодні и завтра / Под. Ред. О.Н.Романенко. – Ужгород, 1986. – 86с.

ЗБРОЙНА БОРОТЬБА ЗУНР ЗА СВОЮ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

*Олена Гайдукевич,
ІІІ курс, історичний факультет.
Науковий керівник – Карпенко О.Ю.,
доктор історичних наук, професор.*

Ідея становлення незалежності Української самостійної держави на Західно-Українських землях впродовж віків неодноразово приводила до жорсткої україно-польської конфронтації. У 1918-1919 р.р. це вилилось у військове протистояння двох народів, коли українська сторона – ЗУНР – прагнула відстояти свою незалежність, сформувати власну державу. Протилежним було прагнення польської сторони, адже здавна Галичина вбачалась їй як власна територія. Конфліктність проблеми і привела до відомих військових подій, в ході яких постраждали десятки тисяч людей як з однієї, так і з другої сторони [1].

Загальновідомо, що внаслідок листопадового зриву 1918 р. на землях Галичини була створена ЗУНР. Однак, боротьбу за свою незалежність вона змушена була вести вже з 1-го листопада, що проявилось у веденні локальних боїв у Львові. Польська сторона, яка теж мала намір захопити місто і “спізнилася” на один день, була збентежена. В історіографії немає одностайності щодо характеру дій польської армії в наступні кілька днів: одні вчені вважають, що вони (дії) були узгоджені і сплановані, інші – що носили стихійний характер [2]. Проте, нерішучість української сторони, відсутність висококваліфікованих військових кадрів, в’ялість дій, постійна готовність і піддатливість на діалоги з поляками, і особливо, втрата Пере-

мишля (залізничної дороги Перемишль – Львів) – усе це, загалом, привело 21-22 листопада 1918 р. до відступу українських військ і втрати Львова.

Загалом, подальший хід військових дій української сторони був направлений на здобуття Львова, оскільки головна теза проголошувала: хто володіє Львовом, той володіє краєм. На це були спрямовані Перший і Другий наступи на Львів, Вовчухівська операція, проте успіхів вони, на жаль, теж не принесли. Серед причин невдачі потрібно виділити, як уже згадувалося, вищу кваліфікацію польських офіцерів, кращу оперативність і більшу розгалуженість їхньої розвідувальної служби, наявність великої кількості іноземців у командному складі УГА (Перший наступ на Львів); невідповідність та непродуманість операцій, значні стратегічні помилки (Другий наступ на Львів); неорганізованість командної системи, низьку дисципліну відмоє виконання наказів вищого командування (Вовчухівська операція) – все це сприяло ворожій стороні одержати перемогу.

Чортківська офензива (червень 1919 р.), безперечно, була однією із найвдаліших операцій УГА, яка показала, чого могла б досягти українська сторона під вмілим керівництвом. Проте, могутня підтримка Польщі країнами Антанти, без сумніву, мала вирішальний вплив на хід даних військових подій.

17 липня 1919 р., з переходом УГА за Збруч, українська сторона фактично програла україно-польську війну. Однак, не можна погодитися з думкою С.Макарчука [3], що на цьому ЗУНР припинила свою державницьку діяльність: і у еміграції вона діяла спільно з армією Директорії проти загарбницьких планів більшовицької Росії та Польщі. Сам факт існування УГА вже має велике історичне значення, адже, вказав усьому світу на прагнення української сторони до боротьби за власну незалежність. І хоча українська сторона понесла значні фізичні (загибло близько 15 тис. Українців), ресурсні, політичні та моральні втрати, проте не залишила сподівань на здобуття власної держави, що показали події наступних років: визвольна боротьба ОУН-УПА під час II-ї Світової війни, діяльність шестидесятників та встановлення незалежної держави України у 1991 р.

1. Литвин М. Україно-польська війна 1918-1919 рр. – Львів, 1996. – 460 с.
2. Гордієнко В. Українська Галицька Армія. – Львів, 1991. – 117 с.
3. Макарчук С. Українська республіка галичан. – Львів, 1997. – С.78-163.

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА І МОРАЛЬ: ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ

Володимир Гошилик,
IV курс, факультет романо-
германської філології.
Науковий керівник – Штерн В.Ю.,
кандидат історичних наук, доцент.

Сьогодні проблеми моральності стають все більш актуальними, і в цьому немає нічого дивного. Жодне суспільство не може нормально існувати без загально визнаних моральних норм та принципів. Мораль є умовою збереження людського роду, оскільки відображає багатовіковий досвід людського спілкування та фіксує ті вимоги, виконання яких необхідне суспільству та всьому людству. Наше суспільство та держава переживає в цьому розумінні важкі часи: стара система моральних цінностей зазнала краху, нова ще не з'явилася і як наслідок – повсюдне падіння моралі при майже повній відсутності авторитетних стримуючих механізмів. Все це відноситься і до сфери політики.

Важливість та необхідність розв'язання проблеми співвідношення політичної влади і моралі обумовлена майже повною її нерозробленістю. Чимало видатних мислителів, філософів та політологів (починаючи із політичної думки Стародавнього світу) намагалися розв'язати досліджувану проблему, висувалося багато (часто суперечливих) концепцій, але навіть глибокі та обґрунтовані судження не дали цілісного узагальнення бачення проблеми. В зарубіжній політологічній літературі співвідношенню політики та моралі відводиться досить таки значне, якщо не сказати одне з перших місць, але, на жаль, і там ми бачимо відсутність чітких концептуальних положень. Що стосується нашої вітчизняної літератури, то в ній робляться лише перші неспівміливі кроки в цьому напрямі.

У світовій політичній думці можна виділити чотири головних підходи до співвідношення політики та моралі. Історично першим з них є моралізаторський підхід (прибічники: *Конфуцій (551-479 до н.е.): Сократ (469-399 до н.е.), Платон (427-347 до н.е.), Арістотель (384-322 до н.е.); І.Кант (1724-1804), Й.-Г.Фіхте (1764-1814) та ін.*). Будучи вираженням у крайній формі – в формі морального абсолютизму, – цей підхід означає, що політика повинна не тільки мати високоморальні цілі (спільне благо, справедливість тощо), але й за будь-яких обставин не порушувати моральних принципів (справедливість, чесність тощо), використовуючи при цьому тільки моральнодопустимі засоби. Згідно з другим підходом (*Н.Макіавеллі (1469-1527)*), політика та мораль автономні і не повинні втручатися в компетенції одна одної. Мораль є справою громадянського суспільства, політика ж – сферою протиборства групових інтересів, вільна від моральності. Третій підхід до співвідношення політики і моралі проявляється у трактуванні їх як непримиренних протилежностей – добра (моралі) і зла (політики) (*анархізм,*

марксизм). Проте повністю відірватися від моралі політика не може, оскільки все це рано чи пізно призводить до компрометації самої політики та деградації всього суспільства. Усвідомлення цього, як і претензія на реалізм проявляються у четвертому підході до взаємовідношення політики і моралі (М.Вебер (1864-1920)). Відношення між владою та мораллю представляє собою подвійну проблему для політичної етики, тобто для нормативної теорії політики. Якщо б влада і мораль не мали нічого спільного між собою, якщо б політика як боротьба за владу існувала у вільному від моралі просторі, тоді етиці не було б чого сказати про політику, принаймні нічого про те, що для політики мало б якийсь практичне значення. Оскільки питання про відношення між владою та мораллю є одночасно питанням про можливість політичної етики загалом, то питання про співвідношення влади і моралі поставлене як проблема всередині політичної етики. Відповіддю на нього могла б стати теорія морально виправданого використання влади.

На наш погляд, стає очевидним те, що між владою та мораллю немає чітко окресленої межі, що політика циркулює в полі напруги між владою і мораллю і що морально-філософське судження про політику може бути застосоване і практично.

УКРАЇНЬКА МЕНШИНА В ПОЛЬЩІ У НАУКОВИХ РОЗВІДКАХ

Наталія Соя.

IV курс, історичний факультет.
Науковий керівник – Савчук Б.П.
доктор історичних наук, професор.

Витоки українсько-польських взаємин тягнуться у сиву давнину. В часи відокремлення українства з поміж інших слов'янських народів. Протягом віків українці й поляки межували між собою, але їхнє співіснування було далеко не безхмарним.

Новий етап українсько-польських відносин відкрився після одержання Україною незалежності. Польща однією з перших визнала молодшу державу. Однією з головних проблем, які є нині в центрі уваги українських і польських вчених-істориків, є наукове осмислення і вивчення минулого в українсько-польських стосунках, подоланні залишків давньої неприязні і ворожнечі, формування принципів взаємоповаги, забезпеченні збереження етнічної самобутності українців у Польщі.

Кількість українців у Польщі коливається у межах 200-300 тисяч осіб (точні відомості відсутні, оскільки загальний перепис населення не передбачає питання про національність).

Проблема становища української меншини у Польщі є досить актуальною і в той же час дискусійною у середовищі дослідників.

Загалом в Польщі та поза її межами після 1945 р. з'явилося чимало публікацій про польських українців. Найновіша з них є праця М.Трухана "Українці в Польщі після другої світової війни. (1944-1984)", яка вийшла друком у 1990 році при сприянні наукового товариства ім. Т.Шевченка в Нью-Йорку. У 1973 р. вийшла робота двох польських істориків А.Б.Шесняка і В.З.Шопи, яка була написана у ворожому дусі до українців. Але в ті часи по-іншому не могло бути.

Роботу цих істориків тодішня польська влада публікувати заборонила. Справа напевно була в тому, що робота містила багато фактів з діяльності ОУН і ці факти могли пролити світло на дійсний стан речей. Робота закінчується описом сумнозвісної операції "Вісла" та її трагічних для українців в Польщі, наслідків.

Варто згадати видання К.Подольського (псевдонім) "Білоруси – литовці – українці: наші вороги – чи друзі?". Вперше воно з'явилося у Варшаві польською мовою у 1983 р., потім у Лондоні 1985 р., а у 1986 р. Мюнхені – українською. Автор у ретроспективному плані розглядає взаємини чотирьох народів, намагаючись бути об'єктивним. У цьому і головна цінність книги.

Найбільш цінною, на нашу думку, є книга Мирослава Трухана "Українці в Польщі після II світової війни (1944-1984)". Ця праця є найновішою і найбільш систематичною, містить у собі велику дозу об'єктивності, у такій проблемі як українці у сучасній Польщі. Це історичний екскурс у минуле і сучасне, що представляє собою етапи розвитку на протязі сорока років – від невизнання до обмеженого визнання українців у Польщі, а потім творення мінімально організованих форм меншинного культурного життя у формі суспільно-культурного товариства (УСКТ) в Польщі.

Багато статей про становище українців у Польщі друкується на сторінках тижневика "Наше слово" та "Українського альманаху". У 1997 році у Варшаві вперше видруковано збірник документів і матеріалів "Українці в Польщі 194-1989 рр.", який підготували Р.Дрозд та І.Галагіда.

Серед останніх публікацій, що з'явились в останні роки варто відзначити статті Л.Васильєва "Українці й поляки", К.Пудла "Політика польської держави стосовно українського населення" та інші.

1. Drozd R., Halagida I., Ukraincy w Polsce 1944-1989. Walka o tozsamosc (Dokumenty i materialy). – Warszawa: Burchard Edition, 1999. 301c.
2. Васильєва Л. Д. Українська діаспора у Польщі //Український історичний журнал. – 1992. – № 10-11. – С. 54-62.
3. Зарубіжні українці. Довідник. – К., – "Україна", 1996. – 252с.
4. Трухан М. Українці в Польщі після другої світової війни 1944-1984. – Нью-Йорк. – Париж – Сідней - Торонто. – 1990. – Т. 208.

ЄГИПЕТСЬКІ СТАРОЖИТНОСТІ В ФОНДАХ ЛЬВІВСЬКОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ

Роман Якимів,
І курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Томенчук Б.П.*
кандидат історичних наук, доцент.

На території України дуже мало пам'яток історії Стародавнього Єгипту. Одне з найбільших місць, де вони зосереджені, – це Львівський музей історії релігії. Тут зберігаються предмети релігійного характеру. Серед них є дві мумії: мумія яструба та мумія kota, чотири бронзові статуетки богів (Пта, Ісіда, Осіріс і Сохмет), статуетка бога сну Ібіса і хрест “Венериного дзеркала”, виготовлені із теракоту, а також дві частини дерев'яного саркофагу. Одна частина відправлена на експертизу до бактеріологів, а друга знаходиться в музеї.

Найбільший інтерес, на мою думку, представляють зооморфні мумії.

Мумія яструба датується II тис. до н.е. Вона зберігалась в дерев'яному саркофазі, який вирізаний з цільного бруска дерева і ретельно вичищений всередині, з отвором зверху. На саркофазі знизу видно отвори для підставки, замість ніг, ця підставка, можливо, була виготовлена із дорогоцінного металу. На корпусі збереглися рештки коричневої фарби і чорні блискучі намистинки замість очей, з невстановленої породи каменю. Розміри самої мумії завеликі для отвору в саркофазі. Мумія лежить на спині, крила перехрещені на животі. Бинти темного-рудого кольору збереглися в доброму стані. Судячи з усього, яструб не піддавався більш детальному дослідженню.

Мумія kota теж датується II тис. до н.е. Ця мумія знаходиться в музеї без саркофагу, кіт лежить на боці, його лапки підігнуті, а хвіст проходить між ними. На голові чітко видно ямки від запалих очей, також де-не-де можна побачити зуби, які видно з-під бинтів, оранжевого кольору. В нижній частині є вм'ятина, яка, можливо, виникла під час необережного транспортування мумії. На рівні живота видно діру розміром з палець, з чого можна зробити висновок, що ця мумія піддавалась вивченню.

Не менш цікавіша одна з частин дерев'яного саркофагу. Верхнє і нижнє ребро акуратно спиляні, зверху на поверхні видно глибоку борозну, можливо від пилки. Праве ребро відламане, судячи з усього, вже давно. Ліве ребро – заокруглене, з чого можна зробити висновок, що це одна з

багатьох частин кришки саркофагу. Поверхня ділиться на дві частини товстою лінією з написом.

Ліва частина поділена горизонтальною лінією. Зверху зображені три сонячні диски, центральний з двома зміями, символом царської влади, на них “дивиться” священний скарабей, знизу, з обох боків до скарабея “рухаються” дві змії, позаду них зображені батоги. Над зміями зображені коршуни, на підставці перед якими є символ “дім” (). Під скарабеєм розміщено символ “ахт” () – небосхил. На нижньому малюнку батоги біля змії зникають, а самі змії стають на зображення коршуни і “дому”. Скарабей, сонячні диски і символ “ахт” залишається на місці. Права сторона розділена на три частини. Ця сторона дуже пошкоджена. Тут зображено фараона у білій короні, який сидить на троні. Над ним – коршуни, а позаду нього стоїть жінка з сонячним диском на голові (можливо Ісіда або Усет).

Один з найважливіших богів – це Осіріс, цар підземного царства. Його статуетка, яка знаходиться в музеї, датується I тис. до н.е. Виготовлена статуетка з бронзи. Осіріс зображений у вигляді фараона на голові якого біла корона з крилами. В правій руці він тримає батіг, в лівій – посох. На цій статуетці видно сліди окислення.

Друга статуетка Ісіди, дружини Осіріса, богині материнства. На руках вона тримає немовля Гора, причому це зображення настільки зруйноване або ж неакуратно виготовлене, що важко розібрати його обриси. Богиня сидить, що наводить на думку про стілець, який ніби розділили із статуеткою, або вона була продовженням якоїсь більшої композиції. На голові Ісіди є роги, між якими знаходиться сонячний диск.

Статуетка Пта теж виготовлена із бронзи і датується VII ст. до н.е. Зображення Пта нагадує зображення жерця. В руках він тримає посох, який закінчується скошеною перекладною. Пта має “бороду”, а на голові святкова накидка. Задня частина цілком плоска, немає ні обрисів тіла, ні одягу, простежується на ребрах одна лінія, що справляє враження саркофагу без кришки. Ця статуетка, як і дві попередні, теж має зелений наліт.

Найкраще зроблена статуетка Сохмет – богині війни, теж виготовлена із бронзи і датується II тис. до н.е. Вона входила до складу тріади: бог-отець Пта, богиня-мати Сохмет, бог-син Нефертум. Статуетка, незважаючи на давній вік, дуже добре збереглась. Чітко вирізняються обриси тендітної фігури, яка справляє враження оголеного тіла. Руки Сохмет опущені, ліва рука пошкоджена, можливо під час розкопок. Голова Сохмет замінена головою левиці, на голові сонячний диск з символом царської влади – змією.

У фондах музею є копія медальйону “Бог Анубіс передає фараонові знаки державної влади”. Вона виготовлена з металу і датується XIX ст. Медальйон має круглу форму, по його обідку нанесено зубчастий орнамент. На медальйоні справа зображений фараон, який сидить на троні,

на голові він має корону об'єднаного Єгипту. Ліву руку він тримає на плечі Ану біса, а праву на своєму коліні. З лівої сторони зображений Анубіс, який стоїть перед фараоном. В правій руці він тримає жезл, який простягає фараонові, а в лівій руці "хрест". Ці два символи мають не тільки матеріалістичне, а також ієрогліфічне значення: жезл " " означає володар, а хрест " " – знак життя.

Статуетка бога сну Біса виготовлена з теракоти і датується I тис. до н.е. Біс на давньоєгипетській звучить як "Аха", що означає боєць проти зла. Він має вигляд невеликого дідка, який трохи присів. Дідок має довгу густу бороду, його шапка подібна на готську, половина цієї шапки розбита. Статуетка-пустотіла.

Хрест – символ вічного життя. Він вміщується на долоні. Цей хрест виготовлений з теракоти. На ньому немає написів, задня стінка заокруглена.

Я продовжую працювати над вивченням цієї колекції, і вже перейшов до більш детального та окремого опису кожного предмету фонду Львівського музею історії релігії. В недалекому майбутньому я планую зайнятись пошуком і вивченням інших колекцій, не тільки на території України, але й за її межами.

ФІЛОЛОГІЯ

ОМОНІМІЯ У СЛОВОТВОРІ ІМЕННИКІВ

Роман Бачкур,

У курс, філологічний факультет.

Науковий керівник – Грещук В. В.

доктор філологічних наук, професор.

Усвідомлення словотвору як системи (а під терміном "система" ми розуміємо єдине ціле, частини якого перебувають між собою в закономірних співвідношеннях і постійних взаємозв'язках та взаємозумовленостях) дає змогу досліджувати зв'язки та взаємовідношення між її елементами, серед яких, окрім відношень словотвірної похідності (твірне – похідне) та ієрархічних відношень (словотворчий формант – дериват – словотвірний тип і т. д.), між одиницями словотворчої системи мови, слід виділяти системні відношення іншої природи, які прийнято називати "альтернативними (паратактичними) відношеннями співіснування рівноправних з погляду їх системного статусу одиниць" [1]. Маються на увазі синонімічні, омонімічні та антонімічні відношення. Предметом цієї статті є омонімічні відношення у словотворі українських іменників.

Вивчення таких відношень у словотворі становлять неабиякий інтерес для дослідника, є актуальними та перспективними. Незважаючи на низку ґрунтовних студій у цій галузі [2], питання омонімічних відношень у словотворі все ще залишається відкритим і має багато білих плям. Так, існує нерозв'язана остаточно проблема визначення статусу словотвірної омонімії та лексичної омонімії, їх співвідношення, визначення межі омонімії та полісемії у словотворі, проблема класифікації дериваційних омонімів, типології різних омонімічних одиниць словотвору і вибору критеріїв такої типологізації тощо.

У процесі дослідження омонімічних відношень у сфері словотворчих формантів українських субстантивів було виявлену низку закономірностей функціонування такого виду омонімії, що дозволяє розглядати словотвірну формантну омонімію як певним чином організовану систему. Серед таких закономірностей слід виділити такі:

1. Довжина омонімічного ряду (а під терміном "омонімічний ряд" ми розуміємо низку однакових у плані вираження формантів, поєднаних омонімічними відношеннями) обернено пропорційна до кількості зафіксованих у мові випадків омонімії. Так, двоскладових омонімічних рядів налічується 57%, тоді як, наприклад, семискладовий лише один (іменниковий суфікс –к)

2. Словотворчі форманти, які у формальній структурі слова розташовані праворуч від кореня, мають надзвичайно сильну потенцію до утворення омонімів (суфікси, частково інтерфікси у поєднанні з

суфіксами), тоді як лівосторонні форманти (префікси, конфікси) у омонімічні відношення майже не вступають. Так, суфікси репрезентують 90% усіх випадків омонімії у словотворі іменника.

3. Структурна складність форманта (перерваність, багатофоновність) та збільшення кількості коренів у дериваті зменшують спроможність формантів вступати у омонімічні відношення. Саме цим, зокрема, пояснюється низька потенція до утворення омонімів конфіксів та інтерфіксів у поєднанні з суфіксами.

4. Омонімічними, як правило, не можуть бути форманти, один з яких позначає абстрагований іменник (транспозиційні словотвірні значення), а інший – конкретний. Таким чином, можна виокремити дві групи словотвірних значень, які майже ніколи не поєднуються в омонімічних іменникових формантах. До першої, окрім транспозиційних словотвірних значень, належатимуть і деякі інші, які виділяємо у деяких абстрактних іменниках (наприклад, збірність), а зрідка й такі, що властиві конкретним назвам. Наприклад, формант *-ість* (*прозорість* – “абстрагована ознака” / *всякість* – “носії дейктичної ознаки” / *періість* – “носії квантитативної ознаки”).

5. Омонімічні форманти, які реалізують комплексну семантику (у складних словах) характеризуються, як правило, семантичною спільністю одного із семантичних компонентів словотвірного значення. Наприклад, формант *о...ник* реалізує такі словотвірні значення: “предметно-агентивність”/“адвербіально-агентивність”/“квантитативно-агентивність”/“носії предметно-квантитативної ознаки”.

6. У більшості випадків згадані тенденції є причиною виникнення формантної омонімії, хоча омонімічні відношення можуть виникати і внаслідок збігу питомих та запозичених формантів, при цьому омонімія тільки між запозиченими формантами, за деякими поодинокими винятками, неможлива.

7. Передумовою виникнення омонімії, зокрема для формантів, що виражають модифікаційні словотвірні значення, є також спільність лексико-граматичних значень (наприклад, значення роду для іменників з формантами *-иц-, -ин-*), стилістичних характеристик тощо;

8. Омонімічними найчастіше можуть бути такі форманти, які реалізують, умовно кажучи, єдине надзначення (наприклад, надзначення “носії ознаки” для словотвірних значень “носії предметної ознаки”, “носії процесуальної ознаки” і т. д.) і утворюють омонімічні ряди тільки в його межах. Щоправда близькі словотвірні значення, зокрема “носії процесуальної ознаки” та “виконавець дії” (обидва віддієслівні), можуть заміщати один одного у таких омонімічних рядах, чим, очевидно, і пояснюється їхня нездатність поєднуватися між собою омонімічними відношеннями.

На нашу думку, слід виділяти абсолютну словотвірну омонімію (між формантами одного виду, наприклад, між суфіксами) та часткову словотвірну омонімію (між формантами різних видів), яка, окрім різного

словотвірного значення, передбачає ще й різне розташування формантів у структурі слова відносно кореня, а, отже, різні їх валентні характеристики (наприклад, конфікс та інтерфікс у поєднанні з суфіксом *о...н* – *о-сон-н-я* / *молок-о-вар-н-я*).

Дослідження омонімії у межах словотворчих формантів однієї частини мови не вичерпує усієї проблематики словотвірної омонімії, адже вимагає доповнення дослідженнями омонімії у словотворі усіх інших частин мови і не тільки на рівні словотворчого форманта, а й на рівні інших словотвірних одиниць (дериватів, СТ, СП...).

1. Николаев Г. А. Русское историческое словообразование: теоретические проблемы. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1987. – С.77.
2. Див., наприклад: Виноградов В. В. О грамматической омонимии в современном русском языке // Русский язык в школе. – 1940. – №1. – С.5-7; Григорьев В. П. Обсуждение омонимии // Вопросы языкознания. – 1958. – №2. – С.162-166.; Громова Н. Из наблюдений над суффиксальной омонимией в современном русском языке и других славянских языках // Наукові записки Львів. держ. педінституту. – т.ХІІ. – Львів, 1995. – С.39-51.; Ковалик І. І. Питання словотворчої омонімії і синонімії в сфері іменників слов'янських мов // Питання слов'янознавства: Матеріали першої і другої республіканських славістичних конференцій. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту. 1962. – С.5-26.; Соболева П. А. Словообразовательная полисемия и омонимия. – М.: Наука, 1980. – 294 с. та ін.

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА НАЗВ ПРИМІЩЕНЬ У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ: ЛОГІКО-СИНТАКСИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Оксана Зазуляк,
У курс, філологічний факультет.
Науковий керівник – Пелехата О. М.
кандидат філологічних наук, доцент.

Дослідження семантики мовних одиниць, будучи предметом вивчення передовсім лінгвістики у традиційній інтерпретації як вітчизняних (Апресян Ю., Гак В., Кубрякова О., Уфімцева А., Шмельов Д.), так і польських мовознавців (Бутлер Д., Гжегорчикова Р., Дорошевський В., Токарський Р., Юдицька І.) скеровані на опис внутрішньої, структурно-компонентної організації (лексична семантика, словотвірна семантика); визначення значеннєвої сутності слова з точки зору логічної науки виходить за власні мовні межі і полягає у викритті відношень між мовними елементами (знаками, синтаксичними групами, реченнями) та елементами позамовної дійсності (денотатами, подіями, ситуаціями).

Встановлення такого типу співвідношень лежать в основі досліджень логічної семантики (Арутюнова Н., Падучева О., Степанов Ю.), визна-

чальним аспектом якої є теорія референції. Звернення лінгвістів до проблем референції зумовлене намаганням проникнути у глибини семантики, виявити її приховані, не представлені “ззовні” можливості. Розгляд значення слова як співвіднесення його у свідомості мовців з елементами позамовної дійсності передбачає опис слів шляхом співставлення їх з явищами, до яких вони відносяться.

За основу семантичного аналізу слідом за Юдицькою І. [5, с.41] приймаємо поняття логічної неозначеної дескрипції. Дескриптивні вирази, виведені із словотвірних формацій і представлені у формі синтаксичних груп (теорія словотвору на синтаксичній основі, запропонована Дорошевським В. [4]) є способом експліцитного вираження дійсності [3, с.26]. Так, слово “*drukarnia*” означає те саме, що і вираз “*pomieszczenie, w którym (ludzie) drukują*”; відповідно:

cegielnia “*pomieszczenie, w którym produkują cegłę*”

palmirnia “*pomieszczenie, w którym hodują palmy*”

Опис семантичної структури шляхом аналізу структури логічної дескрипції передбачає наступну інтерпретацію: *przechowalnia* “*jakas rzecz, która jest pomieszczeniem, w którym przechowują przedmioty*”. Такий принцип покладено в основу ідентифікації предмету об’єктивної дійсності [1, с.23], а елементи структурної дескрипції відповідно визначають:

➤ дескрипції екзистенційного, таксономічного та конкретного (ідентифікуючого) значення;

➤ характер реалізованої ними референції;

➤ фактори, які впливають на ідентифікацію предмету.

Екзистенційна дескрипція виступає підготовчим інформаційним елементом появи значення предмету, виокремлюваного із позамовної дійсності, створює передумови для визначення його приналежності до певного класу (реалізується таксономічною дескрипцією). У природній мові, яка не користується змінними ці два етапи референції об’єднані та імплікуються таксономічним предикатом, який вказує тільки на ознаки або сигнальність ознак притаманних об’єкту і виступає в обсязі свого сигніфікативного змісту (пор.: *palarnia* – “*pomieszczenie...*[вказує на те, що *palarnia* володіє ознаками класу приміщень]”. Назва у даному випадку не отримує конкретної референції, оскільки відноситься не до конкретного об’єкту, а до невизначеної частини множини об’єктів.

Індивідуальні ознаки предметів реалізуються ідентифікуючою дескрипцією, скерованою на виявлення індивідуалізованих рис, об’єктивних ознак, які виокремлюють даний предмет з класу йому однорідних.

Пор.: *karmelarnia* “*pomieszczenie, [w którym przygotowują karamel]*”

kreslarnia “*pomieszczenie, [w którym pracują kreslarze]*”

lakirnia “*pomieszczenie, [w którym lakierują]*”

Таким чином, впровадження до семантичного аналізу поняття логічної неозначеної дескрипції дозволяє нам глибше проникнути у

значеннєву структуру словотвірної формації, зрозуміти механізм творення назв двочленної будови. Процес реалізації референції визначається предикатно-непредикатним (нереферентно-референтним) характером дескрипцій, спрямованих на визначення сигніфікативно-денотативного наповнення значення слова.

1. Арутюнова Н. Д. Лингвистические проблемы референции // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: “Радуга”. – 1982. – №13. – С.5-39
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. – М.: “Язык русской литературы”. – 1999. – С.1-11, 34-61.
3. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений производного слова. – М.: Наука, 1981. – 200 с.
4. Doroszewski W. Nomina Loci jako kategoria słowotwórcza. // Słavia. Časopis pro slovanskou filologii. – Praha, 1962. – XXXI. – S. 342- 347.
5. Judycka I. Syntaktyczna interpretacja struktur słowotwórczych (na przykładach formacji z kategorii nomen loci). – Warszawa: PWN, 1971. – 109 s.
6. Słownik języka polskiego. Pod. red. Doroszewskiego W. – Т. 1-11. – Warszawa: PWN. 1958 – 1969.

ГЕНДЕРНІ СЦЕНАРІЇ В. ДОМОНТОВИЧА-ПЕТРОВА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІЗОВАНИХ БІОГРАФІЙ “РОМАНИ КУЛІША” І “АЛІНА Й КОСТОМАРОВ”)

Наталія Пернаровська.

У курс, філологічний факультет.

Науковий керівник – *Хороб М. Б.*

кандидат філологічних наук, доцент.

Інтелектуально-психологічна проблематика великої прози В. Домонтовича постає в перспективі, окресленої еротичною інтригою. “...Романи Домонтовича є любовними романами, – стверджує С.Павличко. – Що може бути кращою темою для філософського аналізу, ніж людські почуття, людська сексуальність, і людські умовності, які оточують те і друге” [1]. Крім того, демістифікація еросу як системи соціальних конвенцій, що регламентують і дозують наймогутніший людський інстинкт, є частиною великого модерністського проекту “виявлення і зняття тих репресій щодо індивідуальної свідомості, мови, мислення, які закорінені в раціоналістській просвітницькій методології” [2]. Кохання осмислюється письменником як складний культурний конструкт, детермінований історією, стилем епохи, сформованими в її контексті стереотипами, які часто унеможливають автентичність, спонтанність, природність людських почуттів.

Проблематика звільнення еросу від суспільних патріархальних умовностей та його наслідки для особистості активно розроблялася в літературі українського модерну. Етапними творами у цьому плані сучасна критика схильна вважати романи А.Кримського, В.Підмогильного і, звичайно, В.Домонтовича. Свої історіософські побудови останній використовує для своєрідної демістифікації різних іпостасей кохання, розкриття його соціальних механізмів, сформованих у патріархальній українській культурі. Письменник подає кризу людини передусім як занепад любові. Така творчість спонукає до т. зв. гендерного аналізу, оскільки сама є своєрідною гендерною критикою основ національної культури.

Сама категорія гендеру визріла в контексті феміністичної теорії, яка виходить із розрізнення біологічної (sex) і соціальної (gender) статі. Власне гендер – це ті соціальні, символічні конотації, закріплені в суспільстві за певною статтю.

В.Домонтович у властивій йому іронічній манері показує кризу традиційних гендерних моделей і ролей в умовах зламу історичних епох. Крім того, впадає в око міцний зв'язок любовної тематики з темою української інтелігенції. Як слушно зауважує О.Пронкевич, для автора характерне трактування “поразки чоловіка-коханця як втілення непослідовності і слабкості цілого покоління української інтелігенції” [3]. Тому не випадковим є вибір об'єктами аналізу в романізованих біографіях таких ключових для формування самосвідомості української інтелігенції творчих особистостей, як П.Куліш та М.Костомаров.

В.Домонтович тісно пов'язує еротичний досвід своїх персонажів з духом доби, романтичним світосприйняттям, а значить, і стилем коханням, тобто з певними алгоритмами, зразками переживання любові, виробленими в конкретній культурно-історичній ситуації. Так, у Куліша “почуття не так переживається, як конструюється з безпосереднього переживання, обертаючись в логічну схему” [4]. Тому любовні пригоди П.Куліша зображені В.Петровим як наскрізь літературні, конвенційні. На думку автора, герой не живе почуттям, а штучно формує його в собі і наслідує певні “класичні” взірці еротичної поведінки. Куліш поводить, як Фауст, Дон-Жуан, Дон-Кіхот, гублячи сенс власної ідентичності. Відповідно добираються партнерки, які нагадують літературних персонажів. Так, Маня де Бальмен для героя передусім втілення образу Гетевої Лотти, Пушкінової Тетяни. Любовна авантюра визначається літературним кліше тієї доби. Куліш обирає для себе роль рятівника дівочих душ від “пошлості оточення”. “Його еротика – педагогічна”, – точно схоплює суть героя В.Петров.

Літературним був і роман П. Куліша з Лесею Милорадовичів. Це був типовий у романтичному письменстві “пісенний роман”, еталонним зразком якого можна вважати кохання героїв Новалісівського “Генріха фон Офтердінгена”. Леся задовільняє Куліша своєю відповідністю романтичному стереотипу: в дівчині ототожнювався “дух пісні” і “дух нації”. Саме

цей синтез, а не людська індивідуальність є предметом еротичних переживань героя. Таким чином, у нього завжди ідеологія і схема, фантазія і література підміняли і знищували реальність.

Власне, жінки не цікавили Куліша ні як джерело суто тілесної насолоди, ні тим паче як рівноцінні йому особистості. Романтичні стереотипи вимагали “холодною самотньою ізольованості”, усвідомлення себе вищою, обраною істою. За всім моралізаторством і педагогікою Куліша-коханця часто ховається чоловічий нарцисизм і бажання відчувати владу над жінкою, визначати зміст її свідомості. Якщо кохана і є чимось у життю, то тільки з його великодушною санкції чи завдяки його зусиллям: “По одному погляду і по голосу, а не словах, – пише Куліш у листі до Лесі, – не то вже по ділах – підняв я Вас на висоту, на котрій Вам і не снилось бувати” [5]. Жінка стала смиренным дзеркалом, в яке з нарцистичною насолодою сам себе споглядає Куліш. Він любить не її, а власну закоханість, а тому й оберігає крихкий світ своїх фантазій від перевірки реальності. Як історик і критик культури В.Домонтович пов'язує такий деформований ерос з духом доби, зокрема раціоналістичністю Просвітництва і суб'єктивізмом романтизму: “У людей тієї просвітницької доби – у Пушкіна, у Куліша, у Новаліса – думка стояла в центрі їхнього світовідчуження, й її було захищено від будь-яких впливів зовнішніх обставин, їхня уява була відокремлена від реальності [...]. Кохання живе в уяві людини, а об'єкт кохання дано випадком” [6].

Від коханої Куліш вимагав передусім самозаперечення, тобто знищення в собі тієї земної унікальності, яка робить людину несхожою на будь-яку літературну фікцію, знетілеснення жінки, перетворення її на чисту ідею, предмет естетичного споглядання чоловіка-нарциса. Таким чином, він заперечував саму суть еротизму, що передбачає взаємність почуттів і активність обох сторін. Власне, будучи, точніше вдаючи з себе Прометея, Дон-Жуана, навіть Месію, Куліш ніколи не був у стосунках з жінкою самим собою. Це й дозволило авторові дати нещадну оцінку героєві як коханцю: “Не вмів любити і не любив любові Куліш” [7].

Детермінованість людських почуттів ідеологією історичного періоду досліджує і виявляє В.Петров і в романі про М.Костомарова. Свого героя автор одразу характеризує як людину, зміст свідомості якої вичерпує стиль доби. У відповідності до романтичних умовностей, саме музика стала кодом, за допомогою якого порозумілися Костомаров і Аліна: “У звуках музики Аліна й Костомаров навчилися розуміти свою любов” [8]. Як і любовні переживання Куліша, кохання Костомарова було концептуальним, а не інтимним почуттям. Страх жіночого тіла змушує героя відмовитися від шлюбу. Своїй нареченій Костомаров дарує книгу Томи Кемпійського “Наслідкування Христу”, пронизану аскетичним запереченням статевої любові. Причому написана штучною риторичною мовою присвята свідчить про невміння героя просто і ясно говорити про свої почуття, про

намагання маскуватись і уникати за романтичними штампами здорової простоти у стосунках жінки і чоловіка. "...Микола Іванович проголошує перед своєю нареченою велике й спасенне значення духовного шлюбу. Він спіритуалізує думку про шлюб, каже про духовність шлюбу, ірреалізує й абстрагує, перетворює його в метафізичну фікцію" [9]. І справа тут не в тривіальній налаштованості чоловіка до відповідальності, яку накладає на нього сім'я. Причини криються у глибокій заданості, визначеності психіки Костомарова тогочасними увявленнями про любов, дуже залежними від середньовічних концепцій Якоба Бьоме, Ангелюса Слезіуса, Парацельса. Видається, що герой свідомо намагається наслідувати і втілювати тип актора, виплеканий романтичною традицією, – ірраціонального, трагічного, асоціального, напівбожевільного і незбагненного для нікчемного оточення пророка і деміурга. Постійно наслідуючи в листах то Гофмана, то Гоголя, він втрачав власне обличчя, маска і акторство витіснили автентичну переживань, цитата і наслідування замінили реальність, література знищила кохання.

Так, "сконструйовані" образи Куліша й Костомарова, іронічний тон у трактуванні шанованих класиків "були частиною загального, властивого для неокласиків дискурсу демістифікації української літератури та історії" [10]. Здавалося б, часткова, приватна, вузька любовна перспектива дала авторові змогу відкрити новий погляд на канонізовані, "культурні" постаті української культури, показати їх як живих і суперечливих особистостей, помітити в їхніх невдалих любовних авантюрах кризу національного духу, передусім кризу маскулітності. Адже відомо, що остання багатьом видавалась і видається навіть однією із причин духовного рабства українців (О. Кобилянська, О. Забужко, Н. Зборовська та ін.).

1. Павличко С. Роман як інтелектуальна провокація // Домонтович В. Доктор Серафікус. Без ґрунту. – К.: Критика, 1999. – С.12.
2. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурс раннього українського модернізму. Постмодерн і інтерпретація. – Львів: Літопис, 1997. – С.30.
3. Іронкевич О. М. де Унамо – Х. Ортега-і-Гасет – В. Домонтович // Магістеріум. Вип. четвертий. Літературознавчі студії. – К., 2000. – С.74.
4. Петров В. Романи Куліша. Аліна й Костомаров // Зайцев Н. Перше кохання Шевченка. Петров В. Романи Куліша. Аліна й Костомаров. – К.: Україна, 1994. – С.17.
5. Там само. – С.76.
6. Там само. – С.80.
7. Там само. – С.176.
8. Там само. – С.209.
9. Там само. – С.222.
10. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. – К.: Либідь, 1999. – С.216.

ГРАДАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИЗНАКА В ПОЕЗІИ ІОСИФА БРОДСКОГО ДОЕМИГРАНТСКОГО ПЕРІОДА

Викторія Попова,
ІІ курс, філологічний факультет.
Научний керівник – Берегова Т. И.,
доцент кафедри славянських мов.

Предметом нашого дослідження являється градація процесуального признака и её отображение в стихотворениях Иосифа Бродского доэмигрантского периода. Свой выбор мы обосновываем тем, что в его произведениях чётко прослеживается тенденция к выстраиванию градационных рядов по тому или иному признаку – в силу стилистических особенностей и вообще особенностей мировоззрения.

Симантическим признаком глагола является то, что он обозначает действие или состояние как процесс (процессуальный признак).

Градация, в традиционном понимании, – это *"стилистическая фигура, состоящая в таком расположении частей высказывания (слов, отрезков предложения), при котором каждая последующая заключает в себе усмивающееся (реже уменьшающееся) смысловое или эмоционально-экспрессивное значение, благодаря чему создается нарастание (реже ослабление) производимого им впечатления."*

Речь идёт о явлении типа: Запоёт над переулком флажолёт,
Захочет над каналом пистолет,
Загремит на подоконнике стекло,
Станет в комнате особенно светло.
[З. С. 75].

Перед нами восходящая градация глаголов совершенного вида, которые указывают здесь на достаточно быструю смену событий (приближение).

Однако данное явление нельзя рассматривать однозначно, т. е. только как стилистическую фигуру, т. к. его влияние распространяется и на грамматические категории (времени и вида), и на семантические поля глаголов.

Поскольку, во-первых, 3 времени: будущее, настоящее, прошедшее – тоже своеобразная градация; во-вторых, время – одна из основных тем в творчестве Бродского. Категория вида показывает характер протекания действия во времени. Эти две категории тесно взаимосвязаны.

Цель нашей работы – исследовать градации процессуального признака в поэзии Бродского доэмигрантского периода, а для её достижения нужно решить следующие задачи: рассмотреть поэтический язык Бродского в его связи с основными положениями нашего исследования, а также систему форм времени, их категориальное значение и употребление в данных поэтических текстах, проследить функционирование вида и времени глагола.

В задачи нашей работы также входит классификация лексико-семантических полей глаголов, употребляемых Бродским в поэтической речи.

Мы используем следующие **методы**: описательный, сопоставительный, метод сплошной выборки материала и др.

Актуальность темы объясняется следующим: интерес к творчеству поэта сделавшего последний реальный шаг в развитии лирики XX века, не утихает. Явление градации начинает всё больше интересовать учёных. Проблема продиктована тенденциями, которые проявились в исследовании языка в последнее время. Системно-структурный подход к изучению языковых единиц, избирающий объектом внимания статическое состояние языка, отвлечённого от практики, постепенно начал совмещаться с системно-функциональным, при котором наблюдается смещение акцента с системы языка в статике на систему языка в динамике, в функционировании.

Таким образом тема актуальна, тем более что и современное преподавание языка ведётся в коммуникативно-прагматическом аспекте.

В результате исследований мы уяснили понимание поэтом Вселенной, поэзии, раскрыли особенности стиля Бродского и пришли к следующим выводам: градация является весьма важным средством, позволяющим автору передать как идеи, так и сложнейшие картины тончайших оттенков и обладающим широкими возможностями её использования.

Категориальные значения одновременности (настоящего), предшествования (прошедшего) и следования (будущего) при функционировании форм времени эти значения обогащаются, конкретизируются и модернизируются. На наш взгляд, это происходит в результате взаимоотношений с контекстом, а также с реализацией значений других категорий глагола, прежде всего категорий вида, который связан с понятием времени, имеет дело с его внутренней темпоральной структурой как она понимается говорящими:

Струя не журчит и не слышно рыка.

Пересохла уста,

и гортань поржавела: металл не вечен.

В данном случае посредством последовательного использования глагольных форм настоящего времени (несовершенный вид) и прошедшего времени совершенного вида создаётся эффект пристального взгляда. Глаголы несовершенного вида способны выражать действие в процессе его протекания, а глаголы совершенного вида обладают признаком результативности. Проанализировав соотносительные и несоотносительные глаголы в поэзии Бродского, мы особо выделили несоотносительные глаголы несовершенного вида и сделали попытку своей классификации их по семантическим разрядам.

Отдельно была рассмотрена группа глаголов, наиболее часто встречающихся в творчестве Иосифа Бродского.

Следует отметить, что глаголы совершенного и несовершенного вида по-разному функционируют в исследуемых поэтических текстах, но и те, и другие обладают значительными выразительными возможностями. Категория времени также обладает специфическими характеристиками. Так, например, настоящее время является наиболее типичной формой для произведений поэта.

В результате сопоставления видо-временных форм глагола эстетически актуализируется смысловое и эмоциональное богатство и гибкость значений и употреблений форм внутри категорий времени.

Таким образом нам удалось проанализировать с грамматической точки зрения уникальное явление – язык Иосифа Бродского. Однако тема нашей работы не исчерпывает себя.

1. Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии. – Л., 1983.
2. Бондарко А. В., Буланин Л. П. Русский глагол. – Л., 1967.
3. Бродский И. А. Форма времени. Стихотворения, эссе, пьесы. – М., 1992.
4. Мещанинов И. И. Глагол. – Л., 1982.
5. Потехина А. А. Из записок по русской грамматике. – М., 1985.
6. Семантика лексических и грамматических единиц. Межвуз. сб. научн. трудов. – М., 1995.
7. Словарь русского языка в 4-х томах. Под редакцией Евгеньевой А. И. – М., 1981.
8. Слово и грамматические законы языка: Глагол. Под ред. Шведовой Н. Ю. И др. – М., 1989.

ПРОБЛЕМА ЗАСВОЄННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАЬ УЧНЯМИ 5-8 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУР

Наталія Постоловська,

У курс, філологічний факультет.

*Науковий керівник – Султанов Ю.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент.*

Структура літературної освіти у сучасній середній школі відображає багатofункціональний характер художньої літератури. У її шкільному вивченні хідожній твір повинен займати головне місце. Разом із тим його сприйняття на уроках української і зарубіжної літератур не можливе без таких елементів, як основи історії та теорії літератури, окремих критичних статей, фонових знань [4, с.3].

Знання з теорії літератури важлива частина літературної освіти учнів. Вони є узагальненням читацького досвіду школярів, їх роботи над художніми текстами. Відомий методист М.О.Рибнікова вважала, що

засобами теорії літератури вчителі вводять учнів одночасно і в культуру читання, і культуру словесної творчості [3, с.166].

Проблема активного засвоєння теоретико-літературних знань учнями 5-8 класів складна. Практика показує, що вибір і послідовність теоретико-літературних понять, які повинні бути засвоєні учнями на уроках літератури, визначаються такими особливостями: по-перше, тим, що початок формування багатьох з них здійснюється на уроках української літератури (*епітет, повість*); по-друге, художніми особливостями літературних творів, запропонованих до вивчення (*віршовий розмір, художня вигадка*); по-третє, теоретичними поняттями, що вивчаються в першу чергу на уроках зарубіжної літератури (*оригінальні та перекладні твори, мандрівні сюжети, хоку, танка*). У зв'язку з цим одним з найважливіших поміж методичних принципів вивчення літератури є принцип взаємопов'язаного вивчення рідної і зарубіжної літератур. Він передбачає цілісність всієї літературної освіти учнів, тобто скоординованість програм і підручників, контакти вчителів-предметників при розробці теоретичного матеріалу [1, с.146].

Істотне значення має також і той аспект, що теоретичні знання із класу в клас повинні ускладнюватися [2, с.336]. Процес формування усіх теоретико-літературних понять включає три наступні етапи: початок формування поняття, формування початкового поняття, формування відносно повного поняття. Порушення цієї системи робить неможливим засвоєння теоретичного матеріалу. На жаль, аналіз діючих навчальних програм підтверджує, що названа система не функціонує, а це практично не відповідає основним методам роботи на уроках літератури. Наприклад, вивчення поняття про сюжет можливе лише на основі цілісного художнього твору, а не на його уривках, як це пропонує програма із зарубіжної літератури 1995 року.

При вивченні основ теорії літератури в школі потрібно враховувати наступні принципи: 1) узгодженість та взаємозв'язок навчальних програм з української і зарубіжної літератур; 2) здійснення вибору теоретичних понять у відповідності з художніми особливостями твору; 3) поступове вивчення теоретико-літературних термінів для того, щоб у 8-му класі в учнів сформувався відносно повне поняття про них; 4) врахування вікових та психологічних особливостей розвитку школярів. Як засвідчила шкільна практика, дотримання цих принципів сприятиме тому, що теоретичні поняття вивчатимуться у певній системі з дотриманням ієрархічної залежності між ними.

1. Методика преподавания русской литературы в национальной школе. – Л., 1984.
2. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. – К., 2000.
3. Рыбникова М. А. Очерки по методике литературного чтения. – М., 1985.
4. Султанов Ю. І. Методична концепція викладання зарубіжної літератури // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2000. – №2. – С.2-6.

Тетяна Тебешевська,
У курс. філологічний факультет.
Науковий керівник – Баран Є. М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Перед сучасними українськими прозаїками стоїть кілька важливих завдань. Одне із них – пошуки героя. Пошуки героя в літературі стають адекватними пошукам віри в суспільстві, де чільне місце посідають пошуки Бога.

“Сьогоднішній час просто вимагає нового героя, тієї основи, котра буде закладена в тексті, того персонажа, в якого перевтілюється його автор” [2, с.4].

У сучасній прозі переважає герой надломлений, деструктивний, духовно “неповноцінний”, хоч часто це творча особистість з високим (як це не абсурдно) інтелектуальним рівнем розвитку.

Людьми творчими є головні персонажі більшості творів Софії Майданської, Людмили Тарнашинської, Оксани Забужко, частково Любові Пономаренко, Світлани Йовенко, Валентини Мастерової.

О.Забужко у відомих “Польових дослідженнях з українського сексу” подає кілька типів героїв-інтелектуалів.

Три типи героїв: перший – активний, який намагається диктувати власне і чуже життя, це герой сильний, хоч має певні вади (Оксана); другий – зациклений на власній персоні і особистих досягненнях, це герой, у якого “ego” – центр світосприйняття (Алекс); третій – герой слабкий, бездієвий, пасивний, можливо, навіть творчо незреалізований, заангажований і закомплексований, така людина живе механічним, запрограмованим життям (образ колеги-киянина).

Сучасний літературний критик Євген Баран, характеризуючи українську прозу дев'яностих ХХ століття (зокрема антологію “Тексти”), зауважив: “Герой більшості творів, заявлених у антології, є незреалізованою творчою особистістю (поняття “творча” у даному випадку ширше мистецьких рамок), а звідси його внутрішня збитковість, комплекс вини, неповноцінності. Хоча в окремих випадках він постає у ролі “байронівського героя”, що протиставляє себе суспільству” [1, с.45]. Яскравим прикладом такого героя може бути Анна із “Радісної пустелі” Г.Пагуляк, п'ять героїв із роману “Смітник Господа нашого” (Шептун, Базиль, Дюген, Колос, Перевізник).

У Софії Майданської героями є літературознавці, майстри музики і мистецтва. Візьмімо хоча б Делію із повісті “Провідна неділя”.

Л.Тарнашинська в центр твору ставить художника (“І німе нерозуміння”).

Характеризуючи типову поведінку головних героїв художніх прозових творів, А.Кокотюха пише: “В основному це бідкання інтелігента, що пливе за течією і опір чинить лиш на словах, бо діяти, протистояти

обставинам не зник. Безперечно типовий виразник настроїв інтелектуальної еліти” [2, с.4].

Таким є герой творів Л.Тарнашинської (“Формула симбіозу”), С.Йовенко (“Тасмания самітника”), С.Майданської (“Провідна неділя”), С.Кононенко (“Сестра”).

Оскільки через образи ми пізнаємо зміст твору, а переживаючи за долю героїв, опиняємося думкою у вирі подій, то головний герой у сучасній прозі має бути оригінальним, хоч і не ідеальним чи зразковим.

Осучаснення персонажів нашої літератури, наділення їх такими якостями як цинічність, професіоналізм, самостійність, незалежність, покладання в усьому насамперед на самого себе, а ще суто “нашими типовими рисами” і намагання цікаво розповісти про цього героя повинні повернути україномовну прозу до споживача.

У сучасній “жіночій прозі” простежується домінування кількох типів героїнь залежно від суспільного статусу, від їх характеру, життєвої позиції, зрештою, від віку і под. Є “традиційні” героїні, які відповідають патріархальному суспільному ідеалу, є протилежні їм персонажі.

Розглядаючи різні типи героїнь через призму їх же світобачення, можемо говорити про феменісток і прихильниць традиційної позиції чи ролі жінки в гендерному суспільстві.

Страждання, незадоволення власним становищем, безвихідь, яка породжує депресію, страх супроводжують часто героїнь Л.Тарнашинської, Л.Пономаренко, Г.Пагутяк, С.Майданської. Постійно є страх “перед ним і перед собою”, перед самотністю, клаустро- і ніктофобія. У прозових творах письменниць наявні апокаліпсичні мотиви.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що у сучасній “жіночій прозі” поширена тенденція зображення внутрішнього світу героя, його емоції, почуттів і відчуттів. Верх беруть екзистенційні мотиви, а психологічний портрет має перевагу над звичайним. Останнім часом автори уникають повних портретоопишувань, домінують “умовні обличчя”, зосередження на деталі, яка несе асоціативну інформацію, є символічним кодом.

Є різні типи героїв та героїнь. Розкриття головного художнього образу в кожній з письменниць відбувається по-різному, як і різною є інтерпретація його буття. Багато залежить від тематики творчості автора, його бачення оточуючого світу, сповідання певної манери письма, стилю, зрештою, вміння тонко відчувати красу у всьому, розрізняти гармонію і дисгармонію. Завдання сучасного письменника полягає у тому, щоб творчі пошуки змісту і форми були вдалими, потенційний талант митця – зреалізований, а межа, за якою починається антилітература (антигерой), – не перейдена.

1. Баран Є. Зоїлові трені: літературно-критичні тексти. – Львів.: Логос, 1998. – 112с.
2. Кокотюха А. Пошуки нового героя // Літературна Україна. – 1999. – 13 травня. – С.4.

МІКРОТОПОНІМІКОН СЕЛА БЛЮДНИКИ (ГАЛИЦЬКИЙ Р-Н, ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛ.): ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

*Анна Харченко,
II курс, філологічний факультет.
Науковий керівник – Дрогомирецький П.П.,
кандидат філологічних наук, доцент.*

Багатий спектр свого досвіду, міфологічну основу давніх вірувань і переконань, свою ментальність і світогляд народ закарбовує у топонімах, які справедливо називають мовою землі. Дослідивши етимологію географічних назв, ми сягаємо глибших пластів своєї історії. Декодувати інформацію, яку ввібрали в себе мовчазні сучасники далеких подій, допомагає глибокий історико-етимологічний аналіз, адже значна частина топонімів це слова з різних історичних епох, іноді зустрічаються слова з іншомовного прошарку.

Тому у дослідженні топонімікону слід звернутися до підходу структури лексичного значення, закладеного О.О. Потєбнею. Саме внутрішня форма слова допомагає у дослідженні етимології, дериватології та мотивації назв. У більшості топонімів внутрішня форма прозора, але в інших вона потребує глибокого лінгвістичного аналізу.

Український мовознавець Ірина Железняк наголошує на великому значенні топонімів Правобережної України – ареалу архаїчних слов'янських назв: “Спадковість, відбиття поступових переходів у мові законсервовані в географічних назвах, зокрема, Правобережної України. Тож можна гадати, що саме Правобережна Україна була тим тереном, де зародився і розвинувся слов'янський етнос, мова якого набула певних окремих рис” [1, с.49].

На тлі сказаного треба розглядати і мікротопонімікон Прикарпаття, і часточку цієї самобутньої території можна побачити на дослідженні одного із сіл Івано-Франківської області – села Блюдники. Одна з перших літописних згадок про нього зафіксована під 1443 році у судовому записі м. Галича.

Етимологія назви на перший погляд прозора – “поселення з інтенсивним чи вмілим виготовленням блюд”. Але існують ще інші версії, тому і виникає дискусійна варіативність, пролити світло на яку зможе ґрунтовний лінгвістичний аналіз.

Слово “блюдо” прийшло в українську мову з готської, тому вже могло достатньо прижитися, щоб стати джерелом найменування. Якщо фонетичне освоєння назви у серидовищі слов'янських мов пройшло майже однаково, то лексичне значення різняться суттєвими відтінками, порівняймо: укр. “блюдо” – “велика миска, блюдоце”, болг. “блюдо”, білор. “блюда”, давньоруське “блюдо” – “дерев'яна миска”. Готське ‘biuds’ означало “блюдо”, або те, на чому подають що-небудь”. Грінченко подає ще і таке значення: дерев'яна посуда для бринзи.

Проте відтинки у лексичному значенні не заперечують основної версії, тому що тут було можливим виготовлення як глиняного, так і дерев'яного посуду. Але чи не найважливішою є фіксація слова БЛЮДНИКЪ у "Словнику української мови 16-1пол. 17 ст., де воно подається із значенням "посуда, черпак".

Проте, крім вказаного значення вказаний словник подає БЛЮДНИКЪ як паралельну форму до БЛУДНИКЪ із такою семантикою:

1. той, хто відступає від церковних догм, порушує правила;
2. розпусник, перелюбник, блудник,

Але наведені вище лексичні значення не могли лягти в основу найменування вже тільки тому, що виникли вони тільки із прийняттям християнства, їхня афіксація відбулася у 16 ст., а гончарське ремесло виникло ще задовго до того, як серед народу з'явилися "відступники від церковних догм".

Версією, спроможною дискутувати із нашою основною (тобто походження назви від слова БЛЮДНИКЪ, БЛЮДО у значенні "посуда"), виступає можлива етимологія від дієслівної форми СЪБЛЮДАТИ, де і проявляється наш корінь БЛЮД. Але, щоб лягти в основу найменування, дане слово мало бути високочастотним, тобто мати всі ознаки продуктивної моделі, а, значить, закріпитися якщо не у літературній мові, то хоча б у діалектній. Але у західних діалектах ми його не зустрічаємо. По-друге, щоб лягти в основу найменування, слово СЪБЛЮДАТИ мало б пройти ряд морфемних усічень, а потім знову процес афіксації, що вимагає тривалого часу.

Даний лексико-етимологічний аналіз безперечно свідчить на користь головної версії, оскільки мотивація і внутрішня форма підтверджується як на лексичному, так і на морфологічному та морфемному рівнях.

Про давнє походження села Блюдники яскраво свідчить багатий мікротопонімікон, що допомагає простежити історію села, бо містить зразки слів з різних епох.

Етимологічний аналіз допомагає розв'язувати складну проблему слов'янського етногенезу. Якщо назви великих населених пунктів і їхніх вулиць були заполітизованими, то це найменше торкнулось мікротопонімів села. Вони ввібрали в себе історію лексики і народу, давнє і сучасне, слов'янське і власнеукраїнське. Прислухайтесь, вчімся розуміти вічну мову землі...

1. Железняк І. Вивчаючи мову землі // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1991. – №8. – С.49-50.
2. Словник української мови 16-1 пол. 17 ст. Випуск 2. – Львів, 1994.
3. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т.1. – М., 1964.
4. Цыганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка. – К., 1989.

ЕКОНОМІКА

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Сергій Дерев'яко,
У курс економічний факультет.
Науковий керівник – *Романюк М.Д.*
доктор економічних наук, професор.

В умовах глибокої економічної кризи та всезростаючого безробіття надзвичайно актуальною є проблема некерованих міграційних процесів, які мають як опосередкований, так і безпосередній вплив на ринок праці в державі.

Значення міграцій проявляється у формуванні та розвитку національного та регіонального ринків праці, в підтриманні рівноваги між попитом і пропозицією робочої сили, в інтеграції на ринках праці країн ближнього та дальнього зарубіжжя [4, с.194].

В останні роки сальдо зовнішньої міграції в Україні є від'ємним. За офіційними статистичними даними станом на 1 січня 1999 р. воно складало 44,8 тис. чол. Все більше наших співвітчизників змушені шукати кращої долі за кордоном. В основному це особи молодого працездатного віку. Проте, на даний час, враховуючи відсутність необхідних статистичних даних, а також, той факт, що більшість емігрантів виїжджають за кордон нелегально, оцінити обсяги зовнішньої міграції в Україні майже не можливо. За неофіційними даними, кількість громадян України, що працюють за кордоном, перевищує 5 млн. чол. [4, с.199].

Особливу стурбованість викликає проблема "старіння" села. Відтік молодого працересурсного потенціалу розпочався ще за часів Радянського Союзу і набув вражаючих обсягів. Це призвело до зростання тиску на ринок праці у містах і зміни у віковій структурі зайнятості в сільському господарстві. Так, в областях Галичини завдяки міграціям у напрямку "село-місто" міське населення зросло з 1254,4 тис. чол. в 1959 р. до 2771,4 тис. чол. в 1991 р., тобто більше, ніж в два рази [4, с.197]. Хоч за останні роки цей процес значно сповільнився, і навіть сформувалися незначні зворотні міграційні потоки у напрямку "місто-село", демографічна ситуація на селі залишається як і надалі катастрофічною.

Міграційні потоки населення у напрямку "місто-село" спровоковані кризовим характером суспільного розвитку, в силу чого вони є аномальними, феноменом часу кризи. Орієнтація на переселення в села, створення індивідуального сільського (фермерського) господарства є не дуже високою.

На фоні низької орієнтації на зміну місця проживання сільського населення працездатного віку без змін залишається небажаність проживання своїх дітей в сільській місцевості.

За оцінками експертів по мірі переборення кризи буде формуватися стійкий відплив населення із сільської місцевості. Вже в близькому майбутньому слід очікувати більшого відпливу з сіл, головним чином, населення молодого працездатного віку. Хоч за інтенсивністю цей відплив значно поступатиметься тому, що мав місце в 60-80 роках, все ж за негативними наслідками, перш за все, в плані тиску на ринок праці в містах може його значно перевершити [1, с.34]

Основними шляхами подолання зазначених кризових явищ слід вважати посилення адміністративного регулювання нелегальної еміграції за кордон та підвищення рівня життя селян за рахунок розвитку соціальної інфраструктури на селі.

1. Демографічні перспективи України до 2026 року / В. Стешенко, О. Рудницький, О. Хомора, А. Стефановський. – К.: 1999 – 56 с.
2. Населення Івано-Франківської області на 1 січ. 2000 р.: Стат. бюл. – Івано-Франківськ: Обл. упр. статистики, 2000. – 39 с.
3. Олександр Хомра. Орієнтація сільського населення України на працю за кордоном // Демографічні дослідження: Міжвід. зб. наук. праць: Вип. 18. – К., 1996. – 170 с.
4. Романюк М.Д. Трудові міграції населення регіону та особливості їх регулювання за умов перехідної економіки (на прикладі Галичини) // Демографічні дослідження: Міжвід. зб. наукових праць. Вип. 20. – К., 1998. – 240 с.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ АУДИТУ В УМОВАХ РИНКОВОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ірина Марусяк,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – *Василюк М.М.*,
кандидат економічних наук,
старший викладач.

З переходом до ринкової економіки і утвердженням різних форм власності набирають розвитку госпрозрахункові органи фінансового контролю, серед яких чільне місце посідає аудит.

Аудит – обов'язковий атрибут ринкової економіки будь-якої країни. У сучасних умовах лише державного контролю недосить, бо він відстоює переважно інтереси держави. А тому виникла необхідність створення незалежного контролю – аудиту.

Законом України “Про аудиторську діяльність”, введеним в дію 22 квітня 1993 року, передбачені правові засади здійснення аудиторської

діяльності, направленої на створення системи незалежного фінансового контролю з метою захисту інтересів власників.

Законом визначено, що аудит – це перевірка публічної звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству.

Аудит проводиться на основі договору між аудитором (аудиторською фірмою) і підприємством. Форма і зміст таких угод можуть бути різними, залежно від вимог замовника.

Мета аудиту – сприяння ефективності роботи, раціональному використанню матеріальних, трудових і фінансових ресурсів у підприємницькій діяльності для одержання максимального прибутку.

Аудитори мають право: самостійно визначати форми і методи аудиту на основі чинного законодавства, діючих норм і стандартів, умов договору, професійних знань і досвіду; отримати необхідні документи, що мають відношення до предмету перевірки; вимагати необхідних пояснень у письмовій або усній формі; перевіряти наявність майна, грошей, цінностей.

Для забезпечення статусу ефективного незалежного аудиторського контролю важливе значення має запровадження в Україні міжнародних стандартів бухгалтерського обліку й аудиту.

Разом з тим впровадження аудиту в сферу підприємницької діяльності має в цілому для держави істотні переваги порівняно з іншими формами фінансово-господарського контролю.

Отже, аудит фінансово-господарської діяльності у сфері виробництва, обігу і споживання суспільно необхідного продукту в умовах ринку сприяє задоволенню попиту покупців активним впливом на збільшення випуску конкурентоспроможних товарів на ринку, зростанню прибутку підприємств і через систему податків збільшенню відрахувань до державного бюджету.

1. Аудит і судово-бухгалтерська експертиза // Під редакцією доктора економічних наук Б.Ф.Усача. – Львів: Каменяр, 1998.
2. Білуха М. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту. – К.: Вища школа, 1994.
3. Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль // Під редакцією доктора економічних наук, професора У.Д. Фаріона. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – Випуск 1.
4. Закон України “Про аудиторську діяльність” від 22 квітня 1993р. // Голос України. – 1993. – 29 травня.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Петро Матковський,
I курс, економічний факультет.
Науковий керівник – *Циглик І.І.*,
кандидат економічних наук, доцент.

Перехід економіки України до розвинених ринкових відносин багато в чому залежить від правового забезпечення ринкових реформ, від створення належних умов функціонування суб'єктів господарської діяльності, та від додержання останніми вимог чинного законодавства.

Певні аспекти правового забезпечення підприємницької діяльності найбільш висвітлені в законах України “Про підприємства в Україні”, “Про підприємництво”, “Про власність” та ряді інших, які не є ще досконалыми.

Наявні позиції держави щодо правового забезпечення підприємницької діяльності:

1. Держава, як підприємець. Законодавча база, що обмежує дії держави, як підприємця при здійсненні нею фінансово-господарських операцій, поки що не сформована з належною конкретністю. Відповідальність посадових осіб за прийняті рішення не завжди представлена в юридичній формі і підкріплена гласністю. Це сприяє тому, що більшість важливих для держави, підприємця рішень приймається за закритими дверима.

2. Саморегулювання ринку. Досвід зарубіжних країн, а найбільшою мірою вітчизняна практика господарювання показують: даремними були сподівання багатьох українських реформаторів на те, що на етапі становлення ринкового господарства ринок сам собою забезпечить формування найважливіших своїх елементів.

3. Держава і соціально-орієнтована економіка. Шляхи реалізації інтересів і потреб всіх прошарків населення в гармонійному поєднанні з інтересами держави можливі через призму створення соціально-орієнтованої економіки.

4. Негативні фактори впливу щодо створення підприємства. Якщо вимоги суспільства, зокрема владних структур є надто жорсткими, підприємці, намагаючись вижити йдуть на порушення чинного законодавства, посилення тіньової економіки. Саме такі процеси характерні в теперішній час для України. Високий рівень податків, а також часті зміни в податковій політиці спонукають підприємців до зниження результатів господарювання, бартерних операцій, ухилення від сплати податків тощо.

Отже, відносини між державою і підприємницькими структурами потребують суттєвих змін в наступних напрямках:

- підвищення відповідальності за своєчасне і якісне виконання прийнятих зобов'язань;
- взаємозв'язки інтересів різних суб'єктів економіки;

- прийняті компромісних рішень, які мають можливість розвивати підприємницькі структури, задовольняти інтереси підприємців і суспільства в цілому.

1. Заболоцький Б.Ф., Коношко М.Ф. Економіка України. – К.,1997.
2. Медведчук С.В. Критерії раціональності в побудові фінансово-господарських відносин “держава-підприємство” // Регіональна економіка. – 2000. – №1.
3. Скоробогатова Т.М. Логістизація як фактор поліпшення фінансових показників діяльності підприємств // Фінанси України. – 2001. – № 3.
4. Карлін М.Г. Вибір виду підприємницької діяльності // Правові основи підприємництва. – К.,2000.
5. Ларцев В.С. До проблеми періодизації процесу приватизації // Економіка України. – 2000. – №12
6. Римма Грачова. Стандарти наші, зміст чужий // Галицькі контракти. –2000. – № 25.

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Тетяна Нагачевська,
II курс, економічний факультет.
Науковий керівник – *Пилипів Н.І.*,
кандидат економічних наук, доцент.

Реформування економіки української держави зумовлює істотні зміни у системі оплати праці, яка є одним із основних об'єктів бухгалтерського обліку.

Стан і тенденції щодо оплати праці на сучасному етапі розкриває Послання Президента України до Верховної Ради України “Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000-2004 роки”, урядова програма “Реформи заради добробуту” та Закон України “Про встановлення розміру мінімальної заробітної плати на 2000 рік”. Ці та ряд інших документів практично заклали основу законодавчо-правової бази регулювання оплати праці відповідно до діючих міжнародних трудових норм.

Проте її створення механічно не вирішує усіх проблем оплати праці. Найболючішим і найважчим для вирішення залишається, передусім, питання розміру мінімального заробітку. Так, його зростання впродовж останніх чотирьох років майже у вісім разів без відповідного підвищення посадових окладів поглибило диспропорцію в оплаті працівників бюджетної сфери. Водночас просте збільшення розмірів зарплати неможливе, оскільки його наслідком стане зростання цін і зниження конкурентноспроможності продукції. Один із шляхів цієї проблеми, на думку українського вченого-економіста А.Колота, полягає у зниженні

матеріало- і енергоємності продукції, що вимагає великих капіталовкладень. За твердженням російського науковця Р.Яковлева, заробітна плата має залежати тільки від результатів роботи кожного конкретного працівника, до того ж темпи зростання середнього заробітку мають перевищувати темпи росту продуктивності праці, а подекуди й інфляції, щоб активізувати споживчий попит.

Фактично мінімальна заробітна плата, головне призначення якої полягає в забезпеченні гарантованого рівня соціального захисту, встановлення з розрахунку на місячну норму. Результати цього вже відомі: 118 грн. мінімального заробітку при прожитковому мінімумі у 311 грн. Через це виникає питання про відновлення деформованого співвідношення між мінімальною і середньою заробітною платою, або заміни її іншим видом соціальних гарантій з оплати праці, зокрема мінімальною погодинною заробітною платою, яка широко використовується у країнах з ринковою економікою.

Найголовніша мета, яку переслідує Кабінет Міністрів України у разі застосування годинної мінімальної ставки, посилити зв'язок з продуктивністю праці і за рахунок цього оздоровити економічне становище підприємств.

Як і кожне нововведення, погодинна плата має свої недоліки, основним серед яких буде подальше загострення проблеми на ринку праці.

Отож при переході від місячної до годинної мінімальної заробітної плати слід активізувати роль державних органів і соціальних партнерів у розробці адекватних заходів щодо соціального захисту працюючих.

1. Витяг із Послання Президента України до Верховної Ради України 2000 рік. Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000-2004 рр. // Праця і зарплата. – 2000, лютий. – С.2-3.
2. Новіков В. Мінімальні гарантії оплати праці: сутність і форми реалізації // Праця і зарплата. – 2000, березень. – С.9.
3. Лобатюк В. Проблеми оплати праці // Праця і зарплата. – 2000, червень. – С.15.
4. Дворник О., Каган Л. Оплата праці в контексті соціально-економічних реформ // Праця і зарплата. – 2000, вересень. – С.10-11.

ПРАВознавство

ЛІцензійні договори на використання винаходу

*Володимир Богославець,
III курс, юридичний факультет.
Науковий керівник – Луць В.В.
академік, доктор юридичних наук,
професор.*

Від часу проголошення переходу до ринкової економіки Україна поставила собі за мету докорінно оновити суспільство, перебудувати господарський механізм, а також істотно поліпшити добробут народу. У вирішенні цих завдань велике значення має використання потужного науково-технічного потенціалу держави, і зокрема, такого невичерпного джерела, як технічна творчість, і її вищого рівня – винахідництва.

Значення винахідництва для підвищення ефективності суспільного виробництва, розв'язання соціально-економічних проблем важко переоцінити. Одними з найбільш поширених правовідносин між власниками винаходів і особами й організаціями, що ними користуються, є ліцензійний договір на право використання винаходу.

За ліцензійним договором власник патенту (ліцензіар) передає право на використання винаходу (корисної моделі) іншій особі (ліцензіату), яка бере на себе зобов'язання вносити ліцензіару обумовлені договором платежі і здійснювати інші дії, передбачені договором про виключну або невиключну ліцензію [9].

Практика зарубіжних країн виробила три види ліцензійних договорів: повна ліцензія, виключна ліцензія, невиключна або проста ліцензія.

При повній ліцензії до ліцензіата переходять усі майнові права, що впливають із патенту, на строк дії договору.

За договором про виключну ліцензію ліцензіар передає право на використання винаходу ліцензіату в певному обсязі, на визначеній території і на обумовлений строк, залишаючи за собою право використовувати винахід в частині, що не передається ліцензіату.

Особливістю невиключної (простої) ліцензії є її зобов'язальний характер. За цією ліцензією ліцензіар залишає за собою право виробляти і реалізовувати продукцію, а також надавати невиключні ліцензії третім особам [2, с.561]. Ліцензіар має право видати будь-яку кількість простих ліцензій.

Сторонами у договорі – ліцензіаром і ліцензіатом – можуть виступати всі учасники цивільно-правового обігу, тобто фізичні і юридичні особи та держава, інтереси якої представляє патентне відомство України. Ліцензіар – це власник запатентованого або незапатентованого винаходу.

Ліцензіат – фізична або юридична особа, яка відповідно до ліцензійного договору отримала дозвіл (ліцензію) на використання винаходу.

Іноземні громадяни та особи без громадянства мають рівні з громадянами України права, передбачені Законом України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”. Отже, вони також можуть бути учасниками ліцензійних правовідносин.

Ліцензійний договір має відповідати докладним, однозначним формулюванням, що не допускають їх двозначного тлумачення, конкретній характеристиці предмета договору, прав і обов’язків, відповідальності тощо.

Ліцензійний договір має передбачати способи використання винаходу (конкретні права, що передаються за таким договором, строк дії і територію, на які передається право), розмір винагороди і (або) порядок визначення розміру винагороди за кожний спосіб використання винаходу, порядок і строки її виплати, а також інші умови, які сторони визнають за доцільне включити до договору.

У разі відсутності в ліцензійному договорі умови про спосіб використання винаходу договір вважається укладеним на такі способи використання винаходу, які можуть вважатися необхідними для досягнення наміру сторін, що був визначений при укладенні договору.

Якщо в ліцензійному договорі не зазначені строки, на які надається право, договір може бути розірваний ліцензіаром зі спливом п’яти років від дати його укладення, якщо користувач буде письмово повідомлений про це за шість місяців до розірвання договору.

Якщо в договорі не міститься умови про територію, на яку видається право, чинність його поширюється на територію України.

Предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об’єкта інтелектуальної власності, які на момент укладення договору були невідомі.

Істотною умовою ліцензійного договору є плата за використання винаходу за ліцензією. Вона може бути двох видів: ціни ліцензії або ліцензійної винагороди. У договорі докладно визначаються строки і порядок платежів.

Ціна ліцензії залежить також і від виду платежів [5]. Види ліцензійних платежів, які застосовуються в практиці, можна поділити на основні групи: 1) періодичні відрахування; 2) одноразові платежі; 3) комбіновані платежі; 4) побічні платежі.

Ліцензійний договір має бути укладений у письмовій формі, якщо інше не передбачено погодженням сторін. Ліцензійні договори на право використання об’єктів промислової власності набувають чинності після їх реєстрації у патентному відомстві України.

1. Дахно И.И. Патентно-лицензионная работа. – Киев: Блиц-информ, 1996. – С.73, 74.

2. Зобов’язальне право. Навчальний посібник / За редакцією Дзери О.В. – Київ: Юрінком Інтер, 2000.
3. Виталиев Г.В. “Авторский (лицензионный) договор. Компьютерное право в России.
4. Луць В.В. Контракты у підприємницькій діяльності. – Київ: Юрінком Інтер, 1999.
5. Підпригора О.А., Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності України. – Київ: Юрінком Інтер, 1998. – С.177-181.
6. Цивільний кодекс України. Проект від 25 серпня 1996р. – Українське право. – 1996. – Число 2.
7. Цивільне право. Ч. I. Підручник для студентів юридичних вузів і факультетів. Науковий редактор Дзера О.В. – Київ: Вентурі, 1997.
8. Цивільне право України / За редакцією Дзери О.В.; Кузнєцової Н.С. – Київ: Юрінком Інтер, 1999.
9. Закон України “Про охорону прав на винаходи та корисні моделі” від 15 12 1993р., №3687-12 (ВВР. – 1994. – N 7. – С. 32).

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ: ПРОБЛЕМИ ТА ЇХ КОНСТРУКТИВНЕ ВИРІШЕННЯ

Станіслав Бородовський,
У курсу, юридичний факультет.
Науковий керівник – Луць В.В.
академік, доктор юридичних наук,
професор.

Наріжним каменем арбітражного розгляду є арбітражна угода, а тому великий інтерес в дослідженні інституту міжнародного комерційного арбітражу викликає питання її самостійності. Стаття 16 Закону України “Про міжнародний комерційний арбітраж” трактує арбітражне застереження, що є частиною договору, як угоду, що не залежить від інших умов договору. Звідси випливає те, що в разі визнання основної угоди недійсною арбітражна угода не втрачає юридичної сили. Проте на думку кандидата юридичних наук Людмили Винокурової, у випадку визнання основної угоди неукладеною з причини підміни сторони арбітражна угода може розділити долю основного контракту. Тому виникає питання про те чи слід говорити про абсолютну незалежність арбітражного застереження від дійсності контракту. Розглянемо цей випадок: стаття 197 ЦК України зазначає, що уступка вимоги кредитором іншій особі допускається, якщо вона не суперечить закону чи договору або коли вимога не пов’язана з особою кредитора. Закон України “Про міжнародний комерційний арбітраж” в ч. 1 статті 16 зазначає, що винесення арбітражним судом рішення про недійсність договору не тягне за собою “ipso jure” недійсність арбітражної угоди. Тобто Закон стверджує,

що арбітражна угода є повністю самостійною від основного договору. Положення ст. 81 (ч. 1) Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу 1980 р. зазначає, що розірвання договору не зачіпає яких-небудь положень договору стосовно порядку розгляду спорів. А стаття 16 Типового закону ЮНІСТРАЛ про міжнародний торговий арбітраж зазначає, що винесення судом рішення про недійсність договору не тягне за собою недійсність арбітражного затереження. Проте у випадку підміни сторони в основному зобов'язанні необхідно додатково отримати згоду обидвох контрагентів на переукладення арбітражного затереження. Оскільки це впливає із суті договірних відносин і підтверджується положеннями статті 7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж». Тому в разі неодержання такої згоди виникає правова колізія і дане питання залишатиметься дискусійним аж до його повного врегулювання законодавцем.

На час написання цієї роботи в законодавстві України практично не врегульованим залишається питання створення міжнародних комерційних арбітражних установ, які володіють компетенцією на розгляд комерційних спорів між сторонами одна з яких є «іноземною». Крім того, відсутність законодавчого нормативного акту з приводу функціонування третейських судів в Україні, необхідність прийняття якого вимагає практика, зумовило виникнення гострих дискусій в наукових колах України, оскільки законодавцем не було визначено коло осіб, які можуть виступати засновниками міжнародних комерційних арбітражів, а також залишено поза увагою організаційно-правові форми створення та діяльності даних інституцій.

Поряд із цим цікавим є крок законодавця, зроблений на зустріч започаткуванню міжнародного комерційного арбітражу в Україні у 1991 році, із прийняттям Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», коли Верховна Рада України рекомендувала Торгово-промисловій палаті України створити міжнародний комерційний арбітраж при цій організації. А у 1994 році із прийняттям Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» нею прийнято Додаток № 1 до цього закону – Положення про міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України, що є безпрецедентним кроком у міжнародно-правовій практиці і може бути сприйнято як висловлення своєї думки з приводу можливості створення інших арбітражних інституцій в Україні.

Якщо звернутися до практики країн, які вважаються осередками розвитку міжнародного комерційного арбітражу, то звертає на себе увагу різноманітність як самих засновників міжнародних комерційних арбітражів, так і організаційно-правові форми їх функціонування. Тому в якості прикладу наведемо Лондонський третейський міжнародний суд, який засновано як товариство з обмеженою відповідальністю і засновниками якого виступили Муніципальна рада лондонського Сіті, Лондонська

Торгово-промислова палата і Інститут арбітрів – зв'язок з якими ним підтримується через Спільну консультативну раду. А його політика, предметна діяльність і майбутній розвиток знаходяться під контролем правління директорів. Чи німецький інститут арбітражу, який було засновано в 1974 році союзами підприємців та академічними інститутами.

До проблем функціонування міжнародного комерційного арбітражу в Україні слід віднести наступне: так, скажімо, не можна однозначно відповісти на питання чи МКАС при ТПП України є юридичною особою, оскільки немає жодної правової норми, яка б встановила за ним такий статус, а звідси проблемним є визначення того, чи несе арбітражний суд відповідальність за шкоду, завдану сторонам процесу. Якщо так, то який вид відповідальності на нього покладається і в якому обсязі. З аналізу типових конфліктних ситуацій, що можуть мати місце при проведенні арбітрування, на перший план виходить ситуація, в якій сторони можуть вимагати відшкодування шкоди, завданої їм неправомірними діями складу арбітражного суду, шляхом прийняття до свого розгляду спору, щодо якого у цього арбітражу немає компетенції, або хтось із складу суду був зацікавленим у певному вирішенні цього спору і не заявив самовідвід.

На нашу думку, арбітражний суд, що прийняв до свого розгляду справу по спору, щодо розгляду якого у нього немає достатньої компетенції, або застосував забезпечувальні заходи без наявних на те підстав, повинен нести матеріальну відповідальність і за заявою сторони повернути їй реєстраційний збір, гонорари арбітрів, якщо такі було сплачено, відшкодувати шкоду, завдану накладенням арешту на майно або рахунки в кредитно-банківських установах, шкоду за невирішення спору, та за необхідність звернення до іншої арбітражної установи.

ПОСТЗЛОЧИННИЙ СТАН ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА УМИСНІ ПОСЯГАННЯ НА ВЛАСНІСТЬ

*Марина Вакуленко,
II курс, юридичний факультет.
Науковий керівник – Фріс П.Л.,
кандидат юридичних наук, професор.*

Як відомо, поведінка особи, яка підпадає під вплив або регулюється кримінально-правовими нормами поділяється на ряд стадій. Кримінологи виділяють стадію: готування, замаху та закінченого злочину. Але на цьому діяльність особи не зупиняється вона може реалізовуватись шляхом активної поведінки або нейтральної (бездіяльності). Видається за

необхідне та доцільне розглядати не тільки злочинну, а й постзлочинну поведінку особи, яка вчинила злочин, і у більш широкому обсязі.

Під поняттям постзлочинного стану в даній роботі буде розглянуто поведінку, дії, вчинки особи під час умовного засудження (ст.45), відстрочки виконання вироку (ст.46¹) та після звільнення від кримінальної відповідальності з застосуванням заходів адміністративного стягнення, примусових заходів виховного характеру або громадського впливу (ст.51), яка вчинила умисні посягання на власність.

Варто визначити поняття терміну постзлочинна поведінка.

Постзлочинна (посткримінальна) поведінка – це особливий вид поведінки яка знаходиться у сфері (або примикає до сфери) кримінально-правового регулювання до кримінальної відповідальності та покарання, виконання покарання, можливостей повної реалізації повного комплексу передбачених законом прав, а також при здійсненні заході загальної та спеціальної профілактики злочинів [2, с.132].

Постзлочинна поведінка особи може проходити у двох напрямках – позитивному і негативному (протиправному або навіть злочинному).

В практиці доцільніше до таких осіб застосовувати кримінально-правові норми за яким перевиховання і виправлення буде відбуватися шляхом контролю і нагляду за їх поведінкою або з можливістю застосування адміністративного стягнення заходів примусового впливу без ізоляції від суспільства.

Оскільки позбавлення волі у ВТУ до таких осіб є економічно не вигідним, пенітенціарна система на даний час не сприяє основній меті покарання – виправленню і перевихованню злочинця, а навіть навпаки, перебування таких осіб у ВТУ штовхає їх на скоєння нових злочинів, викликає озлоблення проти суспільства, яке з часом може вкорінитись в свідомості людини. Статистичні дані по злочинах проти усіх форм власності, за 1999 – 2000 рр. показують, що є велике число осіб, які вчиняють злочини проти власності маючи незняту і непогашену судимість.

Законодавець передбачив неможливість застосування даних статей до осіб, які вчинили злочини проти власності, які містять велику суспільну небезпеку, наприклад, норми статей 86¹, 89, 142, ч.2 145. Оскільки їх поведінка вказує, що вони стали на шлях злочинного життя, то застосування покарання без ізоляції буде марним щодо вжитих заходів.

Підсумовуючи все вищевикладене, я вважаю, що позлочинна поведінка особи заслуговує на розгляд за її значенням і роллю у розкритті суб'єктивної сторони злочину, що розслідується. Позлочинна поведінка обвинуваченого має пізнавальне і доказове значення для виявлення суб'єктивної сторони злочину, оскільки вони розкривають психологічні механізми поведінки обвинуваченого після вчиненого злочину.

1. Сабитов Р.А. Квалификация поведения лица после совершения им преступления. – Омск: Высшая школа милиции МВД СССР, 1986.
2. Фріс П.Л. Постзлочинна поведінка як об'єкт правового регулювання та її врахування в правозастосувальній та профілактичній діяльності (Постановка питання) // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей викладачів юридичного факультету – Івано-Франківськ: Вид. Прикарпатського ун-ту, 2001.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред.: В.Ф.Бойко та ін. – 6-те вид., допов. – К.: «А.С.К.», 2000.

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ОСНОВНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ

Алла Зеліско,
II курс, юридичний факультет.
Науковий керівник – *Васильсва В.А.*,
кандидат юридичних наук, доцент.

Для будь-якої цивілізованої держави найвищою цінністю є її громадяни і захист їх прав. Оскільки економічною основою кожного суспільства є власність у різних її формах, то одним з найголовніших об'єктів державного захисту виступає саме право власності.

Для країн континентального права перш за все характерний такий спосіб захисту права власності як виндикаційний позов, що є позовом власника про повернення майна з чужого незаконного володіння. В цій правовій системі діє презумпція правомірності володіння, тобто загальне правило каже, що володільць майна має на нього право. В разі виникнення спору зацікавлена особа повинна прийняти на себе доказ зворотнього. Щодо добросовісного володіння, то загальним правилом, яке з певними виключеннями діє в усіх правових системах, є те, що у добросовісного володільця майно, як правило, не може бути витребуваним. Наприклад, відповідно до статті 2-403 Єдиного Торгового Кодексу США “особа, яка володіла спірним титулом, може передати повноцінний титул добросовісному набувачеві”.

Якщо майно набуто безплатно, навіть добросовісним набувачем, від особи, що не мала права його відчужувати, власник вправі витребувати майно в усіх випадках. Наприклад, стаття 302 Цивільного Кодексу Російської Федерації каже, що “річ, набута добросовісним володільцем безплатно, повертається власнику в усіх випадках” [1, с.111].

В континентальній правовій системі досить поширений такий спосіб захисту права власності як негативний позов. Це позов про припинення дій, які заважають власнику здійснювати свої повноваження володіння та використання щодо власного майна.

Правила витребування власником своєї речі на підставі ввіндикаційного позову в романо-германській системі права непорушно пов'язані з дією, яка встановлена законом, презумпцією про те, що володілець рухомої речі вважається її власником. За статтею 1006 Німецького цивільного Уложення “на користь володільця рухомої речі вважається, що він є власником речі”. Аналогічна норма існує в статті 930 Цивільного Кодексу Швейцарії.

Деякі вчені виділяють окремо посесорні позови та право на самозахист [2, с.249]. Під правом на самозахист розуміється можливість силою захистити право на майно, право вигнання порушника зі своєї ділянки, дому. Цей спосіб не передбачає звернення до суду для захисту прав володільця. Право на самозахист є штучно перенесеним з англо-американського права.

Щодо посесорних позовів, то їх розгляд як самостійних позовів в рамках інституту захисту права власності можливий лише в ситуаціях, коли захищаються інтереси фактичного володільця [3, с.372].

Захист права в США та Великобританії має свої особливості. Порушення права власності розглядається як цивільне правопорушення – делікт та захищається системою сингулярних позовів. Англо-американське право не знає поняття ввіндикації або негативного позову, в ньому діє основний принцип – “захищається завжди власник”. Проте для добросовісного володільця є виключення, які повторюють правила, встановлені в континентальному праві. Найбільш поширені сингулярні позови, котрі захищають саме право власності та фактичне володіння.

Як ми бачимо, різні правові системи розробили різні підходи для захисту права власності, які спрямовані на досягнення однієї мети – забезпечити стабільність цивільних правовідносин, гарантувати права добросовісного власника, забезпечити нормальне господарське використання майна у цивільному обігу.

1. Гражданское и торговое право. – М., 1996. – С.111.
2. Відомості Верховної Ради. – 1991. – №20. – С.249.
3. Цивільне право. Частина I. За редакцією Д.В. Бобрової, О.В. Дзери та ін. – К., 1997. – С.372.

ПОНЯТТЯ І СУТЬ ДЕРЖАВИ В ІСТОРІЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ

Ксенія Карпо.

І курс, юридичний факультет.

Науковий керівник – *Кобецька Н.Р.*,

кандидат юридичних наук, доцент.

1. Початки ідей по сутності держави зародились з виникненням самої держави. Для країн античності характерною є наступна тенденція: усюди сутність і виникнення держави пов'язувалась з міфами і були складовою частиною міфологічного світогляду. Проте, існували певні відмінності у поглядах: так, точкою зв'язку між Царем Неба (Богом) та громадянами Піднебесної (держави) у Стародавньому Китаї вважали імператора Піднебесної, а в Стародавній Індії таку функцію виконували жерці (брахмани). Але у V ст. до н.е. Будда обґрунтував думку про те, що держава є плодом людського розуму, який є єдиним джерелом влади і досконалості.

2. Для думок про сутність і поняття держави періоду Середньовіччя характерною є боротьба двох протилежних за своїм змістом ідей: ідеї про божественне походження держави та ідеї про природний спосіб її утворення. У рамках цього періоду були висунуті такі концепції: ісламу, “держави-благодійника” (Фарабі), держави “всезагальної рівності” (Бабек), релігійно-соціологічна (Іларіон), доктрина “двох мечів”, теологічна (Ф.Аквінський), “держави філософа” (Ібн Рушд), соціальної утопії (Н.Гянджавелі, Т.Мор, Т.Кампанелла), суверенітету (Ж. Боден). Важливою подією історії політичної думки стали введення Н.Макіавеллі спеціального терміну (*stato*) для позначення держави.

3. Основною тенденцією юридичної думки XVII ст. є звернення до проблем природного права, свободи, рівності, підкорення тільки закону, принципу поділу влади, інші.

На цьому етапі були розвинуті теорії Г.Гроція про “ідеальних союз вільних людей, створений для підтримання права і загальної користі”. Б.Спінози і Т.Гоббса про війну всіх проти всіх, Ш.-Л.Монтеск'є про поділ влади, Ж.-Ж.Руссо про суспільний договір та інші.

4. Філософи і теоретики новітньої доби розглядають державу вже не як знаряддя класового панування, а як механізм забезпечення єдності і цілісності суспільства, пошуку компромісів, врівноваження соціальних протиріч.

У 20-30 роках XX ст. італійськими політологами Г.Моска та В.Парето була заснована концепція держави еліт. Згідно цієї теорії політика є сферою боротьби, що точиться між двома протилежними класами: пануючою меншістю (елітою) та підпорядкованою їй більшістю (все решта населення країни).

У середині XX ст. Дж.Мюрдаль і Дж.Стречі висунули теорію “держави загального благоденства”: держава зосереджує в своїх руках всі галузі промисловості, починає сама регулювати економічні відносини і

стає власником основних засобів виробництва, борючись із злидарством і допомагаючи нижчим прошаркам.

Концепція національної держави, що нині набула поширення в країнах колишнього СРСР, Східної та ПівденноСхідної Європи, основну увагу приділяє людині – свідомому носію національної культури, але доступ інших націй до влади не обмежуються. Неправильне тлумачення ідеї національної держави може призвести до виродження її в теорію національної винятковості, що може бути небезпечним.

Одне з провідних місць у сучасній політико-правовій думці займає теорія конвергенції або синтезу двох протилежних систем – капіталістичної та соціалістичної. Дві протилежні системи поступово втрачатимуть розбіжності і “позичаючи” одна в одної позитивні ознаки та відкидаючи власні негативи, ставатимуть все більше схожими одна на одну. Представники даної теорії прогнозують подальше злиття цих систем в “єдине постіндустріальне суспільство”.

Іншою передовою концепцією держави на сучасному періоді є концепція соціальної правової держави. У своїй діяльності соціальна держава спирається на волю народу, а правова – на закон. Отже, соціальна правова держава керується законом, заснованим на волі людей, на ідеї пріоритету інтересів суспільства над інтересами держави.

1. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Под ред. проф. М.Н. Марченко. Т.1. – Теория государства. – М.: Изд-во “Зерцало”. – 1998.
2. Рябов С. Політологічна теорія держави // Політологічні читання. – 1995. – № 3.
3. Світова класична думка про державу і право. // Е.Ф. Безродний, Т.К. Ковальчук. О.С. Масний. – К.: Юрінком Інтер. 1999.
4. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. – Харьков: Консум; Ун-т внут. дел. 2000.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ОДЕРЖАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Сергій Ковальчук.
IV курс, юридичний факультет.
Науковий керівник – *Харченко І.Г.*,
старший викладач.

При розслідуванні злочинів, поряд з традиційними, можуть використовуватися також і нетрадиційні криміналістичні засоби одержання інформації. До них, зокрема, відносяться:

- 1) фонограми, що застосовуються при фоноскопії;
- 2) “рамка” або “маятник”, які використовуються при біолокації;

3) поліграф, що підлягає застосуванню у детекції брехні.

Найкраще дослідженим, на сьогоднішній день, є такий нетрадиційний криміналістичний метод пізнання як детекція брехні – метод інструментальної діагностики емоційної напруги людини, що здійснюється за допомогою такого засобу як поліграф. Інші нетрадиційні методи та засоби одержання важливої для розслідування злочинів інформації досліджені на науковому рівні дещо менше, що пов'язано з тим, що їм приділяється значно менше уваги у зв'язку з вузькістю сфери їх застосування.

Правовою основою для використання нетрадиційних криміналістичних засобів одержання інформації при розслідуванні злочинів є норми КПК України, що стосуються участі спеціаліста при проведенні слідчих дій і можливості застосування технічних засобів для збирання, фіксації та використання інформації, а також Закон України від 18 лютого 1992 р. “Про оперативно-розшукову діяльність”, норми якого не передбачають переліку технічних засобів, а лише встановлюють обмеження щодо їх використання. Так, ст.9 вказаного Закону забороняє застосовувати для одержання інформації технічні засоби, які пригнічують волю або завдають шкоду здоров'ю людей та навколишньому середовищу. Проте, спеціальні нормативно-правові акти, які б регулювали підстави, умови та процесуальний порядок застосування нетрадиційних криміналістичних засобів при розслідуванні злочинів, відсутні. Це викликає цілу низку негативних наслідків. Так, зокрема, відсутність спеціальних законодавчих актів, що допускають визнання в якості доказів результатів використання у процесі розслідування злочинів нетрадиційних криміналістичних засобів, стримує розвиток наукових досліджень в цьому напрямі, не дозволяє в повній мірі використовувати можливості вказаних засобів для збирання доказів. Тому в наш час вони на практиці можуть застосовуватися лише з метою одержання орієнтуючої, а не доказової інформації. Орієнтуюча інформація розглядається у кримінальному процесі як відображена у різних джерелах інформація про доказові обставини (факти), але яка не отримала статусу доказової.

У зв'язку з цим, на сьогодні необхідно розробити та чітко врегулювати на законодавчому рівні підстави та процесуальний порядок застосування нетрадиційних криміналістичних засобів одержання інформації при розслідуванні злочинів. І лише після цього стане можливим їх використання у правоохоронній практиці нарівні з іншими технічними засобами, за допомогою застосування яких покращується ефективність досягнення завдань кримінального судочинства, передбачених ст.2 КПК.

1. Кримінально-процесуальний кодекс України.
2. Закон України від 18 лютого 1992р. «Про оперативно-розшукову діяльність».
- 3.Клименко Н.І., Клевцов О.І. Можливості використання в розслідуванні злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних і спеціальних знань та методів // Право України. – 1998. – №1.

4. Криміналістика. Учебник для ВУЗов (под редакцией Р.С.Белкина). – Москва, 1999.
5. Образцов В.А. Криміналістика. Курс лекцій. – Москва, 1996.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ: ВІДМІННОСТІ МІЖ НИМИ

Віталій Книш,
V курс, юридичний факультет.
Науковий керівник – *Вівчаренко О.А.*,
доцент.

Трудовий договір, як і цивільно-правові договори, є формою виразу волі сторін, що його укладають. Норми трудового договору, як і цивільно-правових договорів, є обов'язковими для суб'єктів тих відносин, які він породжує. Трудовий договір і цивільно-правові договори також виконують однакові функції (ініціативну, програмно-координаційну, інформаційну, гарантійну, захисну та регулятивну) [1]. Однак між даними інститутами є істотні відмінності, зокрема:

1) за приналежністю до галузей права (трудовий договір є інститутом трудового права, а цивільно-правові договори – інститутом цивільного права);

2) за змістом (якщо зміст трудового договору становлять необхідні та факультативні умови, то до змісту цивільно-правових договорів належать істотні, звичайні та випадкові умови) [2];

3) за методом регулювання відносин між суб'єктами (якщо у відносинах між суб'єктами, що регулюються цивільно-правовими договорами, застосовується диспозитивний метод, тобто метод правової рівності сторін, то у відносинах, врегульованих трудовим договором, присутній метод субординації – підпорядкування працівника власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу);

4) за видом забезпечення їх виконання (якщо у разі невиконання чи неналежного виконання цивільно-правових договорів до винної сторони застосовується цивільно-правова відповідальність, то за порушення умов трудового договору – дисциплінарна або матеріальна відповідальність) [3];

5) за специфікою форми цих договорів (якщо трудовий договір укладається в усній чи письмовій формі, то цивільно-правові договори можуть укладатись в усній, простій письмовій, письмовій – нотаріальній та конклюдентній формах) [4];

6) за віком, з якого виникає право на їх укладення (якщо, за загальним правилом, особа має право укласти трудовий договір з 16-ти років, а у виняткових випадках за наявності письмової згоди одного з батьків з 15-ти років (учні загальноосвітніх шкіл, професійних навчально-

виховних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, – з 14-ти років), то цивільно-правові договори укладаються по досягненні 18-річного віку, в окремих випадках – з 15-річного віку або з моменту укладення шлюбу особою, що не досягла повноліття) [5];

7) за порядком їх укладення (для укладення цивільно-правових договорів встановлено більш складний порядок, ніж для укладення трудового договору, оскільки ця процедура передбачає дві стадії: 1) пропозиція однієї сторони укласти договір (оферта); 2) прийняття пропозиції другою стороною (акцент). Порядок укладення трудового договору значно простіший.

1. Кодекс законів про працю України з постатейними матеріалами. /За ред. В.М. Вакуленка, О.П. Товстенка. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 1040с.
2. Луць В.В. “Контракти у підприємницькій діяльності: Навч. Посібник. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 560с.
3. Прокопенко В., Вівчаренко О. “Прийом на роботу та звільнення.” – Коломия: Вік, 1996. – 80с.
4. “Советское трудовое право.” /Под ред. О.В. Смирнова. – М.: Профиздат, 1991. – 368с.
5. Цивільний кодекс України. // Право України. – 1993. – №11-12.

НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Юрій Микитин,
II курс, юридичний факультет.
Науковий керівник – *Кобецька Н.Р.*,
кандидат юридичних наук, доцент.

I. Юридичний механізм захисту прав і свобод слід розуміти як всю сукупність гарантій прав і свобод, що реалізується динамічним взаємозв'язком носія прав на захист та органу державної влади, що здійснюється з метою захисту суб'єктивного права.

II. У механізмі гарантування прав і свобод можна виділити 2 рівні: національний та міжнародний.

На мою думку, до національних механізмів можна віднести:

1. Органи державної влади (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет міністрів України, місцеві державні адміністрації) і органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень та відповідні службові та посадові особи (зокрема Уповноважений Верховної Ради з прав людини).

2. Політичні партії і відповідні громадські організації та їх органи.

3. Засоби масової інформації і недержавні та державні органи, організації в галузі масової інформації.

4. Суди, які захищають права і свободи людини і громадянина.

5. Спеціалізовані державні і громадські організації у справі захисту прав і свобод людини і громадянина (наприклад: адвокатура, нотаріат тощо).

6. Прокуратура та інші правоохоронні органи, що здійснюють захист прав і свобод.

7. Неурядові правозахисні організації України.

8. Та інші.

У міжнародному механізмі гарантування прав і свобод можна виділити:

1. Засоби гуманітарної інтервенції (проте, вони є неправовими, нелегітимними), бо вони суперечать принципам міжнародного права і становлять реальну загрозу як для мирних міждержавних відносин, так і для самих прав і свобод людини.

2. Силкові засоби захисту та засоби тиску (засоби тиску та силкові засоби захисту прав і свобод людини застосовуються за рішенням Ради Безпеки ООН і розглядаються як крайній захід розв'язання гуманітарних криз).

3. Правові засоби захисту прав і свобод людини.

III. Історією світової цивілізації доведено, що рівень демократії в суспільстві визначається місцем суду в системі органів державної влади та його роллю в захисті прав і свобод людини і громадянина.

Судочинство в Україні здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

IV. На даний час доволі актуальним є правозахисна діяльність недержавних організацій. Вони є важливим чинником у механізмі захисту прав і свобод людини, передусім політичних та особистих. В Україні діє близько 20 неурядових організацій, діяльність яких пов'язана з правами людини. Серед них Український центр людини, Українсько-Американське бюро захисту людини, Всеукраїнський комітет охорони прав людини, Українська правнича фундація з центром прав людини та інші.

V. ст. 19 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод від 1950 року (ратифікована Україною у 1997 році) дає можливість звертатись до Європейської комісії з прав людини і Європейського суду з прав людини за захистом своїх законних прав, свобод та інтересів.

Аналогічні міжнародні механізми захисту прав і свобод людини і громадянина є і в інших частинах світу. Про це можна зробити висновок, проаналізувавши, зокрема, Американську конвенцію з прав людини (Коста-Ріка, 1969 р.) і Африканську хартію прав людини і народів (прийнята Організацією Африканської Єдності у м. Банджулі в 1981 р.). Ці правові акти передбачають створення відповідно Міжамериканської комісії з прав людини та Африканської комісії з прав людини і народів.

Одним з найбільших досягнень ООН вважається створення у 1998 році Міжнародного трибуналу в Римі. Цей орган має стати постійно діючою інстанцією в галузі кримінального права.

1. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод // Государство и право. – 1998. – № 7.
2. Общая теория прав человека / Отв. ред. Е.А. Лукашева. – М., 1996.
3. Права человека: Сборник универсальных и региональных международных документов. – М., 1990.
4. Саменко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. – 2000. – №3.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРОРИЗМУ

*Олександр Острогляд,
IV курс юридичний факультет.
Науковий керівник – Кучера А.В.,
кандидат юридичних наук, доцент.*

Розвиток сучасного світу характеризується існуванням гострих глобальних проблем, серед яких, поряд з такими “традиційними”, як термоядерна, екологічна, демографічна і продовольча, значне місце сьогодні займає проблема організованої злочинності та тероризму.

Розробка даної теми є надзвичайно актуальною для України. За останні роки кількість вчинених злочинів терористичного характеру зростає. Однак внаслідок законодавчої невизначеності у більшості випадків виникають ускладнення у правозастосовчій діяльності з приводу кваліфікації тих або інших діянь як терористичних.

На ці питання, в основному, і було спрямоване моє дослідження, яким було встановлено, що:

1. Тероризм – це застосування чи погроза застосування насильства або інших загально-небезпечних дій, які створюють небезпеку життю і здоров'ю невизначеного кола осіб, спричинення майнової шкоди або настання інших суспільно-небезпечних наслідків, якщо такі дії спрямовані на підрив стану спокою, на дестабілізацію, залякування або пригнічення суспільства, з метою вплинути на прийняття державою, міжнародною організацією, фізичною чи юридичною особою будь-якого рішення чи утримання від нього.

2. До складу такого складу злочину як тероризм входять:

• Об'єкт: основний – громадська безпека, додатковий – національний і наднаціональний інститути, додатковий – життя, здоров'я особи, майно та ін.

• Об'єктивна сторона: вчинення насильницького діяння, яким створюється загроза загибелі людей, заподіяння значної матеріальної шкоди чи настання інших суспільно-небезпечних наслідків, а також загроза вчинення зазначених дій. Спосіб: будь-який;

• Суб'єкт: фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку;

• Суб'єктивна сторона: прямий умисел. Мета тероризму: примушування заінтересованих осіб до прийняття або неприйняття певного рішення, яке є вигідним для терористів.

3. Для боротьби з тероризмом важливе значення має міжнародний досвід, зокрема діяльність антитерористичних організацій, таких як: ізраїльські "Сейрет Матхамта "Я Мам", американська "Дельта", загін служби Нью-Йоркської поліції "ESU", поліції Лос-Анжелеса "SWAT" та інші, які реальними діями довели ефективність своєї боротьби з тероризмом.

1. Антипенко В.Ф. Поняття тероризму (кримінально-правове визначення) // Право України. – 1999. – №2. – С.92-95.
2. Дрьоміна Н. Тероризм і проблемам екстрадиції // Право України. – 2000. – №9. – С.98.
3. Ліпкан В. Щодо поняття тероризму // Право України – 2000. – №7. – С.66.
4. Смельянов В. Об'єкт тероризму: його ознаки // Право України – 1999. – №11. – С.104-106.

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕТОРІВ В УКРАЇНІ

Наталія Чмир,
У курс. юридичний факультет.
Науковий керівник – *Кецмен І.М.*,
старший викладач.

Актуальність питання державно-правових гарантій прав іноземних інвесторів в Україні підтверджується наступними даними: за підрахунками економістів, Україна в найближчі 10 років потребує іноземних інвестицій в розмірі близько 40 млрд. дол., але займає одне з останніх місць по їх залученню серед країн, які йдуть шляхом ринкових перетворень. Подолання цієї проблеми можливе за наявності ефективної дієвої системи вказаних гарантій, які закріплені в міжнародних договорах про взаємне заохочення і захист інвестицій, а також, що є, на нашу думку, найголовнішим – можливість реального втілення в практичне життя гарантій закріплених як в національному законодавстві, так і в міжнародних договорах, укладених і ратифікованих Україною.

На сьогодні Україна надає захист іноземним інвестиціям шляхом визначення широкого кола державно-правових гарантій прав іноземних інвесторів. Проте є значні складнощі в їх реалізації через наявність прогалин і колізій в національному законодавстві, високих політичних, економічних та правових ризиків. На нашу думку, особливої уваги вимагають проблеми, що стосуються недоліків законодавства. Так, Законом України "Про режим іноземного інвестування", серед інших закріплена гарантія у разі зміни законодавства, але починаючи з 1990 р., було прийнято близько 5 законів, які по-різному регламентували зміст вказаної гарантії. Справедливо зауважила у свій час Маргарет Тетчер, що для діючих напряду чи в інших формах іноземних інвесторів головне – це проблема законів та підзаконних актів. Гарантія щодо незаконних дій державних органів та їх посадових осіб не забезпечена механізмом реалізації, адже шкода може бути завдана протиправними діями (бездіяльністю) не лише посадових, а й службових осіб державної влади та органів місцевого самоврядування. Гарантія компенсації і відшкодування збитків іноземним інвесторам, зокрема, завланими незаконними діями (бездіяльністю) вказаних вище осіб, не забезпечена джерелами виплати компенсацій і відшкодувань: вони відсутні в законах, які стосуються інвестиційної діяльності, бюджетної системи, а це створює проблеми при практичній реалізації норми, яка проголошує цю гарантію. Варто було б прислухатися до пропозиції Г. Пронської щодо встановлення обов'язку вищестоячих органів матеріально забезпечувати свої розпорядження, які зачіпають господарські інтереси підприємств і брати на себе несприятливі наслідки виконання таких розпоряджень. При реалізації гарантій в разі припинення інвестиційної діяльності, постають проблеми, наприклад, при викупі акцій: ця процедура не містить щодо іноземних інвесторів гарантій, передбачених інвестиційним законодавством, тому здійснюється на загальних засадах. Гарантія переказу за кордон доходів прибутків і інших коштів, отриманих іноземним інвестором, містить необгрунтоване обмеження, що переказ цих сум здійснюється у іноземній валюті.

Реальні умови господарювання показують, що в Україні існує надзвичайно високий вплив адміністративної системи – будь-який орган виконавчої влади може впливати своїми безпосередніми діями на умови діяльності іноземних інвесторів і змінювати їх так, як вигідно державі, а не інвестору (мотивуючи свої дії, наприклад, збільшенням надходжень до бюджету), що є загрозою реалізації вказаних гарантій.

Наслідком цього є низька активність іноземних інвесторів на досить перспективному українському ринку. Тому, основним завданням, яке сьогодні постає перед Україною, є переконати інвесторів в тому, що вона дотримуватиметься проголошених нею ж принципів роботи, які базуються на ефективній системі державно-правових гарантій.

1. Богуславский М. Иностранные инвестиции – правовое регулирование. – М., 1996. – С.6.
2. Пронская Г. Правовая организация отраслевых хозяйственных систем. – К., 1985. – С.129.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Леся Яворська,

V курс, юридичний факультет.

Науковий керівник – *Ославський М.І.*,
кандидат юридичних наук, доцент.

Інститут державної служби ще не сформований і існує цілий ряд питань, для вирішення яких необхідне правове регулювання, вмале регулювання на практиці. Від належного вирішення проблем державної служби залежить якість функціонування всього державного апарату.

Питання про інститут державної служби доцільно розглядати з двох сторін: регулювання, яке відноситься до державної служби – це сфера державного і адміністративного права; всі інші питання повинні встановлюватися трудовим законодавством. На жаль, в правовій літературі навіть на даний час такий підхід до дослідження державної служби відсутній. Разом з тим аналіз законодавства дозволяє ставити цю проблему.

Ст. 3 Конституції України встановлює, що «Людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю... Права та свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави...» Тому, на нашу думку, є всі підстави для впровадження терміну «громадська служба» з метою забезпечення належного впливу на розуміння пересічною людиною призначення діяльності «громадських (державних) службовців», а «громадськими (державними) службовцями» свого призначення – служіння державі через служіння суспільству в першу чергу, а не навпаки. Сприймаючи слово «держава», людина поки що не ототожнює її з собою та багатьма іншими такими ж як вона.

Діяльність будь-яких структур залежить головним чином від їх персоналу. «Якими би добрими не були решта умов функціонування організаційної системи... при слабкому кадровому забезпеченні закладені в ній переваги не можуть бути реалізовані, а навпаки – відмінний кадровий склад здатний нейтралізувати переважну частину недоліків» [1, с.341]. Спірними є окремі ознаки суб'єкта права на державну службу, що визначені в ст.4 Закону. Зокрема, що означає одержання особою «відповідної освіти»? Виникає цілком слушне питання – одержання освіти відповідної чому? Відповідно до Закону «Про державну службу» лише посадові особи та лише державних органів та їх апаратів несуть державну

службу, і це не стосується посадових чи службових осіб державних підприємств, установ та організацій. В зв'язку з цим виникає абсурдне становище, коли директор державного підприємства – за місцем та характером роботи державний службовець, який не несе державну службу. Потрібно внести зміни в ч.1 ст.1 Закону, додавши, що державна служба «відбувається» не тільки в державних органах та їх апараті, але й на державних підприємствах, установах та організаціях. Особливий статус, який водночас перетворився у правовий та політичний казус-абсурд, мають народні депутати України. Відповідно до ст.33 Закону «Про статус народного депутата України» на народних депутатів поширюється дія Закону України «Про державну службу» в частині, що регулює питання службової кар'єри та матеріального і соціально-побутового забезпечення державних службовців. Сама природа «трудового процесу» народного депутата не передбачає кар'єри – він нікому крім своїх виборців не підпорядковується та тільки їм звітує про виконання своїх повноважень. Тобто відсутня ієрархія – первинна та основна передумова наявності такого процесу як кар'єри – просування по сходинках служби від нижчої ланки (посади) до вищої. Відповідно у народного депутата засадничо не може бути службової кар'єри. Проблемою в Україні є розмежування державних службовців та найманих працівників держави.

1. Венгерское административное право. – М., 1990. – С. 341.

ПЕДАГОГІКА

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ І ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ОЛЕКСАНДРА БАРВІНСЬКОГО

Марія Баран,
IV курс, педагогічний факультет.
Науковий керівник – *Нагачевська З.І.*
кандидат педагогічних наук, докторант.

Найвидатішим нащадком своїх славних предків виявився Олександр Барвінський – педагог, історик, громадсько-політичний діяч, активний учасник національно-культурного відродження нашого краю останньої третини XIX – перших десятиліть XX століття [1]. Багатим джерелом інформації про рід в цілому і свою родину зокрема є “Спомини з мого життя” О.Барвінського. Ознайомлення з ними дає змогу умовно виділити два періоди в житті та громадсько – культурній діяльності О.Барвінського.

Перший (майже 40-річний) – нерозривно пов’язаний із Тернопільщиною. Закінчивши народну школу в 1857-1865 рр., навчався в Тернопільській гімназії. Тут вперше прилучився до громадської роботи: як член таємного товариства “Громада” знайомив тернополян із віщим словом Тараса Шевченка [2]. На Тернопільщині відбулося становлення О.Барвінського як просвітителя, з його ініціативи в 1876 р. постала філія товариства “Просвіта” в Тернополі, де він виконував обов’язки секретаря. З метою ширення знань серед народу дбав про створення аналогічних філій у навколишніх селах, виступив засновником перших читалень на Поділлі.

Часто виступав із доповідями, тематика яких вказує на різноманітні уподобання та національний характер зацікавлень О.Барвінського.

Паралельно з учительською працею О.Барвінський розпочинає роботу над створенням українських підручників, яких у той час було обмаль у Галичині, і які за висновком Б.Ступарика і Б.Гречина, своїм змістом значно розширили можливості національного виховання учнівської молоді [3].

З вересня 1871 р. О.Барвінський – професор Тернопільської учительської семінарії. Як педагог працює над вдосконаленням навчального процесу, вихованням молодого покоління українців, бере активну участь у створенні “Руської бурси” в Тернополі; продовжує займатися науково-публіцистичною діяльністю.

Другий період у житті та громадсько-культурній і педагогічній праці О.Барвінського пов’язаний із Львовом. Його започатковує 1888 р., а завершує 1947 р. – останній рік життя діяча.

З його ім’ям і організаторською працею львів’яни пов’язують реформування в наукове – Товариство ім. Т. Шевченка, де він головував упродовж п’яти років. Годі ж за його редакцією з’явилися перші томи знаменитих

“Записок НТШ”. У 1891-1896 рр. очолював наймасовішу громадську організацію українських вчителів – Українське педагогічне товариство.

Разом з тим, львівський період характерний дальшим розгортанням науково – публіцистичної праці вченого. Там, у 1890 р. вийшли його “Ілюстрована історія Руси”. І далі працював над виданням українських читанок, підручників української літератури для середніх шкіл. Саме О.Барвінський вперше запропонував у галицьких школах фонетичний правопис замість так званого етимологічного.

На львівський період життя припадає утвердження О.Барвінського як державного діяча. З 1891 до 1907 р. був послом до віденського парламенту; з 1894 до 1907 р. – послом до галицького сейму; упродовж 1893-1918 р. – членом Крайової шкільної ради. І в парламенті, і в сеймі, і в шкільній раді він обстоював українські інтереси, зокрема, в ділянці освіти. Він домагався створення українських народних і промислових шкіл, гімназій та університетських кафедр. Як державний і політичний діяч захищав автономність українського народу, його культуру і мову не лише в українській пресі, а й в іноземних журналах і газетах, переважно німецьких та чеських.

Сучасники оцінювали О.Барвінського як суперечливу, але визначну і важливу постать у складний час відродження української нації. Всі, хто писав про нього, підкреслюють його незвичайну працьовитість і здатність діяти у різних обставинах. Закономірно, що така неординарна особистість не могла бути непомічена в умовах, коли західні українці вибороли недовготривалу власну державність. У 1918 році він стає міністром освіти і віросповідань Західноукраїнської Народної Республіки. Перший український міністр прилучився до реформування існуючої системи освіти в краї, до її націоналізації та українізації. Однак поразка національних визвольних змагань українців, окупація краю поляками змусила його відійти від громадських справ.

Замовчуване впродовж десятиліть ім’я, громадсько-культурна і педагогічна діяльність, творча спадщина О.Барвінського повертається в нашу дійсність, щоб назавжди посісти належне їм місце в історії нашого державотворення, в нашій культурі, педагогіці.

1. Енциклопедія українознавства / За ред. В. Кубійовича. – Львів, 1993. – Т1. – С.93.
2. Бойцун Л. Тернопільський слід Барвінських // Соломія, №4.
3. Б. Ступарик. Б. Гречин. Олександр Барвінський про мову викладання в закладах освіти. – Івано-Франківськ.
4. Промова посла О. Барвінського в краєвім сеймі для 29 жовтня 1903 р. в справі руської гімназії в Станиславі.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ірина Верблянська,
IV курс, педагогічний факультет.
Науковий керівник – *Лисенко Н.В.*,
доктор педагогічних наук, професор.

Стан законності в державі залежить від рівня громадської свідомості, правової культури громадян, формування якої знаходить найсприятливіші умови у дошкільному віці. Враховуючи, що цей період є сензитивним щодо розвитку всіх сфер особистості, вважаємо, що активне правове виховання слід започатковувати з дошкільного віку.

Правова культура передбачає не лише ґрунтовне знання законів, а й бажання дотримуватись правових норм. Виховання правової культури розглядаємо як важливе і принципове завдання у навчально-виховному процесі. Передусім досвід країн західної демократії свідчить, що держава повинна мати досконалу правову систему і механізми її реалізації. Тому без належного рівня правових знань і навичок правомірної поведінки неможлива участь кожної особи у суспільному і державному житті.

Розробка змісту правової культури та шляхів її формування в процесі виховання забезпечуватиме вищу ефективність роботи не лише дошкільного закладу та школи, а й сім'ї у царині порушеної проблеми. Правова культура дітей є складною психологічною особистісною освітою, яка віддзеркалює сукупність стійких характеристик правосвідомості і діяльності на основі правових норм. Погоджуємось із твердженням І.Бородіна, що модель правової культури включає психологічні компоненти на смислового, емоційного і поведінкового рівнях. Тому важливим фактором успішного формування основ правової культури в дошкільників розглядаємо розвиток їх мислення. У специфічній формі культура мислення виступає в цьому віці як володіння елементами правового мислення, тобто здатністю розуміти правову основу відносин, у які вступає дитина.

Проблема формування правової культури, правових уявлень у дошкільному віці полягає в недостатньому досвіді дітей, психологічних особливостях цього вікового періоду. Важливо створити систему роботи з дітьми, яка б ґрунтувалась на застосуванні провідних методів і прийомів. Вона повинна включати основні форми роботи з дітьми дошкільного віку: заняття, ігрову діяльність, спостереження, індивідуальні вправи. При формуванні правової культури особливе значення має підбір методів та прийомів. За основу слід взяти репродуктивні, проблемно-ігрові, пошукові, дослідницькі, які ґрунтуються на типах пізнавальної діяльності дітей. При використанні таких методів формуються ставлення до себе та оточуючих, навички правомірної поведінки, уточнюються знання, коректуються оцінки,

виробляються підходи до загальноприйнятої системи переконань, що є передумовами для формування правової культури. Серед прийомів особливе місце займають ігрові, які підвищують ефективність засвоєння інформації і сприяють закріпленню відчуттів дітей. З них можна виділити: уявну ситуацію, ситуацію вибору, спільний пошук виходу з неї, порівняльний аналіз, обговорення способів дії. Методи і прийоми використовуються педагогом з врахуванням індивідуальних особливостей дітей, теми, завдань, умов проведення заняття.

Для досягнення бажаних результатів важливо організувати роботу з батьками. З дорослими можна проводити індивідуальні бесіди, групові консультації, які б спонукали їх виявляти більшу відповідальність і вимогливість до себе, своєї поведінки.

Отже, створення ефективної системи роботи з дошкільниками щодо формування основ правової культури забезпечить умови для виховання відповідальних та законслухняних громадян, які розуміють свої права та обов'язки і здатні в майбутньому створити стабільне громадянське суспільство.

1. Бородін І. Виховання правової культури учнів – завдання держави // Рідна школа. – 1998. – № 5. – С. 29-38.
2. Косярчук Н.В. Формування громадської активності молодших школярів. – К.: Знання, 1987. – 48 с.
3. Красовицький М.Ю. Перший урок демократії. – К.: Знання, 1990. – 110 с.
4. Черненко С.В. Особливості правового виховання учнів у процесі навчання // Педагогічно-правова профілактика правопорушень серед учнівської молоді. – К., 1997. – 95 с.

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ О.Л.КУЛЬЧИЦЬКОЇ

Анна Гайдамака,
магістрант, педагогічний факультет.
Науковий керівник – *Ступарик Б.М.*,
доктор педагогічних наук, професор.

Олена Львівна Кульчицька народилася 15 вересня 1877 року в містечку Бережанах на Тернопільщині в сім'ї службовця.

Початкову художню освіту здобула у приватній студії польських художників – педагогів Станіслава Батовського і Романа Братковського (1901-1903), а в 1903-1908 роках продовжувала навчання у Віденській художньо-промисловій школі. Захистивши дипломну роботу на тему "Сучасне навчання рисунка як засіб мистецької освіти", в 1908 році О.Кульчицька виїжджає за кордон щоб ознайомитися з творами

західноєвропейських митців. Вона відвідує музеї Парижа, Лондона, Мюнхена. Незабаром повертається до Львова, де жили її батьки.

На виставку, організовану 1909 року у Львові, подає п'ятдесят творів, які майже всі були виконані під час навчання у Віденській школі. Цього ж року починає працювати вчителем малювання у львівській жіночій гімназії, а потім виїжджає до Перемишля, де майже 30 років працює вчителем рисунка й живопису в середніх школах.

1911 року бере участь у першій українській художній виставці в Києві, на якій експонує 20 своїх творів.

У 1913 році вдруге бере участь у Всеукраїнській виставці в Києві, де була єдиним представником західноукраїнських митців.

Початок ілюстративної діяльності припадає на 1915 рік, коли ілюструє "Першу читанку" та збірку новел В. Стефаніка "Дорога".

У перші дні після захоплення Перемишля білополяками 1918 року була ув'язнена в замку Баранові, перетвореному на тюрму для політв'язнів.

1918-1922 роки ілюструє тритомник відомого українського етнографа і фольклориста В. Гнатюка "Українська народна міфологія".

У відповідь на "паціфікацію" українського населення створює 1930 року цикл ліногравюр "Лихоліття українського народу".

У 1933 році з нагоди 25-річчя діяльності у залах Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка відбулася виставка творів художниці.

1934 року створила цикл гравюр, присвячений жінкам-героїням часів боротьби проти монголо-татарської навали.

Наступного року з'являється цикл ліногравюр "Гуцульщина", який ствердив народність як основну творчу позицію художниці, що заперечувала формалістичні течії в західноукраїнському мистецтві.

1936 року створила серію ліноритів під назвою "Легенда гір і лісів", що є продовженням циклу "Гуцульщина".

У 1938 році разом з матір'ю і сестрою переїжджає з Перемишля до Львова, де працює в музеї етнографії Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка як художник-рисувальник.

Наступного року Кульчицька їде до Москви, де вперше знайомиться з творами провідних російських художників. Бере участь у виставках українських митців, що відбулися у Львові, Києві, Харкові, Москві, Ленінграді.

З 1945 року починає працювати викладачем Українського поліграфічного інституту ім. І. Федорова, професором якого була з 1948 року. Указом Президії Верховної Ради України О. Кульчицькій присвоєно почесне звання заслуженого діяча мистецтв України.

У 1947 році на обласній виставці, організованій у Львові, експонувались цикли гравюр "Господарство і культура радянського Львова", "Веселе, щасливе дитяче життя", ліногравюри "Війна в селі",

"Німецький табір", офорти "Літо в горах", "Прачки" та акватинта "Спокій". О. Л. Кульчицька обирається депутатом Львівської обласної Ради депутатів трудящих.

Указом Президії Верховної Ради України Кульчицька у 1948 році нагороджена орденом "Знак Пошани".

У період 1949-1950 рр. виконує цикли ліногравюр "Краса рідної землі" та "Багатство рідної землі". Художницю обрано членом-кореспондентом Академії архітектури України.

З 1951 року О. Л. Кульчицька – депутат Верховної Ради України.

У залах Львівського державного музею українського мистецтва у 1954 році відбулась персональна виставка, яка продемонструвала широким колам громадськості багатогранність таланту художниці.

1956 року указом Президії Верховної Ради України О. Л. Кульчицькій присвоєно почесне звання народного художника, 1957 року – нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

У 1967 році за великий внесок у розвиток українського мистецтва О. Л. Кульчицька удостоєна звання лауреата Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка.

8 березня 1967 року художниці не стало.

Творчість О. Л. Кульчицької до теперішнього часу не втрачає своєї педагогічної та художньої цінності і при вмілому її використанні може стати важливим джерелом для виховання національно свідомої, високодуховної особистості. Особливо важливим для сучасної української молоді є приклад відданості художниці-педагога українській національній ідеї, віри в майбутнє нашого народу, приклад безкорисливої самовідданої праці, уміння мобілізувати себе для боротьби в ім'я народу навіть у найважчі часи свого життя і підпорядкувати свою творчість інтересам своєї нації.

ВПЛИВ ТА ЗНАЧЕННЯ ВЕРТЕПУ В РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наталія Квасниця.

IV курс, педагогічний факультет.

Науковий керівник - *Лисенко Н. В.*

доктор педагогічних наук, професор.

За умов економічної кризи в Україні, коли натура майже кожного українця тяжіє до матеріальних благ, нехтуючи при цьому духовними джерелами, зневажаючи ті основи, на яких тримається світ – основи Добра, Любові, Взаємопрощення, Взаєморозуміння актуальним є повернення нас українців, до традицій і звичаїв рідного народу, адже кожен звичай, кожна традиція у віруваннях наших предків очищає, возвеличує духовність,

заряджає позитивними енергетичними імпульсами дух і тіло людини. І якщо ми хочемо, щоб Україна мала майбутнє, світле і щасливе, прилучення наших дітей до багатой скарбниці народної мудрості просто необхідне.

Прекрасною традицією нашого народу є вертеп, корені якого сягають сивої давнини. Сучасний дослідник народних звичаїв Олександр Шокало висуває гіпотезу, що ще понад десять тисячоліть тому відбувалися народні священнодійства народження небесного світила Сонця матір'ю Колядою. Крім того, вертеп трактувався, як обрядове відтворення космічного процесу самовідродження Вирію. Таким чином, вже в ті давні часи, наші предки через вертеп звільняли свій дух з під гніту біологічного існування і прилучалися до світової Всеєдності, Абсолюту, Космосу, Бога. Не виключено, що в цих обрядових дійствах активну участь брали діти.

Із запровадженням християнства на українських землях спостерігаємо дещо інше, чисто зовнішнє тлумачення вертепу: мотив народження Сина-Сонця Матір'ю Колядою замінюється народженням Сина Божого Дівою Марією. Про те глибинна ідея звернення до Творчої Сили Космосу, ідея огорнення в цю Силу, залишається незмінною.

Коли саме виник і поширився вертеп як театральне дійство немає точних хронологічних дат. Та вже у XVIII ст. звичай показувати на Різдво вертепну драму був загальновідомий і поширений по всій Україні. В той час, вертепом називали “ящик для ляльок”, який складався з двох поверхів. У першому – розігрувалися євангельські сцени з новонародженим Ісусиком, Марією, трьома царями зі Сходу, Іродом, Смертю, Чортом, а в другому – сцени з народного життя українців. У тому, що діти були залучені до вертепного дійства у нас не виникає сумніву. Згадаймо, хоча б трилогію Б.Лепкого “Мазепа”. В одній з її частин “Мотря” описано вертепне дійство, після якого вітання-віншування проказує маленький хлопчик, який в снігову заметіль приїхав вітати гетьмана разом зі старшими бурсаками.

Вищезгаданий екскурс в історії українського вертепу підводить до висновку, що вертеп для наших предків був не просто театральним дійством; він допомагав побачити, осмислити проблеми їхнього сьогодення та вирішити їх через призму розуміння Добра, Любові.

Опитування вихователів та батьків дітей дошкільних закладів м.Івано-Франківська підтвердило нашу думку про те, що до вертепного дійства слід залучати і дітей. Власне тому, напередодні Нового 2001 року, нами була проведена ціла низка заходів з ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з традиціями святкування Різдва. Діти вивчали колядки, різдвяні віншування, побажання. В той же час, ми надали нове спрямування сюжетно-рольовій грі “Сім'я”, використавши знання дітей про різдвяні звичаї та підготовку української сім'ї до них. Ми не лише показували малюкам настільний вертеп, але й залучали їх до вертепного дійства і переконалися, що вертеп – ефективний засіб виховання

моральних почуттів, а відтак і національної свідомості та гідності. Участь у вертепі та підготовка до нього розвинула в дошкільників творчі дії, артистичні здібності, збагатила мовлення і, що найголовніше, діти, прийшовши до новонародженого Ісусика, прийшли до джерела всього суцього – до Любові.

1. Курочкін О.В. Новорічні свята українців. – К.: Наукова думка, 1978. – 190 с.
2. Левкович І. Українські народні різдвяні звичаї. – Лондон, 1956. – 42 с.
3. Сосенко К. Різдво – Коляда і Щедрий вечір: Культурологічна оповідь. – К.: Укр. письменник, 1994. – 285 с.
4. Шокало О. Вирій народної культури // Рад. школа. – № 12 – 1990.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ПЕТРА БІЛАНЮКА

Оксана Мартиненко,
магістрант, педагогічний факультет.
Науковий керівник – *Ступарик Б. М.*,
доктор педагогічних наук, професор.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що Петро Якович Біланюк (7. VII 1894-1977) народився в селі П'ядики Коломийського району, закінчив народну школу в рідному селі, коломийську гімназію, університет у Львові, Високий український Педагогічний Інститут в Празі, здобув докторський ступінь.

Діяльність П. Біланюка можна умовно розділити на такі напрямки: суспільний, політичний, науковий та педагогічний – був вістуном УСС, інспектором гімназій у Львові, секретарем комітету педагогічної вистави в товаристві “Рідна школа”, членом контрольної комісії УНДО “Відродження”, головою УДК в Санюку, приймав участь в написанні УЗЕ, був членом НТШ, працював професором Гарвардського університету, зробив внесок в галузі педагогіки, історії, географії, зоології, біології.

Педагогічні праці присвячені теорії виховання. На його думку “розумне й доцільно проведене виховання являється великою силою; при його допомозі можна змінити не тільки людину – одиницю, але й цілий нарід” [1, с.33].

Мета виховання за П. Біланюком – “виховати сильнішу й ліпшу людину – громадянина” [2, с.79].

В своїх педагогічних працях виділив такі **завдання виховання**:

- 1) вщиплювати дітям добрі звички;
- 2) виробляти в дітей сильні характери;
- 3) привчати дітей до громадського життя і збірної праці;
- 4) плекати народну свідомість і культуру.

Він наголошував, що “свідома дитина свідомого народу носить в своїй душі любов до рідної мови, до рідної землі, до своїх предків, до своєї церкви, до рідної історії, літератури, мистецтва, до рідних звичаїв і обичаїв, до рідних установ, словом до всього, що надбали й збудували попередні, старші покоління” [1, с.25].

П. Біланюк вніс вклад в розробку таких **принципів виховання:**

1) принцип національної свідомості та патріотизму.

“Бідним є такий нарід, якого молоде покоління не мало що перейняти в спадщину по своїх предках, але навіправду бідним стає тоді, коли молоде покоління не зуміло оборонити культурної спадщини своїх предків, або від неї відчужило” [2, с.242];

2) принцип природовідповідності;

3) принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини.

Розробив періодизацію дошкільного віку (немовлячий вік, раннє дитинство та друге або дошкільне дитинство) та виокремив особливості світогляду людини в період від дитинства до юності (таємничий, наївно-природничий та філософський);

4) принцип систематичності і послідовності виховання.

“Коли ми хочемо, щоб наш виховник виріс батьківщині на славу, то треба ту батьківщину впроваджувати в його душу так, як вона поволи наростає у його душі. Отож уперед учити би про родину, далі про ціле господарство, а там вже про село ..., дім, далі про повіт, а в кінці про цілу батьківщину і цілий світ” [3, с.284];

5) принцип працьовитості найбільше розкритий у статті П. Біланюка “Праця єдина з недоли нас вирве”. П. Біланюк наголошував, що “праця, яка стала звичкою чоловіка, підносить його на вищий рівень культури, надає йому людської гідності і значіння” [4, с.139];

5) принцип самодіяльності, активності та ініціативності.

“Рушійною силою в розвою культури кожного народу завжди була ініціатива”, – вважав П. Біланюк [2, с.241];

7) принцип виховання в колективі та через колектив.

“Тільки тоді, коли усупільнюємо, а рівночас індивідуалізуємо дітей, розвиваємо у тих дітей їх характер і розбуджуємо властивий дитині рід енергії” [2, с.240];

8) принцип спільної роботи школи та батьків.

Отже, завданням школи за П. Біланюком “є виховати сильнішу людину, відповідну до погіршених умовин життя, людину з характером, а це значить людину рівночасно усупільнену і зіндивідуалізовану, людину з ініціативою, самовиховану і самозарадну, людину з розвиненим здоров'ям, людину свідому своїх громадських обов'язків, людину, що зв'язана не поверхнево, а можливо як найглибше зі своєю суспільністю, зі своїм народом, зі світом найвищих вартостей і ідей..., людину, здібну

ставити вище добро загалу над особисту користь, готову поносити жертви навіть тоді, коли ця жертва коштувала її особисто навіть життя” [2, с.245].

1. Біланюк П. Потреби й основні завдання виховання // Р.Ш. – 1936 – Ч. 1. 2.
2. Біланюк П. До чого змагає сучасна школа взагалі і Рідна Школа зокрема // Р.Ш. – 1938. – Ч. 11,13-16.
3. Біланюк П. Значіння виховання // Р.Ш. – 1937. – Ч. 20.
4. Біланюк П. Праця єдина з недоли нас вирве // Р.Ш. – 1936. – Ч. 9.

“ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ СТРУМІНЬ” ПРОЗИ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Галина Нижник.

III курс, педагогічний факультет.

Науковий керівник – Білавич Г.В.,

кандидат педагогічних наук, асистент.

Національна література нерозривно пов'язана з традиціями української культури. У ній зафіксовано ментальність народу, загальнонародні та родинні традиції, звичаї, обряди, пласти народнопісенної та поетичної творчості. Ті барви, які дають невичерпні фольклорні джерела, становлять основу художньої палітри Олеса Гончара – митця слова, одного з найвидатніших письменників нашого часу.

Незважаючи на те, що творчий доробок О.Гончара достатньо вивчений, все ж не висвітлено є тема народознавства та народнопедагогічних поглядів письменника.

Тому давайте подивимося на художні твори митця з точки зору педагогіки. Так, у творі “Бригантина” вражає передовсім звернення автора до пекучої і завжди актуальної теми – виховання дітей, так званих важких підлітків. “Сторожке, крутолобе зайшло, стало перед учителями, прикрившись недоброю, напруженою осмішкою... Зухвальство в ній, удавала веселість, бравада самозахисту. А під усім цим вловлюється прихований біль, насторога, нервові ждання чогось найгіршого” [1, с.5].

Не відомо, як склалася б доля малолітнього правопорушника Порфира, який опинився у спецшколі, коли б не зустрілися на його шляху вчителі, віддані своїй справі – Марися Павлівна та Ганна Остапівна, яка “до підступних, лукавих, безсердечних, до недобрих і добрих – до всіх вона має в душі запас материнського тепла” [1, с.54].

Однією з “педагогічних знахідок” О. Гончара є апелювання до народної педагогіки, досвід якої в ті часи ігнорувався. Так, як свідчить Ганна Остапівна, велике значення у формуванні її педагогічних поглядів, досвіду мала батьківська педагогіка: “Проста була їхня педагогіка, знала я, дочко, за ними принаймні три чесноти, що в народі досить поширені...

Перша, що трудилися обоє весь вік. Друга, що по правді жили... А третя, що вірно між собою любилися. Ото вони й були для мене взірці, моральні наставники” [1, с.202].

Таким чином, автор акцентує свою увагу на таких складових родинного виховання, як трудове та морально-етичне. Окрім цього, у творі знаходимо цікаві думки про методи виховання, а особливо про покарання. Один із героїв, Тритузний розмірковує: “Буває, розводять дискусії, чим краще виховувати: любов’ю чи страхом? А по-моєму і тим і тим... Бо плакатиме наша педагогіка, коли тільки по голівці гладитимемо, так само і тоді, коли тільки ремінь над ним свистить!” [1, с.83]. Таке ж суперечливе ставлення до фізичних покарань висловлюють і народні прислів’я та приказки: “Люби дитя як душу, а тряси як грушу”; “Учи дітей не страшкою, а ласкою” та інші.

Уважний читач знайде у творі “Бригантина” елементи критики радянської системи освіти, яка виховувала “однорідну сіру масу”, а не творчих особистостей. Ось і Порфир тікає від нудних учителів, набридливих повчань і жорстокого ременя матері – туди, де “право-воля”, де є пригоди, цікавий “галайсвіт” і можливість діянням ствердити своє “я”.

О.Гончар поступово розкриває перед нами внутрішній світ героя, який має шире серце, любить природу і все живе. Вустами Порфира автор висловлює свої думки про ще одну актуальну проблему школи – екологічне виховання: “На словах усі за природу, всі такі розумні, а хтось таки ж руку підняв на лелеку, хтось убив?” [1, с.34].

Письменник-гуманіст О.Гончар вирішальну роль у формуванні особистості відводить самовихованню: “Найбільша перемога – це та, яку здобуваєш над самим собою” [1, с.254]. Ось цю просту істину в кінці-кінців і зрозумів Порфир, коли вирішив стати справжньою Людиною.

Цікавими в педагогічному аспекті є й інші твори О.Гончара: “Тронка”, “Собор”, “Берег любові”, “Людина і зброя”, в яких автор порушує актуальні проблеми освіти і виховання: формування національної гідності (“Собор”), ідею природовідповідності у вихованні (“Тронка”) та багато інших.

Таким чином, в творчості О.Гончара звучить “етнопедагогічний струмінь”, що слугує не лише художньо-естетичному пізнанню, формуванню високих ідеалів, національної самосвідомості школярів, а й поглибленню знань учнів з народної педагогіки.

1. Гончар О.Т. Бригантина. – К.: Веселка, 1981. – 271 с.

2. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка: навчальний посібник. – К., 1997. – 232 с.

МУЗИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ВИХОВАННЯ

Уляна Рачук,

III курс, музичний факультет.

Науковий керівник – Кіндратюк Б.Д.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Серед засобів національного виховання поважне місце займає музичне краєзнавство. Невпинний біг часу спонукає до ретельного вивчення українського минулого, зокрема студіювання його співочих традицій як запоруки збереження та розвитку духовних цінностей. Вирішенню цієї проблеми слугує фіксація та узагальнення досвіду тих людей, котрі в складних умовах виконували роль носіїв національних музичних звичаїв. Багато з них нині живуть серед нас, закріплюючи своїми спогадами в нашій свідомості неперехідну цінність народної пісні, збуджуючи наші почуття її виконанням.

Наприклад, нами зафіксовані спогади Василя Гука – комбатанта Української Повстанської Армії (УПА), вістуну. Він пригадує, що всі події пов’язані з тими чи іншими національно-визвольними чинами, завжди знаходили відображення у новостворених піснях. Так, вони розповіли йому у свій час про бої ще в роки Першої світової війни українських січових стрільців на горі Маківці в Карпатах із московським військом чи про Василя Біласа й Дмитра Данилишина – членів ОУН, котрі після викрадення з банку грошей для цієї організації були спіймані та страчені. Пригадує Василь Юрійович і пісню про Августина Волошина, одного з учасників повстання та проголошення в 1939 р. Закарпатської України, котрим живим відрубували голови. У 1942 році в підрозділах УПА виконувалися не тільки авторські пісні Р.Купчинського, Л.Лепкого, а й новоскомпоновані в ту пору.

Коли в червні 1996 р. на Яблуницькому перевалі відбувалося перезахоронення учасників визвольних змагань – то в один із моментів ритуалу прощання з полеглими стала вкрай доречною, просто незамінною пісня “У темнім лісі” (створена в 40–50-х роках ХХ ст.). Її заспівала одна зі старших жінок. Виконання твору мало неабиякий вплив на присутніх.

Про українські пісенні традиції дізнаємося й у Галини Грабець із м. Коломиї – дочки Омеляна Грабця – одного з організаторів УПА – Південь. Вона ще молодою дівчиною була заарештована й заслана в Сибір на 25 років. Колишня ув’язнена пригадує, що нею, як музикантом, зацікавився начальник культурно-виховної частини концентраційного табору. Поставив умову: зумієте за кілька днів організувати концерт, то не підете на лісорозробки в тайгу. “Надумала я, – як згадує Галина Омелянівна, – сформувавши концертну програму з українських пісень. Зробила з них цілу в’язанку. Зібрала чималий хор, створила ансамбль, дуєт – аби було що

показати начальству та своїх підтримати. Концерт пройшов, як кажуть, “на ура”. Акапельний спів вельми припав усім до душі, навіть тим, котрі не знали української мови...”

Чимало корисного щодо організації роботи художніх колективів можна дізнатися зі спогадів Василя Доронюка – доцента кафедри диригування музичного факультету нашого університету, у минулому художнього керівника ансамблю пісні й танцю “Дністрянська хвиля”, фольклорно-етнографічного ансамблю “Розмай” та творця багатьох інших творчих колективів. Так, у 70-х роках минулого століття ансамбль “Дністрова хвиля” брав участь у популярній тоді телепрограмі “Сяйво”. Вона транслювалася на всю Україну. В репертуарі колективу під орудою Василя Дмитровича була виключно українська пісня. Сорокахвилинна телепередача сколихнула серця і душі людей України. На адресу телестудії надійшло багато листів-відгуків. Хоч “компетентні органи” не дали можливості прочитати всю кореспонденцію, але як згадався В.Доронюк із запитань слідчого КДБ, усіх цікавив саме підбір творів, який захопив людей “живою українською піснею”, зокрема тих, що супроводжували запальні народні танці тощо. Якраз виступ ансамблю та схвальні відгуки телеглядачів спричинили серйозний політичний конфлікт, через який В.Доронюк змушений був залишити улюблену роботу, виїхати в 1977 р. до Івано-Франківська.

Через виконання українських пісень, обстоювання їхньої значимості серед студентської молоді тощо спричинила у свій час звільнення з роботи в Івано-Франківському педінституті Р.О.Долчука. Особливо докорялося йому в парткомі за включення до програми твору Д.Січинського “Лічу в неволі” та ін.

Отже, музичне краєзнавство, зокрема спілкування з людьми нашого краю, є запорукою вивчення українських співочих традицій. Це дозволяє краще пізнавати нашу історію та культуру, є підґрунтям формування національної самосвідомості підрастаючих поколінь суверенної України.

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ КОМПАРATIVІСТИКИ НА ПОЧАТКУ 20-х рр. ХХ ст.

Ірина Рижикова,

III курс, педагогічний факультет.

Науковий керівник – Білавич Г.В.

кандидат педагогічних наук, асистент.

Потреба інтеграції України у світовий простір, у світове культурне товариство зумовлює необхідність ретельного вивчення міжнародного досвіду розвитку освіти, співставлення його з вітчизняним досвідом, накреслення шляхів запровадження найкращих педагогічних надбань людства в практику вітчизняного шкільництва. Тому особливо актуально постає проблема дослідження праць “піонерів” вітчизняної компаративістики

початку ХХ століття, які розкриваючи основні тенденції розвитку освіти провідних країн Європи, водночас прагнули створити свою національну школу, що ввібрала б у себе найкращі зразки організації освіти. Спостерігаючи процес еволюції вітчизняної компаративістики помітним стає бурхливий розвиток на поч. ХХ ст., що був спричинений такими факторами: по-перше, на початку ХХ ст. виявилась недооцінка історико-педагогічних знань; по-друге, в умовах новоствореної держави УРСР була нагальна потреба у витворенні своєї, якісно нової системи освіти.

Провідними теоретиками порівняльної педагогіки того часу стали: С.Ф.Русова, Я.Ф.Чепіга, С.А.Ананьїн, О.Ф.Музиченко, Я.А.Мамонтов, А.Готалов-Готліб та інші.

У різнобічній праці визначного українського педагога-просвітителя С.Ф.Русової помітне місце займає висвітлення та аналіз теорії і практики роботи школи за рубежом. Важливістю поставлених завдань слід пояснити появу її статті “Народня початкова школа в Бельгії”, де С.Русова застосувала широке коло порівняльно-педагогічних методів дослідження: описовий (аналізуючи фінансування і управління початковою освітою, різновиди навчальних планів тощо), статистичний, соціологічний, історичний.

Так, у статті “Нова школа” Русова дає порівняльний аналіз статистичних даних про стан грамотності, чисельності учнів у деяких європейських країнах, метою яких є доказ важливості ролі освіти у розвитку нації [1, с. 207].

До основних праць із порівняльної педагогіки С.Русової належать “Республіка молоді в Америці”, “Песталоцці – Фребелівський інститут в Берліні”, “Французькі літні колонії для школярів” та інші. Як відомо, разом з Р.Шерстюком, С.Черкасенком, С.Русова багато праць з компаративістики опублікувала в журналі “Світло”, що став своєрідною трибуною і для інших вітчизняних педагогів, зокрема для Я.Чепіги, де у численних студіях він широко осмислював проблему морального впливу на дитину. Свої погляди вчений аргументує, посилаючись на творчий доробок Ж.-Ж.Руссо (“Страх і кара”).

До плеяди компаративістів початку ХХ ст. слід віднести постать О.Ф.Музиченка. Його творчий набуток “Монізм і школа”, “Звіт про спеціальні заняття педагогікою у закордонному відрядженні” та ін. свідчать про Музиченка як глибокого знавця різних течій західноєвропейської реформаторської педагогіки, прихильника “вільного виховання”.

Активне використання методу порівняльного аналізу зарубіжних і вітчизняних концепцій є характерним для більшості робіт С.А.Ананьїна. Заслуга вченого полягає в тому, що саме він вперше в історії педагогіки створив курс лекцій з історії компаративістики.

Надзвичайно цікава і актуальна праця Я.А.Мамонтова, яка й досі залишається чи не найпоширенішою – “Хрестоматія сучасних педагогічних течій”, де зроблена спроба класифікувати всі педагогічні течії, які були обґрунтовані чи впроваджені до 20-х років ХХ ст. Основним

принципом класифікації течій вчений вважав не теоретичний принцип, а так звану “педагогічну теорію, систему”.

Велику цінність для розвитку сучасної компаративістики представляє “Хрестоматія сучасних педагогічних течій” А.Гергета та А.Готалова-Готліба.

Таким чином, на початку ХХ ст. вітчизняна педагогіка мала значний досвід збору та обробки матеріалів про стан освіти та педагогічної науки за рубежом. Величезний порівняльно-педагогічний потенціал творчої спадщини вітчизняних науковців того часу не був використаний у радянські часи.

1. Русова С. Нова школа // Вибрані твори. – К.: Освіта, 1996. – С. 207-221.

2. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка. – Суми, 1999. – С. 14-15.

ТИПОВІ КОМУНІКАТИВНІ СИТУАЦІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ PRESENT PERFECT TENSE НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сергій Тюпа,

IV курс, факультет романо-германської філології.

Науковий керівник – *Завгородня Т. К.*, доктор педагогічних наук, професор.

Принцип комунікативної спрямованості у вивченні іноземної мови означає побудову моделей процесу реального спілкування. Як засвідчує проведене дослідження, такі моделі є надзвичайно ефективними і цікавими для учнів, але вони, на жаль, рідко вживаються вчителями, оскільки їх розробка вимагає чимало часу. В той же час успішне закріплення будь-якого граматичного чи лексичного матеріалу неможливе без його опрацювання в комунікативних ситуаціях. Тому вчителям і методистам доцільно розробляти типові ситуації для кожної з тем, що вивчаються учнями. Такі моделі повинні відповідати наступним основним вимогам: доступність, простота, гнучкість та реалістичність. Останнє означає, що модель ситуації повинна мати свій аналог в реальному житті.

Як приклад ми пропонуємо комунікативні ситуації для вивчення і закріплення граматичної теми Present Perfect Tense, яка викликає певні труднощі в школярів [1, с.135].

Спочатку необхідно, щоб учні до певної міри оволоділи формальною стороною Present Perfect, тобто знали, як цей час утворюється та запам'ятали хоча б декілька Past Participles найбільш вживаних дієслів. Фактично, з огляду на насичений навчальний план і обмежену кількість годин, комунікативні ситуації можуть бути застосовані вже тільки під час закріплення теми.

Для проведення першої, найлегшої для сприйняття ситуації, необхідно виготовити декілька табличок з англійськими назвами країн, які вже відомі учням, потім розставити їх на вільних партах і запропонувати учням здійснити “подорож”, відвідавши щонайменше три країни. Не зайвим буде порадити їм відразу записати, де вони “побували”. Як показує досвід практики в школі, галас і метушня, які нерідко спостерігаються в даній ситуації, не заважають досягти мети уроку. Для ефективного застосування даної методики для учнів необхідно встановити часове обмеження, скажімо, на 2 хвилини, на “відвідування” трьох “країн”, і за командою вчителя після завершення “подорожі” діти повертаються на свої місця. Потім учні складають діалог за типом:

A: - Where have you been?

B: - I've been to Canada. And where have you been?

A: - I've been to Mexico. Have you been there?

B: - No, I haven't, but I've also been to England.

Діалог складають усі, опитувати можна вибірково.

Для наступної комунікативної ситуації доцільно використати груповий метод роботи, поділивши клас на дві команди. Їм роздаються картки з реченнями, в яких вказується результат або наслідок певної дії. Завдання учнів – здогадатися, що це була за дія. Наприклад, якщо в картці написано “Jane has a new pen”, речення, запропоновані учнями, можуть бути наступні: “Jane has bought a pen” або “Jane has found a pen”. Іншими зразками речень можуть бути: “The door is open”, “My shoes are clean”, “I have a good mark”, “My sister is happy”, “I don't have a pencil” etc. Потім вчитель зачитує вголос приклади на картках, а члени кожної з команд по черзі дають свій варіант речення у Present Perfect Tense. Досвід показує, що участь учнів у даній комунікативній ситуації розвиває їх пізнавальну активність, викликає бажання вчитися, адже для змагання з іншою командою вони повинні застосувати чимало фантазії.

Для третьої комунікативної ситуації найзручнішим є метод “натовпу”. Кожен з учнів отримує картки зі словосполученнями типу “to drive a car”, “to see a filmstar”, “to write a poem”. Кількість словосполучень може змінюватися залежно від наявного часу чи здібностей учня. Потім діти, вільно пересуваючись по класу, повинні задавати один одному питання типу:

“Have you ever driven a car?”

“Have you ever seen a filmstar?”

Отримавши відповіді, вони, на прохання вчителя, повідомляють з використанням Present Perfect Tense про своїх однокласників те, що дізналися з їхніх відповідей. Наприклад, “Petro has never driven a car”.

Система таких комунікативних ситуацій, в яких використовується Present Perfect Tense, дозволяє дітям на належному рівні опанувати цей складний граматичний матеріал. Для цього вчителям необхідно розробити

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ АКОРДЕОНІСТІВ–БАЯНІСТІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.

Марина Булда,

II курс, музичний факультет.

Науковий керівник – *Черепанин М.В.*,
доктор мистецтвознавства, професор.

моделі кожної з типових ситуацій, що є надзвичайно кропіткою працею. Аналогічно ми пропонуємо розробляти моделі комунікативних ситуацій для кожної з тем, які вивчаються в школі і зробити їх основою не тільки закріплення, але й вивчення навчального матеріалу.

1. Rogova. Methods of Teaching English. – М., 1975. – 237р.

Акордеон і баян є одними з найбільш популярних музичних інструментів у багатьох країнах світу. Технічні і виконавські можливості інструментів дозволяють виконувати на них як прості мелодії пісень і танців, так і складні твори класичної музики. Спираючись на досягнення світової педагогіки, школа акордеоністів-баяністів за короткий термін своєї історії зробила великі успіхи в області музичного виконавства. На міжнародних конкурсах акордеоністи і баяністи різних країн завжди демонструють високий клас виконавського мистецтва.

У другій половині ХХ ст. відбулися суттєві зміни в методиці навчання і виховання нового покоління музикантів. Кардинально змінився репертуар, розширилися виражальні і технічні можливості багатотембрових інструментів, підвищився загальний рівень виконавської культури. Зросли і критерії, які стали висуватися до педагогічної і методичної акордеонно-баянної літератури. Провідним напрямком науково-методичних праць став принцип наукової обґрунтованості і зв'язку з практичною діяльністю. Захищено ряд дисертацій з проблем музичної педагогіки, психології, теорії та історії виконавства в області народно-інструментального мистецтва. Це дослідження І.Алексєєва, Ю.Бая, М.Давидова, С.Єркіної, Є.Іванова, В.Зав'ялова, А.Рубана, В.Чабана, Д.Юника та ін. Все це свідчить про те, що значні досягнення музично-художньої практики і педагогіки отримують ґрунтовну науково-теоретичну основу, яка в свою чергу стимулює подальший розвиток музичного виконавства.

Аналіз історії розвитку акордеонно-баянного мистецтва дає підстави зробити наступні висновки:

1. За порівняно короткий період часу акордеон та баян пройшли великий шлях розвитку: від дитячої іграшки, а згодом побутової, виключно звеселяючої гармоніки – до складного механізму сучасної моделі готово-виборного концертного інструменту. На зміну обмеженому діапазону діатонічного звукоряду гармонік, з'явився повний хроматичний і майже повний оркестровий багатотембровий діапазон.

2. Корінним чином змінився репертуар для акордеону і баяну: від популярних народних пісень і танців – до фундаментальних творів класичної і сучасної музики, включаючи складні поліфонічні твори Й.С.Баха.

3. Утвердилася нова форма виконавства – сольні концерти акордеоністів-баяністів з великою і різноманітною програмою різних форм і стилів. Невід'ємною частиною цієї форми стали конкурсні змагання музикантів, які виявляють найталановитіших виконавців, їх школи та перспективні шляхи розвитку акордеонно-баянного мистецтва.

Завдяки універсальності акордеону і баяну, композитори створюють для них різножанровий репертуар, який можна визначити за певними напрямками:

– *народний напрямок* включає обробки народного мелосу, фантазії, парафрази, варіації на теми народних пісень і танців тощо. У цих обробках використовується і творчо розвивається манера і образна будова народного музикування;

– *камерно-академічний напрямок* вливається в загальний потік сучасної камерно-інструментальної музики. Вирішення художніх завдань цього напрямку на рівні, досягнутому “класичними” інструментами, здійснюється за допомогою технічно-виконавських засобів готово-виборного акордеону і баяну.

– *естрадний напрямок* (легка та джазова музика).

Відзначимо, що до нашого часу на професійному рівні створено багато яскравих, талановитих творів у всіх вищезгаданих жанрових напрямках. Поряд з літературою для сольного виконавства, композитори пишуть музику і для ансамблів (дуети, тріо, квартети, оркестри тощо).

Високий рівень постановки всієї системи музичної освіти в Україні та за її межами, покращення методів викладання, підвищення якості науково-методичної літератури, навчального та концертного репертуару, зростання виконавської майстерності, розширення сольної і ансамблевої концертної діяльності – все це стало запорукою успішних виступів акордеоністів і баяністів на міжнародних фестивалях і конкурсах. Їх проведення в значній мірі сприяє підвищенню професійної майстерності виконавців і популяризації класичної, народної та оригінальної музичної творчості. Імена концертуючих музикантів – Ю.Казакова, В.Бесфамільнова, В.Галкіна, А.Біляєва, Е.Мітченка, Ю.Вострелова, В.Петрова, В.Голубничого, О.Шарова, Ф.Ліпса, В.Семенова, Ю.Дранги, В.Ковтуна широко відомі на Батьківщині та в багатьох країнах світу.

Разом з тим, великі досягнення акордеонно-баянного мистецтва ще не вичерпали свої потенційні (конструкторські, технічно-виконавські, художньо-музичні) можливості. Його поступальний рух на шляху сучасного прогресу продовжується.

Розглянуті нами питання не вичерпуються представленим дослідженням. Програмою наступних завдань буде розширення піднятих у роботі проблем та продовження наукових пошуків за визначеними тематикою напрямками. З цією метою планується зосередити основну увагу на поглибленому вивченні науково-методичної літератури

(включаючи дисертаційні дослідження), провести аналіз музичних записів, здійснювати пошуки конкретної інформації шляхом вивчення досвіду роботи провідних акордеонно-баянних шкіл, окремих професійних музикантів-виконавців, а також через комп'ютерну мережу “Інтернет”.

ТЕОРЕТИЧНА СПАДЩИНА ДЕНИСА-ЛЕВА ІВАНЦЕВА

*Ольга Головачанська,
IV курс, художній факультет.
Науковий керівник – Лукань В.Г.,
старший викладач.*

Денис-Лев Іванцев – широко відомий івано-франківський мистець, який талановито проявив себе у графіці, станковому і монументальному малярстві. Та мало кому відомо, що він ще і досвідчений педагог, громадський діяч та неабиякий теоретик. Практично недослідженою сторінкою творчості Дениса Іванцева залишається його теоретична спадщина. Її основними джерелами є надруковані в 1990-х роках праці: “Статизм”, “Шляхи сучасного образотворчого мистецтва”, “Між вічністю і часом, або як розв'язати проблему квадратури кола”, а також деякі автобіографічні спогади мистця та окремі матеріали переписки з головою Асоціації Незалежних Українських Мистців (АНУМ) у Львові Павлом Ковжуном, датовані 1937 роком [1, с.6].

Зацікавлення проблематикою українського мистецтва з'явилася у Д.Іванцева ще у період навчання в Краківській Академії мистецтв (1930-1935pp.). Саме в цей час, там склалася сприятлива атмосфера літературно-мистецької критики, щораз відкривалися нові часописи, художні об'єднання, засоби масової інформації жваво реагували на художні виставки і появу нових творчих особистостей. Українська теоретична думка того часу переслідувала дві головні мети: по-перше, осмислення коренів національного мистецтва, синтезу традиції з сучасними вимогами; по-друге, підтримка талановитої молоді, яка перебувала в авангарді пошуків нового стилю – рівновартісного по відношенню до загалу європейської культури і національного за своєю ідеологією.

Серед перших теоретичних праць Дениса Іванцева був “Статизм (за автономність образотворчого мистецтва)” (1936р., доп. 1970-1990-х рр.). Головна ідея – відстоювання права сучасного малярства на самобутність і “творення нових форм для життя” [2, с.4]. На думку Д.Іванцева в мистецтві ХХ століття, “в картині абстрактного характеру можна замкнути цілі епохи, усі життєво-творчі процеси, цілий необмежений космос” [2, с.4].

*Надія Гошва,
VI курс, музичний факультет.
Науковий керівник – Долчук Р.,
Заслужений працівник
культури України, доцент.*

Статична у своїй сутності картина, після досягнення самодостатності свого художнього виразу, може на рівних існувати з іншими видами мистецтва та архітектурою – такий висновок робить художник.

Наприкінці 1930-х рр. Денис-Лев Іванцев підготував для часопису “Мистецтво” дві статті: “Шляхи сучасного образотворчого мистецтва” і “Мистецтво в житті нації”, які в силу обставин не були надруковані, але дістали схвальні оцінки в листі П.Ковжуна 1937 року: “Статті стоять на високому поземі, гарно написані – живо і темпераментно. Так, що відчуваю придбання нової сили, нового товариша, який знає, що робить і для чого, що має не лише ґрунт, а й будову свого певного світогляду” [3]. Так у “Шляхах сучасного образотворчого мистецтва” аналізується роль і місце мистецтва в людському житті, яке творить “нову реальність” і є “витвором людських духовних потреб”, піднімається актуальне питання відповідності реалізму до вражень від природи [4, с.3]. Автор підкреслює, що неможливо перенести трьохвимірність реального простору у двовимірну площину картини інакше, ніж через абстракціонізм. “Новітнє мистецтво – пише Д.-Л. Іванцев – це мистецтво розуму і почувань. Воно не має реальної дійсності. В своїй абстракції воно є реальним” [4, с.3].

Приваблювала художника також спадщина давньоукраїнського і візантійського мистецтва, що знайшла свій відбиток у статті “Неовізантинізм” (1938-1938рр., доп. 1988р.) [3]. В ній Д.Іванцев давні традиції пов’язує з нагальними потребами їх використання в сучасному українському образотворчому мистецтві.

У творчості Д.-Л.Іванцева як теоретика, критика є чимало інших досліджень. Відомі в цьому плані – посв’ята Б.Лепкому під назвою “Український Демосфен. Спогади про Б. Лепкого”, праця про визначного скульптора, товариша по навчанню Г. Крука тощо [5, с.6]. Мистець писав також багато відгуків на виставки і творчість відомих майстрів: О.Новаківського, М.Сельської, М.Біласа, Г.Захарасевич.

Теоретичні розміркування Дениса Лук’яновича не залишилися тільки на папері. Він постійно впроваджував їх у життя. Про це свідчать навіть назви його художніх творів: “Кристалізація думки”, “Людина-машина”, “Квадратура кола” та інші.

Теоретична спадщина Дениса-Лева Іванцева – цікава і неординарна. Його думки та ідеї зберігають свою цінність і тепер, втілюються у практиці сучасних майстрів нашої образотворчості.

1. Іванцев Д. Молися і працюй! // Перевал. – 1993. – № 1.
2. Іванцев Д. Статизм. // Новий Час. – 1994. – 30 липня. – № 26.
3. Архів Д.-Л. Іванцева, рукописні твори.
4. Іванцев Д. Шляхи сучасного образотворчого мистецтва. // Комсомольський прапор. – 1987. – 22 вересня.
5. Іванцев Д. Обдарований Богом творець прекрасного. // Нова Зоря. – 1992. – 7 листопада: Повернення. // Вперед. – 1991. – 9 листопада.

Це був талант яскравий і щедрий. За своє коротке життя композитор написав багато творів у різних жанрах. Твори М.Коляди засвідчують високу ідейну спрямованість і новаторську сміливість самобутнього художника.

Народився 4 квітня 1907 року в Москві, дитинство провів у селі Березівка під Ромнами. Разом товаришами під час громадянської війни брав участь у відновленні господарства, в роботі місцевого клубу.

В Березівці він вперше відкрив для себе красу української природи, глибину народної пісні. Хлопець співав у шкільному хорі, імпровізував на фортепіано. Першим вчителем майбутнього композитора міг бути керівник хору, у якому М.Коляда співав, як зазначалося вище.

Восени 1923 р. приїхав на вступні іспити до Харківського музично-драматичного інституту і був прийнятий у клас професора С.Богатирьова. Музична обдарованість, фантастичні успіхи викликали особливий інтерес до молодого композитора.

Вже перші учнівські роботи М.Коляди виходили за рамки академічних вимог. В них відчувалася самобутність музичної думки, наполегливий творчий пошук, виразно намічалися оригінальні стильові прийоми і художні уподобання початківця. Його мистецькі принципи визначали потяг до української пісенності, до багатой палітри яскравих ладових звучань, до масштабності й оркестральності.

Ранні композиції М.Коляди написані для фортепіано. Цей інструмент найбільше відповідав схильності митця до оркестрового мислення, про що свідчить фактура його творів з широким розміщенням голосів у різних регістрах і виділенням характерних тембрів. Часто в епізодах його творів фактура наближена до фактури композиторів-імпресіоністів. Гра світло тіней, створення просторовості звучання – ці елементи музичного мислення присутні у обробках українських народних пісень, написаних у значно пізніший час.

З фортепіанних п’єс до нас дійшло декілька: фугети та фуги на українські теми – поетична “Веснянка”, та тричастинна п’єса “Благослови, мати” на тему народної пісні.

Ще одна народна пісня – “Стоїть лобода вище города” – покладена в основу варіацій для фортепіано в чотири руки. Фольклорна мелодія постає у колоритній народній гармонізації з типовими для М.Коляди мінливою ладовістю, багатотонарною поліфонічною фактурою.

Ще за життя композитора був надрукований Прелюд для фортепіано сповнений ладогармонічних барв (у рукописі цей твір має назву “Колискова”).

Серед фортепіанних творів окреме місце посідає Етюд Ре-бемоль мажор. Все у ньому сміливе й нове : незвичний аскетизм фактури, чітка схема паралельного руху двох ліній, незвична жорсткість звучання, зумовлена безперервним політональним рухом. Його сміливо можна назвати попередником Б.Лятошинського, у поглядах, щодо засобів музичної виразності.

З ранніх творів привертає увагу зумовлена безперервним політональним рухом п'єса “Задзвеніли стодоли” для віолончелі та фортепіано. Вона задумана як фантазія на українські народні тем. Зважаючи на зміст використаних пісень, п'єсу можна назвати першим твором на соціальну тематику.

Наприкінці 20-х років продовжує наполегливо працювати в галузі інструментальної музики. Завершує фортепіанний квінтет, що за жанром нагадує яскраву картину з народного побуту. У першому розділі прослідковуються елементи звукообразності. У квінтеті вперше проявився тонкий, заглиблений ліризм Коляди. В середньому епізоді він використовує власну поетичну тему, пройняту щімким сумом, неначе спогад про світлий образ, що зник назавжди. Етнографічних рис тема не має, а її краса й виразність – у хроматичній пластичності й різноманітних ладових відтінках.

У 1928 році. М.Коляда завершив Сонату для скрипки і фортепіано – дипломну роботу, яка стала першим вагомим підсумком його досягнень за роки навчання і розкрила нові грані музичного мислення композитора. Соната засвідчує професійну зрілість і повну свободу музичного вислову.

Оскільки М.Коляда надавав перевагу інструментальній музиці, камерно-вокальних творів у нього дуже мало, а саме – три романси: “Люблю я дымные фонтаны”, “Парує день” (лірико-епічного ладу), та “Весняний день” (імпріоністична замальовка з єдиною тональністю та репризним повтором). Оригінальне трактування сольної партії романсу “Весняний день”, своєрідне поєднання імпровізаційності і архітектонічної логіки, фактурна свобода – все це засвідчує наполегливі пошуки романсової форми.

Після навчання М.Коляда працює у театрі. В цей період пише твори пісні й хори, що відображають героїку громадянської війни.

В останні роки життя композитор здійснив новаторські обробки ряду українських пісень, які самобутньо розвивають лінію варіаційного розвитку, надзвичайно симфонізму, започаткованого Л.Ревуцьким.

Творчість М.Коляди в основі суто народна. Він вивчав народні першоджерела, переосмислював їх. Все це і зумовило те, що М.Коляда відкрив в українській музиці виразальні засоби: барвисті кварто-квінтові співзвуччя, гармонічні комплекси, в яких ніби у спектрі, вимальовуються усі звуки ладу,

канонічні сплетіння, багатоярусні нашарування ліній-пластів – все це переконливо засвідчує гармонічне і поліфонічне мислення композитора.

М.Коляда сприяв формуванню нових традицій, значно розширив рамки традиційного музичного мислення.

ХУДОЖНИК І ПРЕДМЕТНА ТВОРЧІСТЬ

Тетяна Мула,

І курс, художній факультет.

Науковий керівник – Шумєга С.С., професор.

В історії мистецтв і особливо в сучасній художній практиці предметна творчість займає найбільш важливе місце. Все наше предметне оточення, починаючи з уталітарних предметів і закінчуючи містом, в цілому, являється основою не тільки матеріальної, а й художньої культури кожної епохи.

У ХХ ст. під впливом науково-технічного прогресу і соціальних змін в суспільстві у предметній творчості посилюється проектний прогнозуючий початок, передбачення майбутнього в конкретних предметних художніх образах. Виникла нова професія, отримавши назву дизайн.

Історія предметної творчості показує, що в ній значно більший вплив зовнішніх об'єктивних обставин ніж в зображеному мистецтві, де особливість художника завжди проявляється яскравіше і де глядачам важливіше дивитися на світ саме його очима, відчувати його чуття і переживання. Звичайно, і в історії мистецтв можна знайти приклади звертання відомих художників до придметної творчості. Але звичайно це залишалося маловідомим. Так Альбрехт Дюрер, який прославився картинами і гравюрами, Рафаель розробляв орнаменти для шпалер, Мікеланджело займався інженерними проблемами і тільки Леонардо да Вінчі цікавився здатністю створювати щось нове. Художник епохи барокко Агостино Рамелі випустив у ХІVст. великий альбом “Різнманітні і художні машини” [1, с.27]. Голандський пейзажист ХVІІст. Ян ван дер Гейден спроектував систему вуличного освітлення, стаціонарними світильниками на високих стовпах. Уільям Моріс, англійський поет, художник графік, у лекціях з мистецтва у 1870-х р. твердив, що ручна творчість є головним видом мистецтва. Інколи живописець мав нахил до предметної творчості, наприклад, Поль Гюген у 1892 р. писав Данієлю де Монфреду: “Я мабуть був вроджений займатися прикладним мистецтвом, але так і до нього не дійшов! Робив би я зараз вітражі для церков – там краще проявилися би мої здібності ніж власне в живопису” [1, с.29].

Вікторія Мухіна,
У курс, музичний факультет.
Науковий керівник – *Таран І.М.,*
кандидат педагогічних наук, доцент.

Відбувалося зближення образотворчого мистецтва і предметної творчості у художників “модерну” – він виник, як новий стиль в Росії, в Австрії – “сецесіон”, в Франції – “ар нуво”, в Німеччині – “югенстіль”. Багатостильність породила холодну еkleктику, а релятивізм методу – байдужість до змісту. На їхнє місце повинен був прийти “новий стиль”.

Мистецьке створена система перетворилась в чітко прочитуваний єдиний стиль. Химерно запутаний натурально-природній орнамент став вилучатися із художніх композицій. Австрійський архітектор А.Лоос виступив з різкою критикою орнаменту, бачачи в ньому лише аналогію татуювання [1, с.38]. На місце модерну прийшли чітко геометризовані форми.

На рубежі ХХ ст. багато художників стали шукати сховані дизайнерські основи вже не в еволюційних формах минулого, а в народжені новітнього часу.

Умовами для швидкого розповсюдження ідей раціоналізму і пов’язаної з ним естетики були помітні успіхи в теорії техніки і віра в проектний розум, як в силу. Правда, тут дизайн непомітно поступався своїм місцем оформлювальному мистецтву і його різновиду – експозиції, оскільки за допомогою позиційних засобів можна помістити будь-яку предметну форму в зону емоційно-підвищеного, естетичного за своєю природою прийняття і створити таким чином унікальні предметно-просторові композиції.

Дизайн – це творча діяльність метою якої є формування гармонійного предметного середовища, що найбільш повно задовільняє матеріальні і духовні потреби людини.

Отже, дизайн за своєю природою є універсальний: з однієї сторони – як мистецтво, з другої – як технічний витвір.

1. В.Р. Аронов. Художник і предметна творчість. – М., 1987. – С.230.
2. Мистецька школа в системі національної освіти України. Навчально-методичний посібник. – Л., 1999. – С.206.
3. Матеріали звітної-наукової студентської конференції за 1998р. – Івано-Франківськ, 1999. – С.191.
4. О.І. Нестеренко. Коротка енциклопедія дизайну – М., 1994. – С.331.

Д.Задор – видатний закарпатський композитор, талановитий піаніст, педагог, хоровий диригент, науковець–теоретик, невтомний збирач народного фольклору, основоположник закарпатської музичної школи. Як композитор, він став виразником своєрідності закарпатських національних музичних традицій у поєднанні з професіоналізмом європейської школи. Використання стилістики національного мелосу в оригінальних творах становить одну з найсуттєвіших рис композиторського стилю Д.Задора.

Фортепіанна творчість Д.Задора є невід’ємною частиною його багатогранної спадщини і яскравим прикладом глибокого проникнення композитора у сферу національних традицій Закарпатського регіону. Серед творчого доробку митця відомі такі фортепіанні твори: “Закарпатська сюїта” для фортепіано з оркестром (1949), “Етюд” с–moll (1952), “Соната” h–moll (1960) та “Концерт для фортепіано з оркестром” (1966). Є деякі відомості про ще два фортепіанні твори Д.Задора. Припущення щодо існування одного з них під назвою “Парафрази на теми з опери С.Гулака-Артемівського “Запорожець за Дунаєм” (1960) висловлює дослідник творчості композитора Я.Рак [1]. Згадку про інший твір – “Закарпатську рандодію” знаходимо у “Заметках о музыкальной жизни Закарпатья” В.Гошовського [2], але більше ніяких відомостей про ці твори автором не знайдено.

З двох видів перетворення національних традицій в професійній музичній творчості (підсвідомого, тобто стихійного, і свідомого – цілеспрямованого) фортепіанну спадщину композитора характеризують обидва: композитор підсвідомо вбирає інтонації національної музики у власну лексику і свідомо використовує цитати чи імітування зразків народної творчості.

В творах спостерігається розчинення фольклорного “тексту” в авторському “контексті” [3], що є ознакою опосередкованого типу взаємозв’язків елементів у системі “композитор–фольклор”. Цей вид взаємодії при свідомому типі звертання до національних традицій є основою національного стилеутворення Д.Задора. Два види взаємодії конкретизуються в стилі Д.Задора в таких формах, як цитування, стилізація і використання “зовнішніх ознак” національних традицій у вигляді характерних ритмоінтонацій та зворотів без опори на конкретні жанри народної музики.

Провідним принципом Д.Задора у зверненні до національних традицій є гносеологічний, тобто пізнавальний принцип, характерний для творчості

композиторів, які прагнуть побачити життя народу його очима, зрозуміти дійсність, як її розуміє народ. Цей процес спрямований на ретельне вивчення національних музичних традицій і їх "натуральне" втілення в професійній музиці, що зумовлює широке використання фольклорно-цитатних конструкцій, що стає важливим інтонаційно образним засобом вираження національної своєрідності стилю Д.Задора в цілому і в фортепіанній творчості зокрема.

1. Рак Я. Творчий портрет Дезидерія Євгеновича Задора: монографічний нарис. – Ужгород: Закарпаття, 1997. – С.10.
2. Гоповський В. Заметки о музыкальной жизни Закарпатья // Украинская советская музыка. Статьи. – К.: Сов. композитор, 1960. – С.170.
3. Ніколаєва Л. Народні джерела в професійній творчості. // Музика. – 1981 – № 5. – С. 2-4.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО БАЯННО-АКОРДЕОННОГО МИСТЕЦТВА

Лілія Остропольська.
V курс, музичний факультет.
Науковий керівник - *Дутчак В.Г.*,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Сучасне українське академічне баянно-акордеонне мистецтво є важливою складовою частиною музичної культури України, займає провідні позиції серед багатьох країн світу в створенні теорії формування виконавської майстерності, що засвідчують успішні виступи на світових сценах визначних солістів та ансамблів. Як й інші види мистецтва, воно постійно відчуває вплив новітніх тенденцій української музики, паралельно розвиваючи традиційно властиву йому фольклорну самобутність.

Баянно-акордеонне виконавство останніх десятиріч відіграє активну соціокультурну роль, що відобразилося у високій адаптивності інструментів, що його репрезентують, – як традиційно вважалося "народних" інструментів, до класично-академічного інструменталізму. Переконливим свідченням цього стала композиторська творчість, а саме сучасні твори В.Власова, К.Цепколенко, О.Наконечного, О.Грінберга, В.Підгорного, О.Скрипника, М.Чемберджи, В.Стеценка, А.Загайкевич, Л.Самодасєвої, О.Щетинського, Ю.Алжнева та ін. [1]. Їх нетрадиційний підхід до створення оригінального ансамблевого і сольного репертуару яскраво проявився у поєднанні сучасного багатотембрового готово-виборного баяна-акордеона з класичними інструментами: струнно-смічковими, фортепіано, органом, гітарою, флейтою; у використанні нової образно-виразової тематики, порівняно складніших формотворчих принципів, модерних ладо-гармонічних засобів.

Актуальність поширення серед баяністів-акордеоністів творів естрадно-джазової сфери, як реакція на умови культурного контексту 70-90-х рр., зокрема у плані пошуків форм полегшеного сприймання композиторської творчості і задоволення широких музично-естетичних смаків; водночас, як засіб популяризації концертного баяна (акордеона). Джерельну базу мелодики творів авангардного та джазового спрямувань складають надбання сучасної композиторської техніки та проникнення в стильові особливості кожного жанру зокрема. Аналіз сучасних джазових композицій для баяна-акордеона (зокрема, В. Власова) дозволяє визначити їх певні стильові закономірності, а саме використання широкого спектру засобів музичної виразності; збагачення структури творів та ладо-інтонаційного строю різноманітними виконавськими прийомами (зокрема такими, як удари рук по решітці, по клавіатурі; глісандо правою рукою по клавішах без руху міха – "косяшки"; потрійний рикошет; швидкозга-саючий кластер; удар пальцем по перемикачу регістру; нетемпероване глісандо; удари ніг по підлозі тощо); відтворення характеру і специфіки образів завдяки імпровізаційному характеру виконання.

Вагоме місце та важливе значення у розширенні, популяризації та ускладненні репертуарної політики для баяна-акордеона займає оригінальна виконавська майстерність солістів цього виду мистецтва, їх високопрофесійні виступи на вітчизняних та міжнародних конкурсах, фестивалях, у концертних турне в країнах близького та дальнього зарубіжжя (П.Фенюк, А.Сташевський, В.Мурза, В.Заєць, С.Грінченко, С.Черказова, Л.Богославець, В. Пацюрківський та ін.).

Майбутні перспективи українського баянно-акордеонного мистецтва бачаться у його наступному розвитку і остаточному закріпленні у професійному академічному виконавстві камерного типу, зацікавленні молодих композиторів України цими інструментами, і відповідно створенні нового оригінального репертуару, який би окреслив та утвердив сталі позиції щодо сприйняття сучасного баяна і акордеона на рівні із фортепіано, скрипкою, духовими та іншими класичними інструментами, поява яскравих виконавців у концертних сольних та ансамблевих жанрах.

1. Твори композиторів і музикознавчі праці, написані між X і XI з'їздами Спільки Композиторів України. 1994-1999. – Київ: Центр музичної інформації Спільки Композиторів України. – 1999.

ГАЛИЧ У ТВОРЧОСТІ М.П.ФІГОЛЯ

Юлія Совтус,
IV курс, художній факультет.
Науковий керівник – *Лукаш В.Г.*,
старший викладач.

Галицька земля втратила одного зі славетних своїх синів – Михайла Павловича Фіголя, який широко любив свій край, свою землю і до останньої миті життя віддавав їй талант художника, мистецтвознавця, дослідника стародавнього Галича.

Нелегким і непростим був життєвий шлях видатного митця. Служба в армії на Далекому Сході, захоплення мистецтвом, наполеглива праця над собою привели його в стіни Ленінградської академії мистецтв. Далі – навчання в аспірантурі, захист дисертації і викладацька робота в педагогічному інституті на Прикарпатті

Багато сил та енергії віддав М.П.Фіголь підготовці молодих здібних художників – щороку їздив зі студентами на пленери в Карпати.

Він стає членом Спілки художників України, здобуває титул професора, захищає докторську дисертацію на тему «Мистецтво Галича ХІІ – ХІV ст.», а в останні дні свого життя стає лауреатом премії ім. В.Стефаніка за фундаментальну працю, якій він присвятив понад 20 років свого життя – «Мистецтво стародавнього Галича» (1997).

Ця книга народжувалася довго і важко. Автор працював над нею понад п'ятнадцять років, більш як п'ять років вона пролежала у різних видавництвах, аж поки не потрапила в 1994 році в «Мистецтво».

Зібравши воедино всі види джерел, які просвітлюють історію Галича, митець ілюструє її через призму пам'яток давньогалицького мистецтва.

Книга поділена на традиційні розділи, багато ілюстрована, забезпечена науковим апаратом, посиланнями.

Монографічне дослідження Михайла Павловича Фіголя – етапна робота в нашій мистецтвознавчій науці – робота, яка стане настільною книгою кожного дослідника нашого давнього мистецтва, кожного митця, кожного громадянина, який цікавиться нашим драматичним і водночас героїчним минулим. Вона стане стимулом для подальших пошуків у ділянці давнього мистецтва України.

Завдяки науковому пошуку вченого історико-культурна скарбниця України нарешті повернула собі один з найяскравіших феноменів вітчизняної культури – мистецтво столиці Галицько-Волинської держави ХІІ – ХІІІ ст. – княжого Галича.

Маючи вже за сімдесят, невгамовний Михайло Фіголь захистив у 1998 р. докторську дисертацію на тему «Мистецтво Галича ХІІ – ХІV ст.» (Історія, типологія, особливості), в якій узагальнив свої багаторічні дослідження культури Галицької землі.

Одним із завдань дослідження є вивчення основних тенденцій розвитку всього українського мистецтва.

Хронологічні рамки дослідження сягають ІХ-Х ст., але найбільша увага присвячується аналізу мистецьких пам'яток ХІІ-ХІV ст., їх технології та локалізації.

Мистецтво стародавнього Галича є важливим фактором виховання в сучасних умовах високих естетичних смаків, поваги і любові до історії культури свого народу. Воно вперше розглядається в такій великій сукупності пам'яток, вперше обґрунтовується поняття своєрідної локальної мистецької школи, що визначила культуру всіх галицько-волинських земель та вплинула на культуру сусідніх народів.

М.П.Фіголь не тільки дослідник, науковець, але й художник. Серед численних історичних полотен слід назвати такі, як «Храм святого Пантелеймона» (1970), «Галич 1221 р. Данило Галицький і новгородський князь Мстислав Удалий» (1977), «Галич ХІІІ ст. Тривога» (1982), «Галицька трагедія. (Настася)» (1987), «Крилоське успіння» (1987), «Галицька трійця» (1986-1988), «Ярославна. Прощання в Галичі. Похід Ігоря. Плач Ярославни» (1995-1996), «Посли візантійського імператора Мануїла ІІ в Галичі. 1156 р.» (1997-1998).

Паралельно з живописом Михайло Павлович Фіголь працював й у галузі графіки. У своїх графічних аркушах митець розробляє теми, пов'язані з історичним минулим галицької землі. До них належить серія «Володарі Галицько-Волинського князівства», створена в 1986-1987 рр. Вона містить сімнадцять портретів князів.

Його рідне село Крилос має вічно пам'ятати Михайла Павловича ще й за те, що він врятував в Успенській церкві іконостас роботи прославленого майстра живопису Антона Монастирського.

Люди, які пройшли по житті непомітно, повертаються лише для небагатьох. Михайло Фіголь – для всіх. Щаслива доля у митця – воскреснути для нового життя через свої творіння.

1. Гордиця Є. Оспівав на картинах древній Галич. (Заслуженому художнику України М.Фіголю – 70) // Рідна земля. – 1997. – 7 лист. – С.4.
2. Коваль І. Останній шедевр Михайла Фіголя // Дністрова хвиля. – 1999. – 25 черв. – С.6.
3. Фіголь М. Мистецтво Галича ХІІ-ХІV ст. (Історія. Типологія. Художні особливості) (7.00.05 – Образотворче мистецтво) // Бюллетень ВАТ України. – 1998. – №2. – С.78.
4. Фіголь М. Мистецтво стародавнього Галича. – К.: Мистецтво, 1997. – 223с.

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ У ПЕРІОД 1919-1939 рр. НА ЗАКАРПАТТІ

Станіслава Стек,
У курс, музичний факультет.
Науковий керівник – *Полякова І О.*,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Початок ХХ століття ввійшов в історію України загальним відродженням і піднесенням національної духовності. Демократичні процеси в суспільстві сприяли надзвичайній активізації всіх сфер культурного життя, в тому числі художньої культури.

Початок національного оновлення на Закарпатті ознаменувався включенням краю до складу Чехословаччини у 1919 році. Чехословацький період історії Карпатської України став періодом культурного становлення українського етносу [1].

Духовний ренесанс українців Закарпаття ознаменувався появою різноманітних товариств культурно-освітнього спрямування. Їх роль та вклад у розвиток культурного життя краю не є рівноцінними, але всі вони є складовими загального культурно-просвітнього руху, який був покликаний згуртувати національну культуру та формувати самосвідомість нації [2].

Більшість товариств спеціалізувалися у вузькому напрямку діяльності. Таким, наприклад, було товариство “Школьна допомога”. Йому належить заслуга підняття видавничої справи на Закарпатті, матеріальна підтримка малозабезпеченої шкільної молоді, організація та утримання шкіл-інтернатів для дітей з незаможних сімей.

Пропагандою хорового мистецтва обмежувалась діяльність музичного товариства “Боян”. Заслугою його є і започаткування любительського театру на Закарпатті.

Грохи ширші сфери діяльності були у товариств “Відродження” та “Об’єднання руської молоді”. Це були студентські спілки, які займалися організацією лекцій та концертів культурно-освітнього характеру.

Та найбільш провідними осередками культурно-просвітницького руху на Закарпатті в першій третині ХХ століття були товариства ім. О.Духновича та товариство “Просвіта”. Саме їм належить неординарна роль у становленні культурного та мисецького життя Карпатської Русі-України [3]. Великий вклад цих товариств в розвиток освіти. Ними була створена мережа читалень на всій території Закарпаття, які стали осередками освіти і культури серед простого люду.

Музичні комісії товариства ім.Духновича та “Просвіти” займалися активною пропагандою музичного мистецтва. В результаті було створено сотні хороших колективів та оркестрів аматорського і професійного рівня.

Активізація театрального життя краю також є в послужному списку цих товариств. Визначною подією стала організація першого професійного театру на Закарпатті – “Руського театру товариства “Просвіта”.

Важливою сферою діяльності товариств була етнографічна розвідка. “Просвіта” та товариств ім.Духновича неодноразово організовували експедиції по збору фольклору та фінансували публікації етнографічних досліджень.

Отже, підсумовуючи викладений матеріал, слід зазначити, що діяльність культурно-освітніх товариств Закарпаття 20-30-х років цікавою і різноманітною. Багатогранність їх роботи пояснює величезний вплив на всі сфери культурного і мистецького життя краю. А неймовірна популярність свідчить про головне: вони знайшли шлях до народної душі, зуміли розбудити та згуртувати кращі творчі сили української нації.

1. Культурне життя в Україні: Західні Землі. Т.1: (1939-1953). – К.: Наук. думка, 1995. – С.5-7.
2. Четиць С. Народопроектительская работа на Подкарпатской Руси // Подкарпатская Русь за годы 1919-1936. – Ужгород, 1936. – С.113-121.
3. Балага Ю. Культурно-освітні товариства: До історії Закарпаття // Закарпатська правда. – 1991. – 21, 22 лютого.

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ТА МЕЦЕНАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА А. ШЕПТИЦЬКОГО

Василь Філяк,
магістрант, музичний факультет.
Науковий керівник – *Дутчак В Г.*,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Розвиток культури Галичини ХІХ–ХХ ст. неможливо розглядати без врахування діяльності греко-католицької церкви, що завжди була не лише у епіцентрі історії і політики краю, але служила могутнім каталізатором багатьох мистецьких процесів (у музиці, малярстві, театрі, освіті тощо). Священічі родини відіграли помітну роль як на початку становлення музичного мистецтва Галичини, так і впродовж всього його розвитку. На особливу увагу у цьому аспекті заслуговує постать Митрополита греко-католицької церкви, “українського Мойсея” за влучним виразом Івана Франка, – Андрея Шептицького (1865-1944).

А. Шептицький – це не тільки духовний “батько” більшості християн Галичини, найвідоміший подвижник церковної єдності, але і вихователь-просвітитель, меценат, опікун мистецьких процесів як Галичини, так і України загалом. Його церковна і культурно-громадська діяльність була

спрямована на розвиток духовності українського народу, збереження традицій національного мистецтва, культури, мови і освіти.

Концепцію діяльності Митрополита в сфері мистецтва, освіти і науки можна визначити як таку, що, з одного боку плекала збереження національних традицій у малярстві, музиці, літературі, а з другого, формувала ґрунт для повноцінного входження української культури до світового, зокрема європейського контексту, сприяла розвитку передових новаторських тенденцій і напрямів.

Серед основних сфер культурно-просвітницької діяльності Митрополита А.Шептицького слід назвати наступні:

1. образотворче мистецтво, зокрема збір малярських творів, що втілювався у створення Українського Національного музею в 1906 р. (біля 15 тисяч одиниць); допомога в навчанні талановитій мистецькій молоді (стипендії М.Бойчуку, Ю.Макаревичу, М.Сосенку, Я.Струхманчуку та ін.), меценатська допомога О.Новаківському (створення його особистого музею); видання малярських збірок; організація виставок [1];

2. музика, зокрема збір музичних рукописів (М.Лисенка, О.Кошиця, П.Сениці, П.Ніщинського, Я.Степового, К.Стеценка) [2, с. 267]; допомога композитору А.Гнатишину у Відні в період 1920-1939 рр.; опіка товариств “Просвіта”, “Рідна школа”, наукового товариства ім. Т.Шевченка [1];

3. освіта і наука, зокрема заснування численних навчальних закладів (гімназій, шкіл, дяківської бурси, дівочої гімназії Сестер Василянок у Львові 1906-1939 рр., академії Мистецтв у 1905 р., школи іконопису; таємного українського університету у 1921-1925 рр. у Львові; гімназії у Станіславові, Університету у Львові; духовної Богословської Академії у Львові 1929-1939 рр.) [3, с. 129-130]; бібліотек; формування сирітських фондів для навчання обдарованих дітей; допомога у діяльності молодіжних організацій, зокрема “Пласту” [1]; заснування мистецьких свят “Українська молодь Христові” з 1933 р.;

4. видавнича діяльність, що проявилася у численних виданнях Національного музею (“Дерев’яні церкви Галицької України”, “Про музеї і музейництво”, “Прикраси рукописів XVI віку”, “Іконопис Галицької України”); книг для шкільної молоді, журналів “Поступ”, “Українське юнацтво”, “Наш приятель”, “Цікаві оповідання”, релігійних видань – журналу “Місіонер”, який сам Шептицький редагував [1].

Митрополит А.Шептицький розбудову культури вважав як засіб національної оборони народу. Завдяки його послідовній і наполегливій праці протягом півстоліття Західна Україна вповні відродила культуру, стала зразком ідеї А.Шептицького у побудові християнської України. Галичина стала національним П’ємонтом, який дав російську силу

визвольним змаганням, міжвоєнним визвольним актам, сучасному відродженню Української держави.

1. Слуга Божий Митрополит А. Шептицький. – Філадельфія, США. – 1994.
2. Мартиненко О. До історії музичної спадщини Миколи Лисенка (Владислав Ідзиковський і Андрій Шептицький). – Записки НТШ, т. ССХХVI. – Праці Музикознавчої комісії. – Львів, 1993. – С. 265-268.
3. Спалшина Митрополита Андрея Шептицького в національному й духовному відродженні України. – Івано-Франківськ: Плай. – 2000. – 158 с.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Антоніна Бородаєва,
V курс, факультет фізичного
виховання і спорту.
Науковий керівник – *Тягур Р. С.*,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Незадоволення станом фізичного виховання школярів висловлюють усі, хто залучений до цього процесу або має до нього стосунок. Особливу тривогу викликає стан здоров'я молоді, від якого залежить доля майбутньої держави. Значна кількість учнів має низький рівень стану здоров'я [1] і незадовільну фізичну підготовку [2], 80-90 відсотків випускників шкіл мають патологічні відхилення у стані здоров'я [3]. У дитячому та підлітковому середовищі спостерігається падіння моралі, поширення шкідливих звичок, зростання злочинності. В учнів знижується інтерес до уроків фізичної культури. Одна з головних проблем навчальної роботи з фізичної культури в школі – підвищення ефективності уроку для вирішення освітніх, оздоровчих та виховних завдань.

Цілеспрямоване фізичне виховання через раціональне поєднання класних і позакласних форм занять, під час яких відбувається засвоєння основ фізичної культури та формування вмінь і навичок щодо організації самостійних занять фізичними вправами, на нашу думку зможе забезпечити зростання показників фізичного розвитку і рухової підготовленості учнів.

В доступній науковій літературі відсутні дані про вплив занять фізичними вправами на організм дітей молодшого шкільного віку протягом короткого проміжку часу (одного місяця), виходячи з цього проведено дослідження про вплив занять фізичною культурою на організм дітей початкових класів. Дослідження тривало протягом одного місяця у IV чверті навчального року.

Контрольні групи займалися фізичною культурою двічі на тиждень, як це передбачено розкладом уроків. Експериментальні групи займалися двічі на тиждень на уроках фізичної культури згідно з розкладом і ще тричі після уроків. Практично уроки фізичної культури у них були щодня.

Додаткові уроки проводились за спеціально розробленою програмою. В понеділок і середу діти займались переважно біговими вправами і силовою підготовкою. Третій урок у п'ятницю був ігровий. Заняття проводились методом колового тренування. До засобів колового тренування входили вправи з гімнастики, легкої атлетики, спортивних ігор та інші, які включені до шкільних програм з фізичної культури.

Основними завданнями додаткових уроків були: розвиток фізичних якостей (сили та загальної витривалості).

Отже, проведено дослідження показало, що уроки "м'язової радості" не заважають дітям початкових класів, але й покращують розумову діяльність, і сприяють: активізації розумової діяльності; удосконаленню функціональної діяльності серцево-судинної та дихальної систем; кращій адаптації організму дівчаток до фізичних навантажень додаткових уроків фізичної культури; покращенню фізичної підготовленості учнів експериментальних груп, що виявилось у розвитку фізичних якостей сили та загальної витривалості.

1. Литвинов В. Н. Концептуальные подходы при скрипинговых исследованиях уровня здоровья. Медико-педагогические аспекты.–1998.– С. 18.
2. Усов А. В. Проверка гипотез о распределении статистических данных физической подготовленности населения Украины. – 1998. – С.82.
3. Дуб И. М. Физическое состояние учащейся молодежи Украины как показатель нации. – М.: Изд-во фонда М. Ю. Лермонтова, 1999.– С.179.

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА СТАНУ СОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ

Ірина Дроздюк,
V курс, факультет фізичного
виховання і спорту.
Науковий керівник – *Мокров О. М.*,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Мета нашого дослідження: комплексна оцінка стану соматичного здоров'я студентів Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника віком 17-21 років, яку ми проводили протягом 2000 – 2001 рр.

В дослідженні взяло участь 458 студентів: 38 факультету фізичного виховання (тренуваних) та 420 нетренуваних (інших факультетів університету).

З метою оцінки морфо-функціонального статусу організму вивчалися наступні антропометричні показники: довжина тіла (см); маса тіла (кг); окружність грудної клітки (см); м'язова сила кисті (кг), станова сила (кг), ЖСЛ (мл). З по-казників серцево-судинної системи вивчалися ЧСС (уд./хв.), артеріальний тиск крові АТсист. та діаст. (мм рт. ст.). На основі цих показників розраховувались середній артеріальний тиск крові (АТсер. мм рт. ст.), подвійний добуток в стані спокою ПД (ум. од.), ударний об'єм серця (УОС, мл), хвилинний об'єм крові (ХОК) л/хв.

Педагогічне тестування здійснювалося за допомогою батареї тестів, які в основному були рекомендовані Державними тестами фізичної

підготовленості населення України та Європейською радою з спорту (EUROFIT) [1].

Для оцінки ступеню можливого розвитку серцево-судинних захворювань ми використали методику С.О.Душаніна [2]. Результати анкетування свідчать, що ризик розвитку захворювань серцево-судинної системи відсутній у 16% студентів; у 68,2% ризик мінімальний; ризик виражений у 14,3%; і ризик явний у 1,5%

Тестування підготовленості студентів свідчить, що з бігу на 100 м треновані студенти – чоловіки – показують кращі результати на 6,3%, з бігу на 3000 м на 11,23%, в стрибках в довжину з місця на 7%, з човниковому бігу на 4,64%, в силі (підтягування на перекладині) на 18,4% в порівнянні з нетренованими.

Комплексна оцінка стану соматичного здоров'я студентів університету проводилася за допомогою методики експрес-оцінки рівня соматичного здоров'я, яку пропонує Г.Л.Апанасенко [3], і показала, що тільки студенти факультету фізичного виховання відносяться до групи з рівнем соматичного здоров'я вище від середнього (8% від усіх обстежених), 65,5 % студентів мають середній рівень соматичного здоров'я. Решта студентів – 26,5 % – відноситься до групи з рівнем здоров'я нижче від середнього.

Аналіз чинників соматичного стану здоров'я виявив провідні фактори, що його обумовлюють – фізична працездатність (МСК); функціональні резерви серцево-судинної (ЧСС, АТкрові) та дихальної (ЖЄЛ) системи; морфологічні показники (довжина і маса тіла); фізична підготовленість (силова, швидкісно-силова та загальна витривалість).

Педагогічні спостереження та аналіз навчальних планів із спортивно-педагогічних дисциплін дають підставу припустити, що низькі показники фізичного стану здоров'я студентів пояснюються низкою причин, а саме:

- а) недостатнім обсягом спортивно-педагогічних дисциплін в навчальних планах факультетів;
- б) спрямованістю занять переважно на вирішення освітніх завдань;
- в) недостатнім медичним забезпеченням процесу фізичного виховання;
- е) низькою мотивацією та зацікавленістю студентів, щодо виконання фізичних вправ та станом особистого здоров'я.

Враховуючи фізичний стан здоров'я студентської молоді, потрібна така організація процесу фізичного виховання, яка б забезпечувала розширення функціональних резервів та істотних органів і систем організму, які є найвразливішими. Ефективність системи фізичного виховання студентів потребує удосконалення і тому потрібно запровадити систему моніторингу стану та динаміки здоров'я і рівня фізичного розвитку студентів.

1. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України. – К., 1996. – С. 31.
2. Душанин С.А., Пирогова Е.А., Івашенко Л.Я. Самоконтроль физического состояния. – К.: Здоров'я, 1980. – С. 120.
3. Апанасенко Г.Л. Методика оценки уровня физического здоровья по прямым указателям // Респ. межвед. сб. «Социальная гигиена, организация здравоохранения и история медицины». – К., 1988. – Вып. 19. – С. 28-31.

ФАРМАКОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ І ПРИСКОРЕННЯ ВІДНОВЛЮЮЧИХ ПРОЦЕСІВ У СПОРТСМЕНІВ

Надія Карачевська,
У курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – *Полатайко Ю.О.*,
кандидат біологічних наук, доцент.

В спортивній практиці використовується велика кількість фармакологічних препаратів з метою підвищення загальної і спеціальної фізичної працездатності, а також прискорення відновлення спортсменів. Спортивна фармакологія як галузь спортивної медицини є повністю сформованим напрямком так званої "фармакології здорової людини", завдання якої – корекція функціонального стану організму здорової людини в ускладнених (екстремальних) умовах функціонування. Спортивна фармакологія вивчає особливості дії лікарських препаратів при вживанні їх здоровими тренуваними людьми в умовах фізичних навантажень.

Підвищення ефективності спортивного тренування вимагає застосування спеціальних засобів для підтримання працездатності і прискорення процесів її відновлення.

Цілеспрямована регуляція обміну речовин може здійснюватися різними продуктами, які впливають на метаболічні процеси, нормальний перебіг яких порушується при інтенсивній м'язовій діяльності в період відпочинку після неї.

До числа таких продуктів відносяться деякі метаболіти, підвищення концентрації яких в організмі прискорює перебіг реакцій відновлення, попередники різних ферментів і коферментів: речовини, які підсилюють засвоєння поживних речовин і біосинтетичні процеси в організмі – анаболічні засоби. Ці речовини можуть використовуватися як окремо, так і у вигляді комплексних продуктів.

Разом з тим обґрунтоване з медико-біологічної точки зору раціональне використання ряду лікарських засобів, які не наносять шкоди здоров'ю спортсменів і не відносяться до групи допінгів, розширює

функціональні можливості організму здорової людини, відкриває нові можливості підвищення досягнень в різних видах спорту і дозволяє вдосконалити методіку тренувального процесу. Таке фармакологічне забезпечення спортивної діяльності разом з педагогічним, психологічним і соціальним підходами може стати одним з важливих елементів загальної системи впливу на адаптацію організму до максимальних фізичних навантажень.

Останнім часом з метою відновлення і активізації енергетичних процесів використовуються ноотропні речовини. Ноотропи – це препарати, які здійснюють прямий активізуючий вплив на інтегративні механізми мозку, стимулюють навчання, покращують пам'ять і розумову діяльність, підвищують стійкість мозку до "агресивних" впливів, покращують кортико-субкортикальні зв'язки. До них відносяться пірацетам, аміналон, натрію оксібуграт, фенібут, пантогам, пірідитол, ацефен, пікамілон.

Використання в спортивній медицині фармако-логічних засобів з метою покращення відновлювальних процесів після інтенсивних фізичних навантажень являється необхідним елементом в системі підготовки спортсменів до відповідальних змагань. В цьому плані велика роль відводиться адаптогенам (дібазол і його аналоги, елеутерокок, жень-шень і ін.).

Підвищення працездатності під впливом адаптогенів відбувається при більш економному використанні енергетичних ресурсів – глікогену і макроергічних фосфорних з'єднань – при позитивному азотистому балансі і більш ранньому використанні ліпідів в якості джерел енергії. Позитивний вплив адаптогенів проявляється не тільки в підвищенні працездатності, але також і в підвищенні загальної неспецифічної резистентності організму до інших несприятливих факторів зовнішнього середовища (підвищеної температури середовища, гіпоксії, простудних захворювань і ін.).

ВИДИ ВИТРИВАЛОСТІ ТА ЇХ РОЗВИТОК В ПЛАВАННІ

*Віктор Майструк,
У курс, факультет фізичного
виховання і спорту
Науковий керівник – Полатайко Ю О.,
кандидат біологічних наук, доцент.*

Ефективність усіх складових сучасного тренування плавців високого класу значною мірою визначається наявністю чітких уявлень про структуру змагальної діяльності.

Плавцями високого класу практично ті самі результати можуть бути досягнуті при істотних коливаннях в ефективності основних компонентів, тобто на рівні вищих досягнень кожен з основних компонентів може

виявитись вирішальним для демонстрації високого результату в найбільших змаганнях.

Спортивне тренування – це педагогічно організований процес виховання фізичних якостей. Направлений на досягнення високих спортивних результатів.

Витривалість – це одна з найважливіших якостей, яка необхідна всім спортсменам, особливо в видах спорту, які потребують довгого виконання вправ.

Витривалістю називається здатність людини тривалий час виконувати роботу без зниження інтенсивності.

З точки зору фізіології спортивне тренування спрямоване на досягнення фізіологічних, біохімічних і психологічних адаптацій, що виражається в підвищенні дієздатності і створюють передумови для досягнення високих результатів. Витривалість характеризується як здатність до тривалого виконання роботи, здатність боротися з втомою.

Розрізняють загальну та спеціальну витривалість.

Загальна витривалість – це сукупність функціональних можливостей організму, що обумовлюють здатність людини тривалий час виконувати будь-яку роботу без зниження її ефективності.

Спеціальна витривалість поділяється на: швидкісну, силову, координаційно-рухову.

Швидкісна витривалість – це витривалість, що проявляється в діяльності, яка висуває вимоги до швидкісних параметрів руху і здійснюється в режимі, що виходить за рамки аеробного обміну.

Силова витривалість – це здатність організму протистояти втомі у м'язовій роботі з вираженими моментами силових напружень.

Координаційно-рухова витривалість – це витривалість, яка проявляється в руховій діяльності з підвищеними вимогами до координаційних здібностей.

Методика виховання витривалості.

Рівномірний метод – характеризується навантаженням 20 хв. і більше, виконаний в рівномірному режимі з помірною інтенсивністю, при частоті пульсу 140-180 ударів за хвилину.

Перервний метод – дозволяє розвивати всі види витривалості. Навантаження діляться на кілька періодів, вони чергуються з проміжками пасивного і активного відпочинку.

Повторний метод – його основна ознака в, тому що паузи відпочинку між повтореннями навантаження самостійні і забезпечують суб'єктивне почуття відпочинку.

Перемінний метод – характеризується безперервною зміною навантажень різної інтенсивності. Ця зміна може бути ритмічною та аритмічною.

Інтервальний метод – це багаторазове повторення коротких відрізків роботи (30-45сек.). Частота серцевих скорочень до кінця відрізка повинна піднятися до 170-180, а під час відпочинку знизитись до 110-120 ударів за хвилину.

1. Каунсімен Дж.Е. Наука про плавання. – М.: Фізична культура і спорт, 1972. – 429 с.
2. Платонов В.Н., Фесенко С.Л. Сильніші плавці світу. – М.: Фізкультура і спорт, 1990. – 304 с.
3. Тімакова Т.С. Підготовка плавця та її індивідуалізація. – М.: Фізкультура і спорт, 1985. – 147 с.

ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА. ФІЗИКА

ТЕОРЕТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ СТАНІВ В ТОНКИХ ПЛІВКАХ

Сергій Вашкевич,

V курс, фізико-математичний факультет.

Науковий керівник – Поплавський О.П.,

кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Визначення поверхневих станів має велике значення у розробці теоретичних основ фізики поверхні, зокрема, у вивченні дефектності поверхневих шарів лужноземельних оксидів.

Метою наукової роботи є теоретичне вивчення природи поверхневих станів в плівках лужноземельних оксидів (MgO, CaO, SrO і BaO).

Для досліджень були використані ультрафіолетові спектри дифузійного відбивання добре дегазованих полікристалічних зразків MgO, CaO, SrO і BaO. Для якісного прогнозування енергій стану поверхні була застосована модель Левіна-Марка, яка представляє собою кубічний іонний кристал з ненарушеною стехіометрією складу, з ідеальною поверхнею, тобто без релаксації або реконструкції поверхні, без будь-яких дефектів.

Кореляція спектрів допускає ідентифікацію трьох чітко розмежованих поглинань (I, II, III), кожне з аналогічними характеристиками у відповідних оксидах. Ці абсорбції приписуються стану поверхонь, а переходи мають характеристики екситонів. Екситони II і III задовольняють співвідношення Моллво-Айві, яке є типовим для зв'язаних екситонів, а екситон I, з найвищою енергією переходу, веде себе подібно вільному екситону від основної частини.

В роботі розглядається визначення екситонів I, II і III в залежності від специфічних поверхневих конфігурацій.

Екситон I з найвищою енергією ((100) грані) має п'ятикратну координацію. Ці поверхні, грані куба, тільки трохи спотворені так, що значення Левіна-Марка для геометричного відношення $\gamma = \alpha_s / \alpha_b$ (α_s – стала Маделунга для поверхневих іонів, α_b – основна константа Маделунга для структури) становить 0,96. Те, що це значення близьке до $\gamma=1$, пояснює чому екситон I веде себе подібно до об'ємного екситону. Тому, приходимо до висновку, що збурення, встановлене як екситон I, складається з часткового переносу електрона з поверхневого аніона на грані куба до сусідніх поверхневих катіонів з тією ж сталою Маделунга.

Екситон II зв'язаний з чотирьохкратною координацією. Поверхневі іони, які є чотирьохкратно координованими проявляють більше ковалентності в їх зв'язку метал-кисень, ніж ті, що мають п'яти і

шестикратну координацію. Прийшли до ситуації, коли необхідні квантовохімічні дослідження, беручи до уваги наявні зв'язки і дію поляризації.

Ковалентна частина в зв'язку метал-кисень означає, що заряд іонів z буде менше ніж 2. Проте можна зробити два наближення. Перше – відхилення від $z=2$ можна припустити досить малим. Друге – z можливо розглядати як параметр, що змінюється. Ці два наближення приводять до реальних значень, а саме, збудження на гладких (110) гранях створюються іонами із значно зменшеним зарядом.

Екситон III ідентифікуємо з трьох координованими поверхневими іонами і відносимо до дефектів поверхні, таких як кути і згини.

В роботі також представлено обчислення константи Маделунга (γ) для іонів, які знаходяться на межах і сходинках. Однак, збудження в цьому випадку буде означати перенос електрона до оточуючих іонів, що характеризуються іншим значенням γ , тому трактовку Левіна-Марка не можливо застосувати. Це в будь-якому випадку не задовольнить умовам для координаційного числа $n=3$, оскільки дія ковалентності однозначно відкине цю трактовку.

В результаті досліджень було експериментально отримано залежність $\lg l$ від $\lg a$. На основі розрахунків було побудовано модель екситонів. Виявлено, що дана модель зумовлена зміною координаційного числа на поверхні. Дана модель добре описує експериментальні дані, таким чином її можна застосовувати для опису поверхневих станів лужноземельних оксидів.

ІДЕМПОТЕНТИ ТА НІЛЬПОТЕНТИ: ВЛАСТИВОСТІ ТА ОБЧИСЛЕННЯ

Надія Дяків,
III курс, фізико-математичний факультет.
Науковий керівник – Пилипів В.М.,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент.

В роботі розглянуто ряд властивостей нільпотентних та ідемпотентних елементів у кільці класів лишків Z/m та методи їх обчислення в залежності від модуля.

Теорема 1. Нехай $m = p_1 p_2 \dots p_n$, де всі p_i – прості. Тоді в кільці Z/m нуль є нільпотентом, причому єдиним.

Теорема 2. Якщо $m = p^n$, p – просте число, $n \in \mathbb{N}$, то в кільці Z/m є рівно p^{n-1} нільпотентів, при чому кожен з них можна подати як елемент множини $A = \{l = ip, i \in \{1, 2, \dots, p^{n-1}\}\}$.

Теорема 3. Якщо $m = p_1^{k_1} p_2^{k_2} \dots p_n^{k_n}$ – канонічний розклад числа m , то в кільці Z/m є рівно $p_i^{k_i-1}$ нільпотентів. Кожен з них є елементом множини $A = \{l = ip_1 p_2 \dots p_n, i = 1, 2, \dots, p_1^{k_1-1}\}$.

Теорема 4. Нехай $m = p_1^{\alpha_1} p_2^{\alpha_2} \dots p_n^{\alpha_n}$. Тоді в кільці Z/m є рівно $p_1^{\alpha_1-1} p_2^{\alpha_2-1} \dots p_n^{\alpha_n-1}$ нільпотентів. Кожен з них можна подати у вигляді:

$$l = ip_1 p_2 \dots p_n, \text{ де } i \in \{1, 2, \dots, p_1^{\alpha_1-1} p_2^{\alpha_2-1} \dots p_n^{\alpha_n-1}\}.$$

Теорема 5. При $m = p^s$, де s – просте, тоді Z/m має тільки тривіальні ідемпотенти 0 та 1.

Теорема 6. Нехай i – ідемпотент в кільці Z/m . Тоді елемент $m-i+1$ теж є ідемпотентом в даному кільці.

У кільці Z/m частина ідемпотентів утворює групу за додаванням, але існує ще одна, дещо складніша операція, відносно якої всі ідемпотенти утворюють півгрупу. Це – “кругова композиція”:

$$a * b = a + b - ab.$$

Нехай дано кільце Z/m і ставиться задача знайти в ньому всі ідемпотенти. Проведемо це у кілька етапів.

1) Знайдемо канонічний розклад числа m на прості множники:

$$m = p_1^{\alpha_1} p_2^{\alpha_2} \dots p_n^{\alpha_n}$$

2) Знайдемо максимальний серед простих множників:

$$p = \max\{p_i\}.$$

3) Складемо послідовність чисел kp , де $k = 1, 2, \dots$ причому найбільше з цих чисел не перевищує $\left\lfloor \frac{m}{2} \right\rfloor$.

4) До знайденої послідовності додамо пари $kp-1, kp+1$.

5) Серед трійок $kp-1, kp, kp+1$ виберемо ті, в яких є принаймні два числа a і b такі, що $\forall i = 1, 2, \dots, n$: або a кратне $p_i^{\alpha_i}$ або b кратне $p_i^{\alpha_i}$. При цьому $\max\{a, b\}$ є ідемпотентом.

6) Нехай i_j є ідемпотентами в кільці Z/m . Тоді інші ідемпотенти знаходимо за формулою:

$$f_j = m - i_j + 1.$$

Іншими ідемпотентами будуть також 0 та 1.

В роботі подається авторське доведення вищезгаданих теорем та проаналізовано ряд властивостей ідемпотентів в Z/m . Подається також програма на мові Turbo Pascal 6.0 для обчислення згаданих елементів з допомогою комп'ютерної техніки. Результати дослідження можуть бути використані при проведенні практичних занять з вищої алгебри у вузах та у технічних розробках.

РЕАЛЬНИЙ І МИСЛЕНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ У ФІЗИЦІ

Світлана Клюка,
IV курс, фізико-математичний факультет.
Науковий керівник – *Клюка Я. Т.*,
старший викладач.

Пріоритетним для природодослідника джерелом знань і методом дослідження є експеримент. Шкільний навчальний експеримент є відображенням наукового методу вивчення фізичних явищ, тому йому повинні бути притаманні основні елементи фізичного експерименту, за яким учні зможуть отримати уявлення про науковий експериментальний метод.

Навчальний експеримент – це відтворення за допомогою спеціальних приладів фізичного явища на уроці в умовах, найбільш зручних для його вивчення. Тому він одночасно є: 1) джерелом знань, 2) методом навчання, 3) видом унаочнення.

Педагогічною думкою визнано, що вивчення курсу фізики в школі повинно опиратися на експеримент. Це обумовлено тим, що основні етапи формування фізичних понять (спостереження явища, встановлення його зв'язку з іншими, введення величин, що його характеризують) не можуть бути ефективними без застосування фізичних дослідів.

Виділено 4 види навчального експерименту: 1) демонстраційні досліди або демонстраційний експеримент; 2) фронтальні лабораторні роботи, досліди і спостереження; 3) фізичні практикуми; 4) позакласні досліди і спостереження.

В той час як в експериментальному методі засобами дослідження є різноманітні прилади, з допомогою яких відтворюються умови перебігу досліджуваного явища і здійснюється контроль за параметрами, що характеризують це явище, в теоретичному методі, засобами дослідження є різні форми логічних побудов, або форми теоретичного мислення. Одна із форм теоретичного мислення отримала назву “мисленого експерименту”.

В мисленому експерименті об'єкти дослідження замінені деякими ідеалізованими уявленнями про них, і саме ці мислені експерименти виступають як ідеальні форми реальних експериментів. Схема мисленої діяльності полягає в тому, щоб відібрати серед схем можливих експериментів, які могли б бути реально проведені з допомогою наявного наукового устаткування, причому так, щоб була отримана відповідь на запитання сформульоване у формі гіпотези. Саме тому, що в мисленому експерименті дослідник має справу з ідеалізованими об'єктами і ситуаціями. Його можна також застосувати для дослідження можливостей, яких слід чекати в майбутньому в результаті розвитку тієї чи іншої науки, техніки, виробництва.

Це означає, що мислений експеримент є ефективним засобом реалізації і виявлення можливостей, які можуть дати людству розвиток

космічних засобів, нових джерел енергії, матеріалів з певними, поки що ще не реалізованими властивостями, джерел енергії великої потужності.

В історії фізики відомо немало випадків коли мислений експеримент вдавалось реалізувати у формі лабораторного експерименту. Такий експеримент з ідеалізованими об'єктами теоретично можливий, але практично не обов'язковий у реальних ситуаціях. У наш час актуальною стала проблема використання різних категорій знаків і знакових систем у процесі розв'язку мислених задач.

У мисленому експерименті дослідник може оперувати не тільки конструктивними елементами, з яких складається ті чи інші установки (так як це має місце в реальному експерименті), але і матеріальними об'єктами, які в експерименті беруть участь функціонально: електричне поле, магнітне поле, фотони і т. д. Такі матеріальні об'єкти можуть бути представлені в мисленому експерименті через відповідні фізичні поняття і величини (магнітна індукція, магнітний потік і т. д.)

Застосування мисленого експерименту: 1) залучає учнів до методів сучасного науково-теоретичного мислення, до інтелектуальної діяльності; 2) дає можливість встановлювати точний зв'язок між теорією та експериментом у навчально-пізнавальній діяльності учнів, а також між абстрактно-логічною і образно-наочною формами мислительних процесів.

1. Бугаєв А. М. Методика преподавания физики в средней школе. – М.: Просвещение, 1981. – 288 с.

МЕССБАУЕРІВСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕРИТ-ГРАНАТОВИХ ПЛІВОК У ЗОВНІШНЬОМУ МАГНІТНОМУ ПОЛІ

Володимир Мокляк,
V курс, фізико-математичний факультет.
Науковий керівник – *Федорів В. Д.*,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент.

Актуальною проблемою сьогодення є розробка новітніх магнітних матеріалів з наперед заданими магнітними та структурними характеристиками, що знаходять широке використання в пристроях радіоелектронної техніки. Одним з найбільш пріоритетних твердотільних матеріалів для даних пристроїв є монокристалічні плівки залізо-ітрієвих гранатів.

Метою даної роботи є дослідження впливу зовнішнього магнітного поля на магнітні характеристики монокристалічних плівок ЗІГ та заміщених ферит-гранатових плівок.

Для експерименту було використано епітаксійні плівки залізо-ітрієвого гранату кристалічної орієнтації <111> товщиною 5,42 мкм, а також *CaGe*-заміщені ФГ плівки товщиною 3,5 мкм. Плівки було вирощено методом рідкофазної епітаксії. Досліджувались як неімплантовані зразки та і ФГП імплантовані іонами B^+ з енергією 80 кеВ та дозою $6 \cdot 10^{15}$ іон $см^2$.

1. Для епітаксійних плівок залізо-ітрієвого гранату:

- досліджено залежність магнітної сприйнятливості від орієнтації зовнішнього магнітного поля;
- отримано КЕМ-спектри в зовнішніх магнітних полях різної величини (зокрема $H=0; 1,9; 2,4; 2,9$ кЕ), і за ними розраховано орієнтації магнітного моменту атомів заліза по а- та d-підгратках та орієнтацію сумарного магнітного моменту. Показано, що магнітні моменти іонів заліза по підгратках близькі до колінеарного стану і відхилені від нормалі до площини плівки на однаковий кут. При збільшенні величини зовнішнього магнітного поля спостерігається орієнтація вектора сумарного магнітного моменту по напрямку поля;
- експериментально досліджено поведінку зміни ефективного магнітного поля на ядрі в залежності від величини зовнішнього магнітного поля. Виявлено її анізотропну поведінку.

2. Для *CaGe*-заміщених ферит-гранатових плівок:

- розраховано ймовірності утворення нееквівалентних положень для атомів заліза в а- та d-позиціях внаслідок *CaGe*-заміщення. На основі теоретичних розрахунків запропоновано модель магнітної мікроструктури, яку було взято за основу при заданні стартового наближення для розшифровки мессбауерівських спектрів;
- отримано КЕМ-спектри, аналізуючи які зроблено висновки про розподіл ефективних магнітних полів на ядрах заліза за рахунок немагнітного заміщення;
- виявлено парамагнітну фазу у вихідних зразках. Експериментальне значення процентного вмісту Fe^{3+} в парамагнітній фазі становить $\approx 6\%$. В зовнішньому магнітному полі він зменшується до $\approx 3\%$, що зумовлено переходом частини Fe^{3+} із парамагнітного стану у магнітовпорядкований;
- досліджено залежність кута орієнтації вектора сумарного магнітного моменту від зовнішнього магнітного поля. При накладанні зовнішнього магнітного поля величиною 3кЕ він зменшився на 70%, що пояснюється орієнтаційним впливом поля на спінові моменти окремих іонів Fe^{3+} .

3. Для іонно-імплантованих ферит-гранатових плівок:

- отримано КЕМ-спектри, аналіз яких свідчить про різке збільшення при іонній імплантації відносної площі дублету, який відповідає за парамагнітну фазу;

- на основі теоретичних та експериментальних результатів запропоновано модель іонно-імплантованого шару, в якому знаходяться дрібно-дисперсні суперпарамагнітні області. Оцінено їх критичний об'єм та час релаксації вектора орієнтації магнітного моменту, які становлять відповідно $V_{крит} \leq 40 \text{ \AA}^3$ та $\tau = 10^{-11}$ с;

- досліджено вплив зовнішнього магнітного поля на магнітну мікроструктуру іонно-імплантованих ферит-гранатових плівок. Виявлено зменшення долі парамагнітної фази при накладанні зовнішнього магнітного поля, яке обумовлене орієнтацією магнітного моменту супер парамагнітних областей вздовж напрямку зовнішнього магнітного поля.

ЗВ'ЯЗУВАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ДІРКОВОЇ ПАРИ В ЕКСИТОН В ТОНКИХ НАПІВПРОВІДНИКОВИХ ПЛІВКАХ

Уляна Писклинець,

V курс, фізико-математичний факультет.
Науковий керівник – Рувінський М.А.,
доктор фізико-математичних наук,
професор.

Досліджено механізм зв'язування електронно-діркової пари в екситон Ваньє-Мотта на акустичних фонах (однофонові процеси) в тонких напівпровідникових плівках. Методом теорії квантових переходів визначено ймовірність утворення квазидвовимірного екситона в основному стані, коли радіус екситона набагато перевищує товщину плівки.

Враховано розмірне квантування енергетичного спектра вільних електронів і дірок в тонкій плівці. Розрахунок проведено з точною хвильовою функцією неперервного спектра електронно-діркової пари у двовимірному кулонівському полі в площині плівки.

Отриманий при низьких енергіях вираз для ймовірності зв'язування електронно-діркової пари в екситон (за одиницю часу) має вигляд:

$$W_n = \frac{2^5 \pi m_1 a^2 n_1 (2N_f + 1) f_1^2 \sin^2(f_1 d / 2)}{\rho d \hbar^2 \omega_f (f_1 d)^2} \frac{(2\pi)^4}{[(2\pi)^2 - (f_1 d)^2]^2} \times \left\{ C_1^2 g_1^3 e^{-2g_1} + C_2^2 g_2^3 e^{-2g_2} - \frac{2C_1 C_2}{e} (g_1 g_2)^{1/2} J_0(2\sqrt{g_1 g_2}) \right\},$$

де

$$g_i = \frac{m_{i\perp}}{m_1}, m_1 = m_{1\perp} + m_{2\perp}, a = \frac{\epsilon_0 \hbar^2}{\mu_1 e^2}, \mu_1 = \frac{m_{1\perp} m_{2\perp}}{m_1},$$

m_i – ефективні маси електрона ($i = 1$) і дірки ($i = 2$) в площині плівки, a – радіус екситона, ϵ_0 – статична діелектрична стала, n_i – число електронно-діркових пар на одиниці поверхні плівки, C_1 і C_2 – константи потенціалу деформації, ρ і d – густина і товщина напівпровідникової плівки, \bar{f} і ω_f – квазіімпульс і частота акустичного фонона, $J_0(2\sqrt{g_1 g_2})$ – функція Бесселя нульового порядку.

Детально проаналізовано граничний випадок низьких температур, коли ймовірність процесу виявляється незалежною від температури (на відміну від тривимірного випадку) [1].

Результати роботи можуть знайти застосування при аналізі нерівноважних процесів, які відбуваються при низьких температурах на поверхні напівпровідників або в тонких напівпровідникових плівках, де важливу роль відіграє екситонний механізм рекомбінації (в явищах поглинання світла, люмінесценції і фотопровідності).

Одержано оцінку ймовірності зв'язування електронно-діркової пари в екситон Ваньє-Мотта і відповідного часу рекомбінації для тонких плівок типу германію:

$$W_h \approx 4,2 \cdot 10^6 \text{ c}^{-1}, \quad \tau_b = \frac{1}{W_b} \approx 2,4 \cdot 10^{-7} \text{ c}.$$

1. А. А. Липник. ФТТ. 1961, т.3, №8, с.2322-2330;

J. Varga et al. J. Phys. Chem. Solids, 1973, v. 34, №9, p. 1567-1577.

ОБЛАСТЬ ГОМОГЕННОСТІ І ДЕФЕКТНА ПІДСИСТЕМА ХАЛЬКОГЕНІДІВ СВИНЦЮ

Ілля Фрейк,

V курс, фізико-математичний факультет.

Науковий керівник – Прокопів В.В.,

кандидат фізико-математичних наук,

докторант.

Халькогеніди свинцю – перспективні матеріали як для створення термоелектричних перетворювачів енергії, так і для приладових структур, що функціонують в інфрачервоному діапазоні оптичного спектра. Ступінь практичного використання кристалів і плівок визначається можливостями їх одержання із наперед заданими властивостями. Метою даної роботи було описати квазіхімічними моделями експериментальні залежності концентрації носіїв струму та температури термодинамічного n-p-переходу при відпалі кристалів PbX у парах халькогену.

Рівноважний стан власних атомних дефектів кристалів PbX при їх

термодинамічному відпалі у парі халькогену можна описати системою квазіхімічних рівнянь (таблиця). Тут: S – тверда фаза; V – пара; Pb_{pb} , X_X , атоми у вузлі; Pb_i , X_i – міжвузлові атоми; V_{pb} – вакансії; e – електрон, h – дірка; +, – – знак заряду.

У запропонованій моделі реакція I описує перехід халькогену з пари в кристал; реакція II – утворення пари Френкеля у металевій підґратці; реакції III і IV – іонізацію міжвузлових атомів свинцю та вакансій свинцю

Квазіхімічні реакції та константи рівноваги при відпалі

кристалів PbX

Таблиця

№ п.п.	Рівняння	Константа
I	$\frac{1}{2} X_2^i \leftrightarrow X_X + V_{pb}$	$K_{\tau, i}(T_2) = [V_{pb}] P_{X_i}^{-1/2}(T_2)$
II	$Pb_{pb} \leftrightarrow Pb_i + V_{pb}$	$K_F(T_1) = [Pb_i][V_{pb}]$
III	$Pb_i \leftrightarrow Pb_i^+ + e^-$	$K_a(T_1) = [Pb_i^+] \cdot n \cdot [Pb_i]^{-1}$
IV	$V_{pb} \leftrightarrow V_{pb}^- + h^+$	$K_b(T_1) = [V_{pb}^-] \cdot p \cdot [V_{pb}]^{-1}$
V	$0 \leftrightarrow e + h^+$	$K_i(T_1) = n \cdot p$
VI	$n + [V_{pb}] = p + [Pb_i^+]$	

відповідно; реакція V – виникнення власної провідності та VI – рівняння електронейтральності.

Сумісний розв'язок системи рівнянь I-V дає можливість визначити концентрацію вакансій та міжвузлових атомів свинцю через константи рівноваги K та парціальний тиск P_{X_i} :

$$[V_{pb}] = K_b K_{\lambda, \nu} P_{X_i}^{1/2} K_i^{-1} n, \quad (1) \quad [Pb_i^+] = K_a K_F n^{-1} K_{\lambda, \nu}^{-1} P_{X_i}^{-1/2}. \quad (2)$$

З врахуванням умови електронейтральності VI, одержимо, що:

$$n^2 = (K_i + K_a K_F K_{\lambda, \nu}^{-1} P_{X_i}^{-1/2}) / (1 + K_b K_{\lambda, \nu} P_{X_i}^{1/2} K_i^{-1})^{-1}. \quad (3)$$

Останнє рівняння дає можливість визначити концентрацію електронів чи дірок в залежності від температури відпалу T_f та парціального тиску пари халькогену $P_{X_i}(T_2)$.

$$\text{Холлівська концентрація носіїв струму} \quad n_H = n - K_i n^{-1}. \quad (4)$$

Температуру $T_{(n-p)}$ термодинамічного n-p-переходу легко знайти за умови, що $n=p$. Тоді, згідно з квазіхімічними рівняннями (таблиця), маємо:

$$T_{(n-p)} = (2 \cdot \Delta H_{X, \nu} - \Delta H_F) / (k \cdot \ln((K_{\lambda, \nu}^0)^2 \cdot P_{X_i} / K_F^0)). \quad (5)$$

Границі області гомогенності телуриду свинцю для надлишку атомів свинцю і телуру розраховували за формулами:

$$\delta_{Pb} (\text{см}^{-3}) = (K_a \cdot K_F / K_{Te_2, \nu} \cdot P_{Te_2}^{1/2})^{1/2}; \quad \delta_{Pb} (\text{см}^{-3}) = (K_a \cdot K_{Te_2, \nu} \cdot P_{Te_2}^{1/2})^{1/2}. \quad (9)$$

де K – константи відповідних квазіхімічних реакцій, P_{Te_2} – парціальний тиск пари телуру, що відповідає трифазовій рівновазі тверде тіло – рідина – газ в системі свинець-телур.

Експериментальні результати залежності концентрації носіїв струму у відпалених кристалах PbX від парціального тиску при різних температурах відпалу показують, що в області низьких парціальних тисків пари халькогену кристали володіють n -типом провідності. Підвищення парціального тиску пари халькогену спричинює до конверсії типу провідності з n - на p -тип (термодинамічний n - p -перехід) і подальшого зростання концентрації дірок. Зауважимо, що значення парціального тиску пари халькогену, при якому відбувається термодинамічний n - p -перехід, суттєво залежить від температури відпалу. При цьому характерна така закономірність: підвищення температури відпалу зумовлює збільшення парціального тиску пари халькогену, при якому настає конверсія типу провідності.

ХІМІЯ

КРИСТАЛОКВАЗІХІМІЧНІ РОЗРАХУНКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ СПОЛУК ТИПУ ШПІНЕЛЕЙ

*Олександр Закржевський,
Ігор Микитин,
III курс, природничий факультет.
Анна Бітисва,
аспірант I року навчання.
Науковий керівник – Лісняк С.С.,
доктор хімічних наук, професор.*

Кристалоквазіхімія є новим перспективним науковим напрямком, який вивчає стехіометричні та нестехіометричні неорганічні сполуки на основі резонансу антиструктури з кристалохімічною формулою. Що стосується нестехіометричних сполук, то метод кристалоквазіхімії дозволяє визначити природу та концентрацію дефектів, адже класичні закони неорганічної хімії втрачають зміст для цих сполук. Цей метод дає можливість одержувати принципово нову інформацію про властивості порівняно з іншими методами.

Шпінельні оксиди не є іонними сполуками, оскільки мають значну долю валентного зв'язку ($\approx 50\%$). В зв'язку з цим, для розрахунків не можна використовувати іонні радіуси, замість яких нами пропонується використовувати іонно-атомні відстані (ІАВ), які є важливими структурними характеристиками. В роботі використовуються тетраедричні і октаедричні ІАВ, на основі яких розраховується період елементарної комірки шпінелі, аніонний параметр та кути хімічного зв'язку. За допомогою кристалохімічних параметрів визначені області стійкості оксидних та сульфідних шпінелей, приведені результати резонансу кристалохімічних формул шпінелей з антиструктурою.

За допомогою вище згаданого методу встановлено механізм непрямого електронного обміну в механізмі електропровідності. При непрямому обміні відстань октаедр-тетраедр буде менша, ніж відстань октаедр-октаедр.

На сьогодні велике значення має обернений літєвий ферит з найвищою температурою Кюрі. На позиції літію сконцентрований подвійний негативний заряд, тобто в даному випадку будуть посилені електронно-донорні властивості.

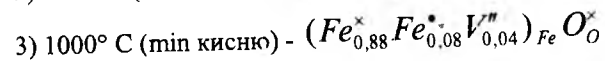
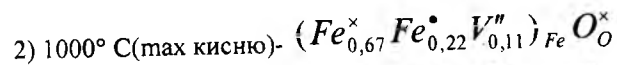
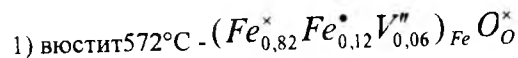
Встановлено, що серед природних шпінелідів існують нестехіометричні. Зразки хромшпінелідів Білозерського синклінію Українського щита містять вкорінені Fe_1^{3+} або аніонні вакансії, а хромшпінеліди Донського родовища містять катіонні вакансії. Що свідчить про те, що хроміти Українського щита формувались в умовах відновлювального середовища, а Донського родовища – окислювального.

КВАЗИСТРУКТУРНИЙ МЕХАНІЗМ ПРОЦЕСІВ РОЗЧИНЕННЯ ВЮСТИТУ В КИСЛОТАХ ТА ЙОГО ОКИСЛЕННЯ

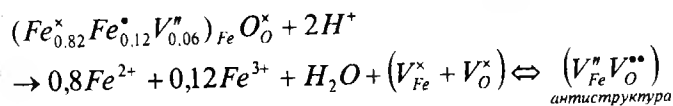
Марія Квич,
III курс, природничий факультет.
Анна Бітнева,
аспірант I року навчання.
Науковий керівник – Лісняк С.С.,
доктор хімічних наук, професор.

Розглянуто процес розчинення фази вюститу в кислотах, таких як соляна кислота та розведена сірчана. Концентрована сірчана кислота, а також азотна кислота будь-якої концентрації є кислоти окисники, і тому в даному випадку їх застосовувати не будемо, щоб не порушити співвідношення Pe^+ і Pe^- . Соляна кислота будь-якої концентрації та сірчана розведена є звичайні кислоти і вони взаємодіють з вюститом по кислотно-основному принципу. Фаза вюститу умовно відноситься до основних оксидів і тому розглядається взаємодія основної речовини з кислотою по реакціях кислотно-основного принципу.

Розглянуто 3 зразка вюститу:

Для 1 зразку розчинення в кислоті запишеться:

Перша стадія розчинення – це адсорбція іонів водню H^+ на катіонних вакансіях, друга стадія – водень взаємодіє з киснем з утворенням води і тоді відбувається руйнування кристалічної решітки вюститу і перехід Fe^{2+} і Fe^{3+} в розчин. Аналогічно розглянуто квазіструктурний механізм процесів розчинення вюститу зразка 2 і 3.

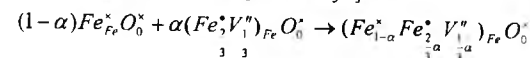
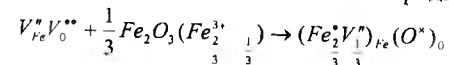
Із квазіструктурного складу вюститу видно, що вюстит має катіонні вакансії, які негативно заряджені, а в свою чергу Fe^{\bullet} компенсує заряд вакансій. При розчиненні вюститу в кислотах і при окисленні вюститу киснем повітря іони H^+ та кисень будуть в першу чергу адсорбуватися на катіонних вакансіях, H^+ і кисень приймають електрони, тому що вони є акцепторами.

КВАЗИСТРУКТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФЕКТІВ У ВЮСТИТІ ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО ВІДНОВЛЕННЯ

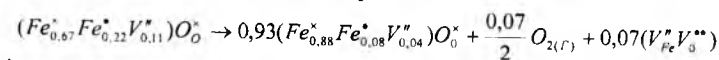
Ірина Сулим,
Тетяна Мандрика,
III курс, природничий факультет.
Генадій Мухін,
аспірант I року навчання.
Науковий керівник – Лісняк С.С.,
доктор хімічних наук, професор.

Вюстит є одним з класичних представників нестехіометричної фази в системі залізо-кисень. Квазіструктурні дослідження вюститу виконуються нами вперше. Для дослідження було взято три зразки нестехіометричного вюститу; перший з них відповідає температурі 572°C – це зразок сталого складу, два інших були одержані нами шляхом відновлення гематиту при 1000°C . Хімічний склад цих зразків змінювався від максимальної концентрації кисню до мінімуму і відповідає діаграмі стану. Зразки були рентгенівськи однофазними, параметр елементарної комірки змінювався від 4,281 до $4,301 \pm 0,002 \text{ \AA}$. Зміна параметра комірки, а також порівняння рентгенівської густини з експериментальною однозначно показують нестехіометрію за рахунок катіонних вакансій та підвищену зарядність деякої частини катіонів заліза.

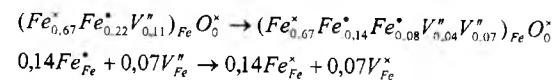
Природа нестехіометрії квазіструктурно встановлюється резонансом антиструктури з гематитом (залізо підвищеної зарядності):

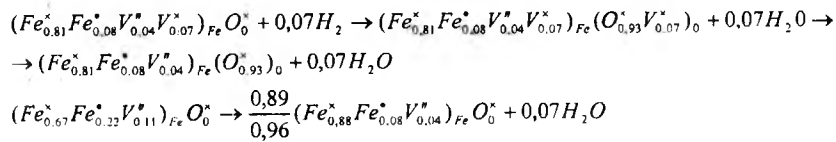
Нами встановлено значення α для взятих нами трьох зразків. Вюстит при 572°C записується: $(Fe_{0,82}^{\bullet} Fe_{0,12}^{\bullet} V_{0,06}^{\bullet})_{Fe} O_O^{\bullet}$. Процес відновлення при 1000°C в межах фази вюститу проходить по рівнянню:

Відновлення супроводжується утворенням аніонних вакансій, які разом з катіонними утворюють антиструктуру з наступною її анігіляцією. Таким чином експериментально вперше встановлено унікальний приклад одночасного існування катіонних та аніонних вакансій а також вкоріненого заліза на фазі відновлення вюститу до металічного заліза, яке відбувається автокаталітично.

Для того, щоб відняти $0,07 V_{Fe}^*$ з вюститу треба таку ж саму кількість атомів кисню відняти, щоб утворити $0,07 V_O^*$, які потім анігілюють разом з $0,07 V_{Fe}^*$.

БІОЛОГІЯ. ЕКОЛОГІЯ

ЦІЛЮЩІ ВЛАСТИВОСТІ ДЕЯКИХ РОСЛИН КАРПАТ

Василь Андрійок,
II курс, природничий факультет.
Науковий керівник – *Грицуляк Б.В.*,
доктор медичних наук, професор.

Фітотерапія – це лікування травами. Рослинні засоби лікування є найпоширенішими в народній медицині [1]. Рослини виробляють дуже багато складних хімічних сполук, фітогормонів, які навіть у незначних кількостях позитивно впливають на організм людини.

Народна фітотерапія формувалась шляхом багаторічних спостережень, дуже часто – методом проб і помилок, закріплення у поколіннях добутих знань, часто дорогою ціною. І хоча рослинні засоби лікування широко описані в літературі, кожен регіон заслуговує на особливу увагу, поза як він має свої, цілком певні ресурси лікарських рослин. Ілюстрацією до сказаного є застосування арніка гірської (*Arnica montana*), яка ніде, крім Карпат, в Україні не росте. Ми проводили дослідження в гірських населених пунктах Косовського і Верховинського районів. Вони полягали в опитуванні багатьох людей старшого покоління. З поміж трав, які ростуть в регіоні найпопулярнішим є кмин, який росте тут у дикому стані. Відвар з насіння кмину застосовують при розладах травлення, відсутності апетиту, як відхаркує.

Другою за популярністю лікарською рослиною є чорниця, плоди якої збирають у лісах. Для лікувальних цілей їх висушують і відвар з них вживають при поносах. Специфічним гуцульським лікарським засобом з плодів чорниці є відвар у власному соку – “афинник”. На смак це терпкувата, червоно-фіолетового кольору рідина, що діє як в'яжуче при запаленнях кишківника.

Оригінально використовують старі білі гриби з зеленим трубчастим шаром. Їх висушують, при потребі розмочують і прикладають до гнійних ран. Гриб відсмоктує гній, зменшує набряк, діє подібно до іхтіолової мазі.

З культурних трав треба назвати лілію білу, пелюстки якої настоюють на спирті і змазують рани, які швидко загоюються. Застосовують горяни і листя квашеної капусти для лікування обморожень. Найпоширенішою рослиною серед кущів, яку використовують гуцули для лікування є калина. Її ягоди обривають з ніжок, миють, заливають прокип'яченою холодною водою з цукром і настоюють 4-5 днів. Зброджений сік п'ють двічі на день перед їдою при гіпертонії, а також бронхіті. Аналогічний напій готують із плодів шипшини, вважають, що він лікує хвороби нирок.

Специфічним гуцульським лікувальним засобом є олійний настій квітів білого бузку, який ефективний при опіках. Зі свіжих гілок ялівці готують відвар, в якому вимочують ноги при болях суглобів. З малини готують сироп, який використовують при простудах.

Найпоширенішим лікувальним засобом в Карпатському регіоні є липовий цвіт, який треба збирати на Івана Купала або Петра і Павла (7 і 12 липня), відварювати і застосовувати при простуді, гарячці, грипі, ангіні. В березні-квітні гудули заготовляють березовий сік, який є корисним при лікуванні нирок, печінки, сечового міхура. Вважають, що він виганяє з цих органів пісок і камені.

Це далеко не повний перелік рослин, які застосовуються в народній фітотерапії Карпат. Існують рецепти, які поєднують в собі багато рослин – складників. Арсенал ліків рослинного походження дуже багатий, тому його треба досліджувати, бо за рахунок народних лікувальних засобів збагачується наукова медицина.

1. Гирбовський Б.І. Порід на селі // Народне здоров'я. – 1938. – № 5. – С. 9-11.

ЕНТОМОФАУНА CERAMBYCIDAE СХІДНИХ ГОРГАН

Андрій Заморока,

II курс, природничий факультет.

Науковий керівник – *Сіренко А.Г.*,

кандидат біологічних наук.

Протягом липня 2000 року нами було проведено дослідження ентомофауни східних Горган, а саме ентомофауни каньйонів річок Зелениці та Зубрівки (Надвірнянський район Івано-Франківської області). Проводились дослідження жуків родини Cerambycidae, що представлена широким видовим спектром у досліджуваному районі. Актуальність роботи полягає у тому, що комах родини Cerambycidae в перспективі можна використовувати в якості біоіндикаторів навколишнього середовища, оскільки окремі види родини Cerambycidae є індикаторами розбалансованих лісових біоценозів. Визначення видів жуків родини Cerambycidae проводилось як описано в [2]. В результаті проведених досліджень виявлено в каньйонах річок Зубрівка та Зелениця такі види родини Cerambycidae – Вусачі (ряд Coleoptera): *Leptura virens*, *Leptura sanguinolenta*, *Leptura rubra*, *Leptura dubia*, *Leptura maculicornis*, *Judolia cerambyciformis*, *Acmeops collaris*, *Saperda scalaris*, *Strangalia melanura*, *Strangalia arcuata*, *Strangalia quadrifasciata*, *Strangalia aethiops*, *Callidium violaceum*, *Nothorrhina punctata*, *Pachita quadrimaculata*, *Acantocinus aedilis*,

Aromia moschata, *Monochamus urussovi*, *Prionus coriaria*, *Gaurotes virginea*, *Molorchus minor*. Виявлено, що вид *Gaurotes virginea* зустрічався в досліджених біоценозах в досліджений період в масовій кількості. Інші 20 видів цієї родини, що були виявлені в дослідженому районі зустрічалися поодинокі. Було відловлено і досліджено 181 екземпляр комах родини Cerambycidae. Серед досліджених комах 56 % склали комахи виду *Gaurotes virginea*. Лише по 1, 2, 3 екземпляру належало до інших видів. 8 екземплярів було виявлено виду *Monochamus urussovi*. 18 екземплярів було виявлено виду *Leptura sanguinolenta*. Виявлена структура ентомоценозу Cerambycidae свідчить про відносну стійкість ялиново-ялицевого біоценозу коньйонів річок Зелениця і Зубрівка, відносно незначне ушкодження цих біоценозів діяльністю людини.

1. Воронцов А.И. Лесная энтомология. – М. – 1975. – 205 С.
2. Бей-Биенко Г.Я. (ред.) Определитель насекомых европейской части СССР в пяти томах. Т.2. Жесткокрылые. – М. – 1970. – С. 1 – 535.
3. Бей-Биенко Г.Я. Общая энтомология. – М. “Высшая школа”. – 1980. – 416 С.
4. Bense U. Longhorn Beetles. Illustrated key to the Cerambycidae and Vesperidae of Europe. – Margraf Verlag. – Germany. – 1995. – 512 pp.
5. Danilevsky M.L., Miroshnikov A. I. Longhorn Beetles of Caucasus (Coleoptera, Cerambycidae). The key. Krasnodar. USSR. – 1985. – 419 pp.
6. Wrobel M., Creber G. Elsevier's Dictionary of Plants Names in Latin, English, French, German and Italian. – Elsevier. – Amsterdam. – 1996 – 925 pp.
7. Kovacs T. A Phytoecia scutellata Fabr. Tapnovénye es életmódja (Coleoptera, Cerambycidae). Feed-plant and way of life of Phytoecia scutellata Fabr. – Folia Historico Naturalia Musei Matraensis (Fol. Hist. Nat. Mus. Matr.) – 1989. – V.14. – P.125-127.
8. Rejzek M., Hoskovec M. Cerambycidae of Nemrut Dagi National Park (Anatolia, South-East Turkey). Biocosme Mesogeen. – 1999. – V.15 (4). – P.257-272.

АРТЕРІЇ СТАТЕВОЇ ЗАЛОЗИ У ЧОЛОВІКІВ ЗРІЛОГО ВІКУ В НОРМІ

Андрій Ікалюк,

II курс, природничий факультет.

Науковий керівник – *Грицуляк В.Б.*,

кандидат медичних наук, асистент.

Вивчення кровоносних судин різних органів складає одну з актуальних проблем морфології. До числа тих органів людини. Артерії яких мають свої особливості, відноситься чоловіча статеві залоза. Знання будови артеріального русла чоловічої статеві залози необхідне для розуміння її фізіології в нормі і патології [1].

Матеріалом для дослідження послужили тридцять препаратів чоловічих статевих залоз, забраних при аутопсії чоловіків, що загинули від

нещасних випадків. Вивчення артерій яєчка велось методом їх ін'єкції свинцевими білилами і рентгенологічного дослідження. Артерії ін'єкувалися свинцевими білилами, розведеними в ефірі з хлороформом порівно. Діаметр артерій вимірювався з допомогою окулярного мікрометра.

Основним джерелом кровопостачання чоловічої статеві залози є яєчкова артерія. Дві інші артерії – кремастерна та сім'явиносної протоки, приймають участь в кровопостачанні яєчка тільки через анастомози з яєчковою артерією. Один з цих анастомозів розташований поблизу нижнього полюса яєчка, біля заднього його краю. Окрім цього анастомозу, артерії яєчка з'єднуються між собою численними судинами на всьому протязі сім'яного канатика.

Площа поперечного перерізу яєчкової артерії завжди перевищує площу поперечних перерізів кремастерної артерії та артерії сім'явиносної протоки разом взятих. Від 1, 3 до 4, 6 разів. Діаметр яєчкової артерії в зрілому віці складає від 0,59 до 1,82 мм. Яєчкова артерія має переважно звивистий хід. Діаметр кремастерної артерії та артерії сім'явиносної протоки в зрілому віці складає відповідно 0,34 – 0,5 мм та 0,34 – 0,9 мм. Загальна кількість збільшується за рахунок росту дрібних та середніх судин.

Дані досліджень показують, що існує три розташування артерій в сім'яному канатику, що є важливим для хірургії. Це ембріональна, редукована і проміжна форми артеріального русла сім'яного канатика.

Яєчкова артерія в середній, або нижній третині сім'яного канатика ділиться на 2-3 гілки, котрі проникають через оболонку яєчка з боку його заднього краю. Огинаючи нижній полюс яєчка, вони віддають в паренхіму яєчка від 7 до 25 гілок. Діаметром від 0,5 до 0,8 мм кожна, котрі проходять в міжканальцевих перегородках, мають хвилястий хід, анастомозують між собою і досягають середостіння яєчка.

Ці судини діляться на артерії третього порядку діаметром від 0,15 до 0,3 мм, від яких в дольки проникають дрібні паренхіматозні гілочки. Останні разом з капілярами формують довкола каналців капілярну сітку.

В межах сім'яного канатика від яєчкової артерії відходить придаткова артерія діаметром від 0,5 до 0,8 мм, яка посилає гілочки діаметром від 0,15 до 0,3 мм до головки, тіла та хвоста придатка, котрі анастомозують між собою, артерією сім'явиносної протоки. В більшості випадків артерія сім'явиносної протоки ділиться на висхідну і низхідну гілки. Перша з них разом з протокою входить в склад сім'яного канатика, має покручений хід, утворює петлі, досягнувши хвоста придатка вона анастомозує з гілками яєчкової та кремастерної артерій. Низхідна гілка артерії сім'явиносної протоки бере участь в кровопостачанні сім'яних міхурців і ампул сім'явиносної протоки.

Ці досліді підтверджують, що:

1. Між яєчковою, кремастерною артеріями і артерією сім'явиносної протоки існують анастомози, які мають значення для хірургії.

2. Внутрішньоорганні артерії яєчка є покрученими, у них звивистий хід, що має значення для регуляції рівномірного кровотоку.

1. Грицуляк Б.В., Грицуляк В.Б. Морфологія яєчка. – 1998. – 130 с.

ЕНТОМОФАУНА CHRYSOMELIDAE СХІДНИХ ГОРГАН

Андріан Сльцов,

II курс, природничий факультет.
Науковий керівник – Сіренко А.Г.,
кандидат біологічних наук.

Протягом липня 2000 року нами проведено дослідження ентомофауни східних Горган, а саме ентомофауни каньйонів річок Зелениці та Зубрівки (Надвірнянський район Івано-Франківської області). Проводились дослідження жуків родини Chrysomelidae, що представлена широким видовим спектром у досліджуваному районі. Комах родини Chrysomelidae в перспективі можна використовувати в якості біоіндикаторів навколишнього середовища, оскільки окремі види родини Chrysomelidae є індикаторами розбалансованих лісових біоценозів. Визначення видів комах родини Chrysomelidae проводилось як описано [1]. В результаті проведених досліджень з'ясовано видовий склад локальної ентомофауни Chrysomelidae (ряд Coleoptera) у каньйонах рік Зубрівки та Зелениці, де виявлено 10 видів цієї родини: *Melasoma populi*, *Melasoma aeneum*, *Chrysomela staphylea*, *Chrysomela haemoptera*, *Chrysomela mentastri*, *Gastroidea viridula*, *Clitra laeviuscula*, *Timarcha rugulosa*, *Lema melanopus*, *Plateumaris sericea*.

№	Вид	Кількість досліджених екземплярів	Частота зустрічі у дослідженому ентомоценозі (%)
1	<i>Melasoma populi</i>	1	1,6%
2	<i>Melasoma aeneum</i>	5	8,1%
3	<i>Chrysomela staphylea</i>	4	6,5%
4	<i>Chrysomela haemoptera</i>	6	9,7%
5	<i>Chrysomela mentastri</i>	16	25,8%
6	<i>Gastroidea viridula</i>	16	25,8%
7	<i>Clitra laeviuscula</i>	6	9,7%
8	<i>Timarcha rugulosa</i>	5	8,1%
9	<i>Lema melanopus</i>	1	1,6%
10	<i>Plateumaris sericea</i>	2	3,2%

У ентомофауні Chrysomelidae дослідженого біоценозу домінуючими видами виявились види *Chrysomela mentastri* та *Gastroidea viridula*, які представлені 51,6% досліджених особин разом (по 25,6 % кожен). Інший вид – індикатор дуже порушених прирічкових біоценозів з домінантою вільхи – *Melasoma aeneum* – Листоїд вільховий представлений у біоценозах в невеликій кількості – 8,1%, що свідчить про невисокий ступінь ушкодження вільхових мікрогрупвань у дослідженому регіоні у досліджуваний період.

1. Бей-Биенко Г.Я. (ред.) Определитель насекомых европейской части СССР в пяти томах. Т.2. Жесткокрылые. – М. – 1970. – С. 1-535.
2. Бей-Биенко Г.Я. Общая энтомология. – М. “Высшая школа”. – 1980. – 416 С.
3. Воронцов А.И. Лесная энтомология. – М. – 1975. – 205 С.
4. Aide T. M., K. Zimmerman K. Patterns of insect herbivory, growth, and survivorship in juveniles of a Neotropical liana // Ecology. – 1990. – N 71. – P. 1412-1421.

СТРУКТУРА І ДИНАМІКА ЕНТОМОЦЕНОЗУ TABANIDAE СХІДНИХ ГОРГАН

Ольга Король,
II курс, природничий факультет.
Науковий керівник – *Сіренко А.Г.*,
кандидат біологічних наук.

Представники родини Tabanidae (Гедзі) відіграють важливу роль в біоценозах, завдають значної шкоди тваринництву та є переносниками ряду небезпечних інфекційних захворювань. Протягом травня – серпня 2000 року нами було проведено комплексне дослідження ентомофауни східних Горган, а саме ентомофауни каньйонів річок Зелениці та Зубрівки (Надвірнянський район Івано-Франківської області). Проводились дослідження комах родини Tabanidae – досліджувалась структура і динаміка ентомоценозів Tabanidae в якості біоіндикатора стану біоценозу. Мозаїчність і динаміка гірських ентобіоценозів родини Tabanidae в Карпатах практично не досліджувалась. Особливо це стосується біоценозів східної частини Горган. Динаміка родини Tabanidae в ентомоценозах проявляється у зміні чисельності різних видів родини Tabanidae та чисельного співвідношення різних видів цієї родини, що населяють даний біоценоз. Зміна співвідношення різних видів Tabanidae, масове розмноження окремих видів родини Tabanidae є наслідком порушення високогірних карпатських біоценозів втручанням людини і теж є перспективним маркером біоіндикації. Визначення видів комах в родині Tabanidae проводилось як описано в [2]. В результаті проведених досліджень виявлено в каньйонах річок Зубрівка та Зелениця

такі види родини Tabanidae (ряд Diptera) – поруч біля назви зазначено кількість виявлених екземплярів: *Tabanus bovinus* – 7, *Tabanus bromius* – 31, *Tabanus maculicornis* – 21, *Tabanus confinis* – 16, *Tabanus fulvus* – 1, *Chrysozona italica* – 5. Виявлено масову появу видів родини Tabanidae в період з 5 червня до 1 липня, після чого спостерігалось різке зниження їх чисельності. Не виключено, що масове розмноження видів родини Tabanidae, більша частота зустрічі видів *Tabanus bromius* та *Tabanus maculicornis* і їх домінування над іншими видами в цьому ентомоценозі свідчить про певний ступінь дисбалансу дослідженого біоценозу.

1. Воронцов А.И. Лесная энтомология. – М. – 1975. – 205 с.
2. Бей-Биенко Г.Я. (ред.) Определитель насекомых европейской части СССР в пяти томах. – Т.5. – М. – 1970. – С. 1 – 535.
3. Бей-Биенко Г.Я. Общая энтомология. – М. “Высшая школа”. – 1980. – 416 с.
4. Drees. B. M., J. A. Jackman. A Field Guide to Common Texas Insects. – Gulf Publishers. – Houston. Texas. – 1998. – 359 pp.
5. Goodwin, J. T., Drees B. M.. The horse and deer flies (Diptera: Tabanidae) of Texas // Southwestern Entomologist. – 1996. – N 20. – 140 pp.

ЕНТОМОФАУНА CARABIDAE СХІДНИХ ГОРГАН

Валентина Рожнятовська,
II курс, природничий факультет.
Науковий керівник – *Сіренко А.Г.*,
кандидат біологічних наук.

Протягом липня 2000 року нами було проведено комплексне дослідження ентомофауни східних Горган, а саме ентомофауни каньйонів річок Зелениці та Зубрівки, західних схилів гір Малий Горган, Хом'як та Великий Горган (Надвірнянський район Івано-Франківської області). Проводились дослідження жуків родини Carabidae, що представлена широким видовим спектром у досліджуваному районі. Визначення видів жуків родини Carabidae проводилось як описано в [2]. В результаті проведених досліджень виявлено в каньйонах річок Зубрівка та Зелениця такі види родини Carabidae (ряд Coleoptera) – поруч біля назви зазначено кількість виявлених екземплярів: *Carabus coriaceus* – 6, *Carabus nitens* – 1, *Carabus cancellatus tuberculatus* – 18, *Carabus violaceus* – 21, *Carabus hortensis* – 1, *Carabus nemoralis* – 2, *Carabus cliatratrus* – 1, *Carabus glabratus* – 3, *Zabrus tenebrioides* – 23, *Agonum sexpunctatum* – 3, *Blethisa multipunctata* – 1, *Dischirius sp.* – 3, *Amara aenea* – 3, *Amara spreta* – 1, *Harpalus aeneus* – 9, *Harpalus hirtipes* – 1, *Harpalus psittaceus* – 1, *Platysma vulgarae* – 18, *Cychrus rostratus* – 6. Виявлено велику мозаїчність ентомоценозів Carabidae у

досліджуваному районі, існування мікроентомоценозів з певним сталим набором видів Carabidae. Не виключено, що більша частота зустрічі видів *Zabrus tenebrioides* та *Platisma vulgare* і їх домінування над іншими видами в ентомоценозах свідчить про певний ступінь дисбалансу біоценозів і є наслідком антропогенних впливів.

1. Воронцов А.И. Лесная энтомология. – М. – 1975. – 205 с.
2. Бей-Биенко Г.Я. (ред.) Определитель насекомых европейской части СССР в пяти томах. Т.2. Жесткокрылые. – М. – 1970. – С. 1-535.
3. Бей-Биенко Г.Я. Общая энтомология. – М. “Высшая школа”. – 1980. – 416 с.
4. Arndt, E. Phylogenetische Untersuchungen larvalmorphologischer Merkmale der Carabidae (Insecta: Coleoptera). – Stuttgarter. Beitrage zur Naturkunde. – 1993. – Serie A 488. – P.1-56.
5. Baehr, M. Vergleichende Untersuchungen am Skelett und an der Coxalmuskulatur des Prothorax der Coleoptera, ein Beitrag zur Klarung der phylogenetischen Beziehungen der Adephega (Coleoptera, Insecta). – 1979. – Zoologica. – N.44(4) – P. 1-76.
6. Ball, G. E. Conspectus of carabid classification: history, holomorphology, and higher taxa. In T. L. Erwin, G. E. Ball, D. R. Whitehead and A. L. Halpern (ed.), Carabid Beetles: Their Evolution, Natural History, and Classification. The Hague, Dr. W. Junk bv. – 1979. – pp. 63-111.
7. Bell, R. T. Does Gehringeria belong to the Isochaeta? (Coleoptera: Carabidae). – 1964. – The Coleopterists Bulletin. – N18. – P. 59-61.
8. Bell, R. T. Coxal cavities and the classification of the Adephega (Coleoptera). Annals of the Entomological Society of America. – 1967. – N60(1). – P. 101-107.
9. Beutel R. G. Metathoracic features of *Omoglymmius hamatus* and their significance for classification of Rhysodini (Coleoptera: Adephega). – 1990. – Entomologia Generalis – N15(3). – P. 185-201.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПЕСОРТЕРА В ЯКОСТІ БІОІНДИКАТОРА ЧИСТОТИ ВОДОЙМ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Леся Салій,
II курс, природничий факультет.
Науковий керівник – Сіренко А.Г.,
кандидат біологічних наук.

З усіх методів індикації водних біоценозів найбільш дешевими і доступними є методи біоіндикації. Протягом травня – серпня 2000 року нами було проведено комплексне дослідження водних біоценозів східних Горган, а саме річок Зелениці, Зубрівки, Женець, Жонка, Довжинець, Прутець (Надвірнянський район Івано-Франківської області). В якості біоіндикатора використовувались личинки (німфи) виду *Perla marginata* (родина Perlodidae, ряд Plesoptera). Дослідження проводились протягом травня-серпня 2000 року за сонячної погоди. Визначення видів відловлених імаго та німф Плесортера проводилось як описано в [1, с.7]. Личинки

Perla marginata були виявлені в річці Зелениця від витоків і до місця злиття цієї річки з річкою Зубрівка, в річці Зубрівка – від місця її впадіння в річку Зелениця і протягом 8 км вище по течії, в річці Женець – від місця 3-х км вище по течії її впадіння в річку Прут до витоків. У нижній течії річок Зелениця, Женець, а також у річках Жонка, Паляниця (Прутець), Довжинець личинки *Perla marginata* не виявлені. Також проводився пошук личинок *Perla marginata* у річках Бистриця Солотвинська і Бистриця Надвірнянська в районах сіл Бистриця, Максимець, Зелениця та м. Івано-Франківська, де личинки *Perla marginata* теж не були виявлені. Відсутність личинок *Perla marginata* у досліджених водоймах можна пояснити наступними фактами антропогенного тиску: в каньйоні річки Довжинець має місце посилений перевипас худоби від витоків цієї річки до її впадіння у річку Бистриця Надвірнянська, також у водозборі цієї річки проводяться інтенсивні суцільні вирубки із застосуванням технічних засобів. За 2 км нижче по течії злиття рік Зубрівка і Зелениця у поймі річки розташовані діючі нафтові свердловини. Каньйон річки Жонка є місцем інтенсивної рекреації зі значним навантаженням і помірним випасом худоби. На терасах нижньої течії річки Женець розташовані поселення жителів с. Татарів, помірні вирубки та помірний випас худоби.

1. Бей-Биенко Г.Я. (ред.) Определитель насекомых европейской части СССР в пяти томах. – Т.5. – М. – 1970. – С. 1 – 535.
2. Бей-Биенко Г.Я. Общая энтомология. – М. “Высшая школа”. – 1980. – 416 С.
3. Методы гидробиологических исследований: проведение измерений и описание рек. – М. – Экосистема. – 1996. – 202 С.
4. Методы гидробиологических исследований: проведение измерений и описание озер. – М. – Экосистема. – 1996. – 189 С.
5. Липин А.Н. Пресные воды и их жизнь. – М. – Учпедгиз. – 1950. – 185 С.
6. Жизнь пресных вод СССР. Под ред. В.И.Жакина. – Т.1. – М.-Л. Изд. АН СССР. – 1949. – 203 С.
6. Мамаев В.М. Определитель насекомых по личинкам. – М. – Наука – 1972. – 506 С.

ПОЛІМОФІЗМ ВИДУ ERISTALIS TENAX НА ПРИКЛАДІ ПОПУЛЯЦІЇ
ПІВНІЧНОЇ ОКОЛИЦІ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Володимир Третяк,
II курс, природничий факультет.
Науковий керівник – Сіренко А.Г.,
кандидат біологічних наук.

Проведено дослідження поліморфізму виду *Eristalis tenax* – Дзюрчалки бджоловидки звичайної, що належить до родини Syrphidae (ряд Diptera). Досліджувалась популяція північної околиці міста Івано-Франківська. Досліджено 145 екземплярів комах виду *Eristalis tenax*. Виявлено наявність 14 фенотипів, що були умовно названі цифрами: 1 – 14 та умовними назвами:

№	Умовна назва фенотипу	Кількість досліджених особин	Виявлений % особин у популяції
1	dark	11	7,5%
2	broad	3	2,1%
3	shark	5	3,4%
4	line	33	22,6%
5	nonright	5	3,4%
6	double	6	4,1%
7	mask	4	2,7%
8	contrast	2	1,4%
9	colour	3	2,1%
10	monk	12	8,2%
11	cross	7	4,8%
12	fresco	9	6,2%
13	stairs	14	9,6%
14	puddle	32	21,9%

Досліджені фенотипи відрізняються забарвленням черевця, зокрема забарвленням 1 та 2 тергітів черевця – формою, величиною та забарвленням жовтих плям на цих сегментах. Досліджені фенотипи 1-14 зустрічаються з різною частотою у дослідженій популяції. Підраховано частоту зустрічі фенотипів у дослідженій популяції. Відмічено високий рівень поліморфізму виду *Eristalis tenax* у дослідженій популяції. Заплановано провести порівняльний аналіз структури різних популяцій *Eristalis tenax*, зокрема з різних біоценозів з різною ступінню антропогенного впливу та забруднення.

1. Алтухов Ю.П. Генетические процессы в популяциях. – М: Наука. – 1989. – 327 с.

2. Бей-Биенко Г.Я. (ред.) Определитель насекомых европейской части СССР в пяти томах. Т.2. Жесткокрылые. – М. – 1970. – С. 1 – 535.
3. Новоженев Ю.В. Полиморфизм и его эволюционное значение // Природа. – 1983. – №3. – С. 50-58.
4. Coulthart M., Rhomberg L. The nature of genetic variation for species formation // Evolution. – 1984. – V.38. – P.689-692.
5. Goldschmidt R.B. Mimetic polymorphism, a controversial chapter of Darwinism // Q. Rev. Biol. – 1945. – N20. – P. 660-665.
6. Goodale M. A., Sneddon I. The effect of distastefulness on the model on the predation of artificial mimics // Anim. Behav. – 1977. – N 25. – P. 660-665.

Зміст

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ, РЕЛІГІЗНАВСТВО

<i>Олексій Бурлачук. ПАТОПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....</i>	3
<i>Віктор Герула. ІСТОРИКО-СОЦІОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ М.ГРУШЕВСЬКОГО.....</i>	5
<i>Леся Гунчак. ТЕРАПЕВТИЧНА МЕТАФОРА ТА НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНЕ ПРОГРАМУВАННЯ: ДОСВІД ТВОРЧОГО СИНТЕЗУ.....</i>	6
<i>Петро Йосифів. КУЛЬТУРА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....</i>	8
<i>Мирослава Кулеша. ПЕДАГОГІЧНИЙ СТИЛЬ ВИХОВАТЕЛЯ ПРИТУЛКУ ЯК ФАКТОР ПОВЕДІНКИ ВИХОВАНЦІВ.....</i>	9
<i>Володимир Лициньський. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ФЕНОМЕНУ ВОРОЖОСТІ У МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ.....</i>	11
<i>Алла Макарова. ІДЕЯ БОГА У ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСИ.....</i>	13
<i>Віталій Надурак. ОСОБИСТІСНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ НООСФЕРИ В ВЕРНАДСЬКОГО.....</i>	15
<i>Сергій Петрошенко. ЕТНОФУНКЦІОНАЛЬНА ГОТОВНІСТЬ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРИКАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ.....</i>	17
<i>Ольга Радченко. ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНЕ ОСМИСЛЕННЯ ІДЕЇ ПРОТЕСТАНТИЗМУ ОРЕСТОМ НОВИЦЬКИМ.....</i>	18
<i>Наталія Родчин. ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ ВНУТРІШНЬОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІДІ.....</i>	21
<i>Мар'яна Ткачук. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....</i>	23
<i>Юрій Трухан. МОЛОДІЖНО-ХРИСТІАНСЬКИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧ. ХХ ст.....</i>	24
<i>Людмила Шмітик. ЕВОЛЮЦІОНІСТСЬКИЙ ТА КУЛЬТУРАЛЬНИЙ ПІДХОДИ В ОПИСІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК.....</i>	26
ІСТОРІЯ	
<i>Василь Бойчук. УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ.....</i>	28
<i>Лілія Вуйцик. ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ МІСТА КАЛУША В ПОВОСННИЙ ПЕРІОД.....</i>	29
<i>Олена Гайдукевич. ЗБРОЙНА БОРІТЬБА ЗУНР ЗА СВОЮ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.....</i>	31
<i>Володимир Гошлик. ПОЛІТИЧНА ВЛАДА І МОРАЛЬ: ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ.....</i>	33
<i>Наталія Соя. УКРАЇНСЬКА МЕНШИНА В ПОЛЬЩІ У НАУКОВИХ РОЗВІДКАХ.....</i>	34
<i>Роман Якимів. ЄГИПЕТСЬКІ СТАРОЖИТНОСТІ В ФОНДАХ ЛЬВІВСЬКОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ.....</i>	36
ФІЛОЛОГІЯ	
<i>Роман Бачкур. ОМОНІМІЯ У СЛОВОТВОРІ ІМЕННИКІВ.....</i>	39
<i>Оксана Зазуляк. СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА НАЗВ ПРИМІЩЕНЬ У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ: ЛОГІКО-СИНТАКСИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ.....</i>	41
<i>Наталія Пернарівська. ГЕНДЕРНІ СЦЕНАРІЇ ВДОМОНТОВИЧА-ПЕТРОВА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІЗОВАНИХ БІОГРАФІЙ “РОМАНИ КУЛІША” І “АЛІНА Й КОСТОМАРОВ”.....</i>	43
<i>Викторія Попова. ГРАДАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИЗНАКА В ПОЕЗІИ ІОСИФА БРОДСЬКОГО ДОЗІМІГРАНТСЬКОГО ПЕРІОДА.....</i>	47
<i>Наталія Постолювська. ПРОБЛЕМА ЗАСВОЄННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАТЬ УЧНЯМИ 5-8 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУР.....</i>	49

<i>Тетяна Тебешевська. ПРОБЛЕМА ГЕРОЯ У СУЧАСНІЙ “ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ”.....</i>	51
<i>Анна Харченко. МІКРОТОПОНІМІКОН СЕЛА БЛЮДНИКИ (ГАЛИЦЬКИЙ Р-Н, ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛ.): ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....</i>	53

ЕКОНОМІКА

<i>Сергій Дерев'яно. ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....</i>	55
<i>Ірина Марусяк. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ АУДИТУ В УМОВАХ РИНКОВОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ.....</i>	56
<i>Петро Матковський. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....</i>	58
<i>Тетяна Нагачевська. ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....</i>	59

ПРАВОНАВСТВО

<i>Володимир Богославець. ЛІЦЕНЗІЙНІ ДОГОВОРИ НА ВИКОРИСТАННЯ ВИНАХОДУ.....</i>	61
<i>Станіслав Бородавський. МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБИТРАЖ: ПРОБЛЕМИ ТА ЇХ КОНСТРУКТИВНЕ ВИРІШЕННЯ.....</i>	63
<i>Марина Вакулєнко. ПОСТЗЛОЧИННИЙ СТАН ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА УМИСНІ ПОСЯГАННЯ НА ВЛАСНІСТЬ.....</i>	65
<i>Алла Зеліско. ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ОСНОВНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ.....</i>	67
<i>Ксенія Карпо. ПОНЯТТЯ І СУТЬ ДЕРЖАВИ В ІСТОРІЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ.....</i>	69
<i>Сергій Ковальчук. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ОДЕРЖАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ.....</i>	70
<i>Віталій Книш. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ: ВІДМІННОСТІ МІЖ НИМИ.....</i>	72
<i>Юрій Микитин. НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ.....</i>	73
<i>Олександр Острогляд. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРОРИЗМУ.....</i>	75
<i>Наталія Чмир. ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИТОРІВ В УКРАЇНІ.....</i>	76
<i>Леся Яворська. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ.....</i>	78

ПЕДАГОГІКА

<i>Марія Баран. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ І ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ОЛЕКСАНДРА БАВІНСЬКОГО.....</i>	80
<i>Ірина Вербляньська. ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....</i>	82
<i>Анна Гайдамака. ПЕДАГОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ О.Л.КУЛЬЧИЦЬКОЇ.....</i>	83
<i>Наталія Квасниця. ВПЛИВ ТА ЗНАЧЕННЯ ВЕРТЕПУ В РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....</i>	85
<i>Оксана Мартиненко. ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ПЕТРА БІЛАНЮКА.....</i>	87
<i>Галіна Нижник. “ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ СТРУМІНЬ” ПРОЗИ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА.....</i>	89
<i>Уляна Рачук. МУЗИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ВИХОВАННЯ.....</i>	91
<i>Ірина Рижикова. РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ КОМПАРАТИВІСТИКИ НА ПОЧАТКУ 20-х рр. ХХ ст.....</i>	92
<i>Сергій Тюпа. ТИПОВІ КОМУНІКАТИВНІ СИТУАЦІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ PRESENT PERFECT TENSE НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....</i>	94

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

<i>Марина Булда. МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ АКОРДЕОНІСТІВ-БАЯНІСТІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.....</i>	97
<i>Ольга Головачанська. ТЕОРЕТИЧНА СПАДЩИНА ДЕНИСА-ЛЕВА ІВАНЦЕВА.....</i>	99
<i>Надія Гошва. МИКОЛА КОЛЯДА – ВЕЛИКИЙ І ШЕДРИЙ ТАЛАНТ.....</i>	101
<i>Тетяна Мула. ХУДОЖНИК І ПРЕДМЕТНА ТВОРЧІСТЬ.....</i>	103

<i>Вікторія Мухіна.</i> ВТІЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ У ФОРТЕПАННІЙ ТВОРЧОСТІ Д.ЗАДОРА.....	105
<i>Лілія Остропольська.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО БАЯННО-АКОРДЕОННОГО МИСТЕЦТВА.....	106
<i>Юлія Совтус.</i> ГАЛИЧ У ТВОРЧОСТІ М.П.ФІГОЛЯ.....	108
<i>Станіслава Стек.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ У ПЕРІОД 1919-1939 РР. НА ЗАКАРПАТТІ.....	110
<i>Василь Філяк.</i> КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ТА МЕЦЕНАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА А. ШЕПТИЦЬКОГО.....	111

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

<i>Антоніна Бородасва.</i> ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ.....	114
<i>Ірина Дроздюк.</i> КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА СТАНУ СОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ.....	115
<i>Надія Карачевська.</i> ФАРМАКОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ І ПРИСКОРЕННЯ ВІДНОВЛЮЮЧИХ ПРОЦЕСІВ У СПОРТСМЕНІВ.....	117
<i>Віктор Майструк.</i> ВИДИ ВИТРИВАЛОСТІ ТА ЇХ РОЗВИТОК В ПЛАВАННІ.....	118

ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ МАТЕМАТИКА. ФІЗИКА

<i>Сергій Вашкевич.</i> ТЕОРЕТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ СТАНІВ В ТОНКИХ ПЛІВКАХ.....	121
<i>Надія Дяків.</i> ІДЕМПОТЕНТИ ТА НІЛЬПОТЕНТИ: ВЛАСТИВОСТІ ТА ОБЧИСЛЕННЯ.....	122
<i>Світлана Клюка.</i> РЕАЛЬНИЙ І МИСЛЕНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ У ФІЗИЦІ.....	124
<i>Володимир Мокляк.</i> МЕССБАУЕРІВСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕРИТ-ГРАНАТОВИХ ПЛІВОК У ЗОВНІШНЬОМУ МАГНІТНОМУ ПОЛІ.....	125
<i>Уліна Писклинець.</i> ЗВ'ЯЗУВАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ДІРКОВОЇ ПАРИ В ЕКСИТОН В ТОНКИХ НАПІВПРОВІДНИКОВИХ ПЛІВКАХ.....	127
<i>Ілля Фрейк.</i> ОБЛАСТЬ ГОМОГЕННОСТІ І ДЕФЕКТНА ПІДСИСТЕМА ХАЛЬКОГЕНІДІВ СВИНЦЮ.....	128

ХІМІЯ

<i>Олександр Закржевський, Ігор Микитин, Анна Бітнєва.</i> КРИСТАЛОКВАЗІХІМІЧНІ РОЗРАХУНКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ СПОЛУК ТИПУ ШПНІЛЕЙ.....	131
<i>Марія Квич, Анна Бітнєва.</i> КВАЗІСТРУКТУРНИЙ МЕХАНІЗМ ПРОЦЕСІВ РОЗЧИНЕННЯ ВЮСТИТУ В КИСЛОТАХ ТА ЙОГО ОКИСЛЕННЯ.....	132
<i>Ірина Сулим, Тетяна Мандрика, Генадій Мухін.</i> КВАЗІСТРУКТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФЕКТІВ У ВЮСТИТІ ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	133

БІОЛОГІЯ. ЕКОЛОГІЯ

<i>Василь Андріюк.</i> ЦІЛЮЩІ ВЛАСТИВОСТІ ДЕЯКИХ РОСЛИН КАРПАТ.....	135
<i>Андрій Заборока.</i> ЕНТОМОФАУНА СЕРАМБУСІДАЕ СХІДНИХ ГОРГАН.....	136
<i>Андрій Ікалюк.</i> АРТЕРІЇ СТАТЕВОЇ ЗАЛОЗИ У ЧОЛОВІКІВ ЗРІЛОГО ВІКУ В НОРМІ.....	137
<i>Андріан Єльцов.</i> ЕНТОМОФАУНА CHRYSOMELIDAE СХІДНИХ ГОРГАН.....	139
<i>Ольга Король.</i> СТРУКТУРА І ДИНАМІКА ЕНТОМОЦЕНОЗУ ТАВАНІДАЕ СХІДНИХ ГОРГАН.....	140
<i>Валентина Рожнятовська.</i> ЕНТОМОФАУНА SARAVIDAE СХІДНИХ ГОРГАН.....	141
<i>Леся Салій.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РЕСОРГЕРА В ЯКОСТІ БІОІНДИКАТОРА ЧИСТОТИ ВОДОЙМ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ.....	142
<i>Володимир Третяк.</i> ПОЛІМОРФІЗМ ВИДУ ERISTALIS TENAX НА ПРИКЛАДІ ПОПУЛЯЦІЇ ПІВНІЧНОЇ ОКОЛИЦІ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА.....	144

Еврика - II. Збірник студентських наукових праць. –
Івано-Франківськ: “Плай”, 2001. – 149 с.

Старший редактор: Олена Бойчук
Комп'ютерна верстка: Віра Яремко, Лідія Курівчак

Здано до набору: 18. 05. 2001 р.
Підписано до друку 4. 07.2001 р.
Формат 60 x 84/16
Папір офсетн. Літер. гарн.
Ум. друк. арк. 9,31. Вид. арк. 9,46.
Тираж 100. Зам. 396.

Видавництво “Плай”
Прикарпатського університету імені Василя Стефаника,
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел. 59-60-51

